

57
K3-71

Х.Н.ҚОСИМОВА

**ЛУҒАТИ ТАФСИРӢ
ОИД БА ФАНҲОИ
ҲУҶАЙРАШИНОСӢ,
ҶАНИНШИНОСӢ ВА
БОҒТАШИНОСӢ**

**ВАЗОРАТИ МАОРИФИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ ОМУЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ Қ.Ш.ҶУРАЕВ**

Х.Н.ҚОСИМОВА

**ЛУҒАТИ ТАФСИРӢ
ОИД БА ФАНҶОИ ҲУҶАЙРАШИНОСӢ,
ҶАНИНШИНОСӢ ВА БОҒТАШИНОСӢ**

**«МАТБУОТ»
ДУШАНБЕ
2006**

**Ба муносибати 75-солагии
ҷашни ДДОТ ба номи Қ.Ш. Ҷӯраев
навишта шудааст**

САРСУХАН

Тадқиқотҳо бо усулҳои муосир аз тарафи олимони оид ба фанҳои ҳуҷайрашиносӣ, ҷаниншиносӣ ва бофташиносӣ сол то сол афзуда истодааст. Аз он ҷумла биотехнологияи ҷанинҳои одам ва ҳайвонотҳои гуногун, клонгирӣ, усулҳои ҳосилкунии «бонки» нутфаҳо, ҷанинҳо ва ғайра ба ин мисол шуда метавонад. Ин пешравиҳо сабаби ба миён омадани миқдори бисёри калимаҳои душворфаҳм ва истилоҳҳои гуногун гардид. Бинобар ин мурағбатӣ дар назди худ вазифа гузоштааст, ки ба забони тоҷикӣ луғати тафсириро оид ба фанҳои дар боло номбар шуда навишта аз ҷоп барорад. Мақсади навиштани ин луғат дар ҳамин аст, ки ба хонандагон, муаллимони мактабҳои ҳамагонӣ, донишҷӯёни мактабҳои олии соҳаҳои биология, тиб, факултаи байторӣ ба вуҷуд овардани дониш ва ҷаҳонбинии васеъи илмӣ мебошад. Барои навиштани луғатӣ тафсириро, мурағбатӣ аз адабиётҳои хориҷӣ васеъ истифода бурда, заҳмати хеле калон кашидааст. Маълум шудааст, ки дар вақтҳои охир ба луғати истилоҳӣ ва тафсириро рӯз то рӯз эҳтиёҷи калони ҳамаҷаҳона пайдо шуда истодааст ва норасоӣ ҳис карда мешавад. Луғати пешниҳодшуда оид ба фанҳои ҳуҷайрашиносӣ, ҷаниншиносӣ ва бофташиносӣ яқинд бартариҳо дорад:

луғати тафсириро яқинд маротиба ба забони тоҷикӣ аз ҷоп бароварда мешавад;

мазмуни калимаҳои душворфаҳм аз ҷумла «Микротрабекула», «Эктопия», «Аралдитҳо», «Атрезия», «Ситокинин», «Кинки», «Стигмастерин», «Ламина», «Тубулин», «Биодеградация», «Клатрин», «Аурикулярия», «Пуффинг» ва ғайра ба забони соддаю фаҳмо, пурра маънидор карда шудааст, ки ба осони дар ёд менамояд;

Бо қарори шўъбаи таъбу
нашри ДДОТ ба номи
Қ.Ш. Ҷўраев ба ҷоп тавсия
шудааст. Қарор № 5 аз 22
майи соли 2006.

ЛУҒАТИ ТАФСИРӢ ОИД БА ФАНҲОИ ҲУҶАЙРАШИНОСӢ, ҶАНИНШИНОСӢ ВА БОҒТАШИНОСӢ

(Барои донишҷӯони бахши табиатшиносӣ)

Дар зери таҳрири доктори илми биология, профессор
Т.Сатторов ва дотсенти кафедраи «Бофташиносӣ» С.Ҷўраев

Донишгоҳи Давлатии Омӯзгории
Тоҷикистон ба номи Қ.Ш. Ҷўраев.

дар ил гурат үлэмээр нэмэв эв дэбдэлтэрм хөрөнч дар сэрлэм оюур чөл шүрдэ нэвэл кэрдэ шүрдэст.

гурат тэвхээрм нэмэлтшүрдэ баром тэбэрэ ба лэксээр, мэлчүрдэ, дар сүмэрүрдэм сэлчүшү нэлээрүр эстэфодэ бүрдэ мөшөөлд.

Дар ил гурат үлэмээрм эстнээрү эв аман ба зэблэм рүүл, мэлчүмш ба зэблэм юмэнд, ө хүд готмал ба дар оюур ба зэблэм төрчөл мэлчүмшүрдэ кэрдэ шүрдэст. ил чүмн тэртүд дар эстэфодэдэ-рлэм дэбдэлтэрм хөрөнч, эв чүмэл рүүл адууэлтм кэрон дээрүд.

Гуратм нэмэлтшүрдэ ба дроншүрдэм баром оюуртэм сөөт, мэлчүд, хүсүмэлтэрм хүчэйлэрү,бодфтар, рэлчүдэ мөшөөрүм чэмнэм кэрдэлэрүм, сээрүрүм ба ордм брэм амалл мэрлэссонд.

Аз ил гурат дроншүрдэм дроншүрүрүм оюуртэр, тэбдэ, фэлүртэм бэлтэрэ, муратнэмнэм чэмнэм дроншүрүрү, мураткэссоннэм нрэмнэм ил оюурү мэтэлчондэл эстэфодэ бардэлд.

Аудакон гуратм тэвхэрэ оюд ба фэлүрүм хүчэйлэрүмшөөл, чэмнэмшөөл ба бодфтамшөөл нрүмнэм бөр нэмэлтэ шүрдэст ба муртэрүл нрүмнэм шэлэст, ил нрүмнэм нэмүрдэ чүмнэм гуратро ба зэблэм төрчөл нэмэлтшүрдэ кэрдэст, бөөдөлр ил эв нрүмнээр кэлэ нэст. Аз кэчлэм сэлдэл аз шүмш муртэлчүмнүрдэчөлнэм ил гурат кэчлэм дором, ил мэлчүрүрүм хөрү шүрдэрү нэмэлтшүрдэ нэмүрдэ ба мө фэрнэстөөнд, то ил оюуро дар тэлүрнэм оюурдэм ил гурат ба нэлэр нрүмнэм.

А

АВТОГАМИЯ – автогамия /аз юн. аутоc – худ ва гамос – никоҳ/: 1/ худгардолудкунӣ ва худбордоркунии растаниҳои гулдор, мисол гандум, чав; 2/ худбордоркунӣ, ё омехташавии ду ҳастаи як ҳучайра дар баъзе амёбаҳо, обсабзҳои диатомӣ ва ғ.

АВТОДУПЛИКАЦИЯ - автодупликатсия /аз юн.аутоc – худ ва дупликс – дучанд/ – аз тарафи организмҳои зинда, ё худ қисмҳои он тавлиф (синтез) шудани моддаҳо ва сохти ба он монанд. Дар натиҷаи автодупликатсия дучандшавии молекулаҳо аз ҳисоби маводи муҳити гирди атрофи он ба вучуд меояд. Асоси автодупликатсияи хромосомаҳоро (фомтанҳоро) ҚДН ташкил мекунад. Нг. – син. редупликация хромосом.

АВТОЛИЗ – автолиз /аз юн.аутоc – худ ва лизис – ҳалкунӣ/ – худҳалкунӣ ва вайроншавии бофтаи организм бо таъсири ферментҳои, ки дар ҳуди ҳамин бофтаҳо мавҷуд аст. Автолиз ҳангоми таъғирёбии давраҳои инкишофи ҳайвонот /ҳашаротҳо, ҳазандаҳо/ ба вучуд меояд. Дар натиҷаи автолиз организм аз ҳучайраҳои мурда озод мешавад.

АВТОЛИЗ КЛЕТКИ – автолизи ҳучайраҳо /аз юн. аутоc – худ ва лизис–ҳалкунӣ/–ҳалшавии ҳучайраҳои нобудшуда, қисмчаҳои бегона бо ёрии ферментҳои лизосомавӣ. Дар натиҷаи тағиротҳои гуногуни ҳучайраҳо /мубодилаи моддаҳо, тақсимшавӣ, тарашшухотҳосилкунӣ/ дар таркиби ҳучайраҳо миқдори бисёри лизосомаҳо чамъ мешаванд ва онҳо ба автолиз иштирок мекунанд. Чунин лизосомаҳоро «безараркунакҳо» меноманд.

АВТОМИКСИС – автомиксис /аз юн.аутоc – худ ва миксис – омехташавӣ/ – омехташавии ҳучайраҳои чинсии як фард, ки ба худбордоркунӣ мансуб аст. Автомиксис дар байни соддатаринҳо, замбуруғҳо ва обсабзҳои диатомӣ васеъ паҳн шудааст. Нг. – автогамия.

АВТОПОЛИПЛОИДИЯ – автополиплоидия /аз юн.аутоc – худ ва полиплоидия – нг./ – тағироти ирсӣ мебошад, ки дар натиҷаи он

дар ин луғат калимаҳои нави аз адабиётҳои хориҷӣ дар солҳои охир ҷошуда илова карда шудааст;

луғати тафсирии навишташуда барои тайёри ба лексияҳо, маърузаҳо, дар супоридани санҷишу имтиҳонҳо истифода бурда мешавад.

Дар ин луғат калимаҳои истилоҳӣ аз аввал ба забони русӣ, маънояш ба забони юнонӣ, ё худ латинӣ ва дар охир ба забони тоҷикӣ маънидод карда шудааст, ки чунин тартиб дар истифодабарии адабиётҳои хориҷӣ, аз ҷумла русӣ аҳамияти калон дорад.

Луғати пешниҳодшуда ба донишҷӯён барои омӯхтани сохт, вазифа, хусусиятҳои ҳуҷайраҳо, бофтаҳо, раванди инкишофи ҷанини хордадорон, ширхӯрон ва одам ёрии амалӣ мерасонад.

Аз ин луғат донишҷӯёни Донишгоҳҳои омӯзгорӣ, тиббӣ, факултаи байторӣ, муаллимони ҷавони Донишгоҳҳо, мутахассисони илмӣ ин соҳаҳо метавонанд истифода баранд.

Азбаски луғати тафсирий оид ба фанҳои ҳуҷайрашиносӣ, ҷаниншиносӣ ва бофташиносӣ яқин бор навишта шудааст ва муаллиф яқин шахсест, ки кӯшиш намуда чунин луғатро ба забони тоҷикӣ пешниҳод кардааст, бинобар ин аз нуқсонҳо ҳолӣ нест. Аз ҳамин сабаб аз шумо мутолиақунандагони ин луғат хоҳиш дорам, ки камбудии зоҳир шударо пешниҳод намуда ба мо фиристонед, то ки онҳоро дар таҳлили ояндаи ин луғат ба назар гирем.

А

АВТОГАМИЯ – автогамия /аз юн. аутоc – худ ва гамос – никоҳ/: 1/ худгардолудкунӣ ва худбордоркунии растаниҳои гулдор, мисол гандум, чав; 2/ худбордоркунӣ, ё омехташавии ду ҳастаи як ҳуҷайра дар баъзе амёбаҳо, обсабзҳои диатомӣ ва ғ.

АВТОДУПЛИКАЦИЯ - автодупликатсия /аз юн. аутоc – худ ва дупликс – дучанд/ – аз тарафи организмҳои зинда, ё худ қисмҳои он тавлиф (синтез) шудани моддаҳо ва сохти ба он монанд. Дар натиҷаи автодупликатсия дучандшавии молекулаҳо аз ҳисоби маводи муҳити гирди атрофи он ба вучуд меояд. Асоси автодупликатсияи хромосомаҳо (фотанҳо) ҚДН ташкил мекунад. Нг. – син. редупликация хромосом.

АВТОЛИЗ – автолиз /аз юн. аутоc – худ ва лизис – ҳалкунӣ/ – худҳалкунӣ ва вайроншавии бофтаи организм бо таъсири ферментҳои, ки дар худӣ ҳамин бофтаҳо мавҷуд аст. Автолиз ҳангоми таъғирёбии давраҳои инкишофи ҳайвонот /ҳашаротҳо, ҳазандаҳо/ ба вучуд меояд. Дар натиҷаи автолиз организм аз ҳуҷайраҳои мурда озод мешавад.

АВТОЛИЗ КЛЕТКИ – автолизи ҳуҷайраҳо /аз юн. аутоc – худ ва лизис–ҳалкунӣ/–ҳалшавии ҳуҷайраҳои нобудшуда, қисмчаҳои бегона бо ёрии ферментҳои лизосомавӣ. Дар натиҷаи тағиротҳои гуногуни ҳуҷайраҳо /мубодилаи моддаҳо, тақсимшавӣ, тарашшухотҳосилкунӣ/ дар таркиби ҳуҷайраҳо миқдори бисёри лизосомаҳо чамъ мешаванд ва онҳо ба автолиз иштирок мекунанд. Чунин лизосомаҳо «безараркунакҳо» меноманд.

АВТОМИКСИС – аутомиксис /аз юн. аутоc – худ ва миксис – омехташавӣ/ – омехташавии ҳуҷайраҳои чинсии як фард, ки ба худбордоркунӣ мансуб аст. Аутомиксис дар байни соддатаринҳо, замбуруғҳо ва обсабзҳои диатомӣ васеъ паҳн шудааст. Нг. – автогамия.

АВТОПОЛИПЛОИДИЯ – аутополиплоидия /аз юн. аутоc – худ ва полиплоидия – нг./ – тағироти ирсӣ мебошад, ки дар натиҷаи он

адади хромосомаҳо каратан зиёд мешавад. Автополиплоидия дар растаниҳо бисёр во меҳурад.

АВТОРЕГУЛЯЦИЯ КЛЕТКИ – авторегулятсияи ҳуҷайраҳо, ё худ худидоракунии ҳуҷайраҳо /аз юн. ауто – худ ва регуляция– идоракуни/ – дар як савия нигоҳ доштани шакл, андоза, вазифа, тақсимшавӣ, таркиби химиявии ҳуҷайраҳо дар натиҷаи худидо – ракунии онҳо. Нг. – гомеостаз.

АВТОРАДИОГРАФИЯ – автораддиография / аз юн. ауто – худ, радио–шуоъбарорӣ ва графия–навиштан/ – ба ҳуҷайраҳо дохил кардани моддаҳои шуоъдиҳандаи радиоактиви нишондори изотопӣ, ҳамчун H^3 , C^{14} , P^{32} олтингугирд³⁵ ва ғайра. Ин усул дар тадқиқотҳои ситологӣ, гистологӣ, эмбриологӣ ва ғайра васеъ паҳн шудааст. Автораддиография ба мо имконият медиҳад, ки ҷойгиршавии моддаҳои гуногунро ҳангоми даври ҳуҷайраҳо, қори органидҳои онҳо санҷем ва маълумот гирем, мисол бо ёрии H^3 / тимидин /, синтези ҚДН, КРН ва сафедаҳо муайян карда мешавад. Нг. – радиоавтография.

АВТОТОМИЯ – автотомия / аз юн. ауто–худ ва томе–порашавӣ/ – беихтиёрон ҳудо карда партофтани як қисми тана, ҳамчун ҳолати ҳимояи мутобиқшавӣ, мисол порашавии думи калтакалос ва ғ.

АВТОТРОФНЫЕ ОРГАНИЗМЫ– организмҳои автотрофӣ – қобилияти аз моддаҳои ғайри органикӣ синтез кардани моддаҳои органикиро доранд, мисол растаниҳои сабз, баъзе бактерияҳо.

АГАМИЯ– агамия /аз юн. «а»–бе ва гамос – никоҳ/–баъзе намудҳои ҳайвонот ва растаниҳои, ки бе бордоршавӣ инкишоф меёбанд. Нг.- партеногенез.

АГАМОГОНИЯ – агамогония / аз юн. агамос – бе никоҳ ва гонос – тавлид/ – афзоиши ғайри чинсӣ, ки бо ёрии тақсимшавӣ, муғчабандӣ ва ғ. ба амал меояд.

АГАМОСПЕРМИЯ – агамоспермия /аз юн. «а»–бе ва спермия–нутфа/ – усули афзоиши чинсӣ, ки мухтасар шудааст ва дар асоси он гаметаҳои чинсии модина меҳобанд. Дар ин маврид бордоршавӣ ҷой надорад. Гаметаҳои нарина дар ин ҳолат бо

гаметаҳои модина омехта нашуда, онро фаъол мегардонанд. Нг. – партеногенез.

АГАР–АГАР–агар–агар–омехтаи ангиштоби мебошад, одатан онро аз обсабзҳои хикистарранг ва сурх ҳосил мекунад. Агар–агар барои саноат, кишоварзӣ, инчунин барои корҳои тадқиқотӣ /мисол, барои рӯёнидани гардҳои растаниҳо ва ғ./ истифода бурда мешавад.

АГГЛЮТИНАЦИЯ – агглютинатсия /аз лот. агглютинаре – часпонидан/– часпиш ва афтиши ҳуҷайраҳои хун, бактерияҳо ва такшоншавии онҳо. Чунин ҳодиса дар ҳолати бо ҳам пайваستшавии антитаначаҳо бо подтанҳо (антигенҳо) ба амал меояд. Ҳолати агглютинатсияро барои муайян намудани гуруҳҳои хун, зардобҳои иммуногенӣ, басташавии сафедаҳо ҳангоми захролудшавӣ, баландшавии ҳарорат ва ғайра истифода мебаранд.

АГГЛЮТИНИНЫ–агглютининҳо /аз лот. агглютинаре–часпонидан/ – моддаҳои, ки дар хуноба ҳосил шуда, сафедаҳо ва микробҳоро бо ҳам мечаспонанд. Дар тромбоцитҳо /ё худ лавҳачаҳои хуни одам/ якчанд моддаҳо ва ферментҳо ҷудо мешаванд, ки барои часпиш ёри мерасонанд, мисол фосфолипидҳо, липопротеидҳо; ферментҳои тромбокиназа, пептитаза, нуклеотитаза, фосфотазаи нордон ва ғайра.

АГГЛЮТИНОГЕНЫ – агглютиногенҳо /аз лот. агглютинаре – часпонидан ва генҳо–нг./– моддаҳои, ки қобилияти часпиш доранд.

АГЕНЕЗИС–агенезис/аз юн. «а»–бе, кам ва генезис–инкишоф/–дар ибтидои инкишофи баъзе чанинҳо, дар натиҷаи таъсиротҳои гуногун, ин ё он қисми узви бадани чанин инкишоф наёфта менад. Син. – аплазия.

АГРАНУЛОЦИТЫ–агранулоцитҳо/аз юн.«а»–бе, лот. гранулум–донача ва юн.ситос–ҳуҷайра/–лейкоситҳои, ки дар ситоплазмаи худ доначаҳоро нигоҳ намедоранд. Ба агранулоцитҳо амебоситҳои ҳайвоноти бемӯҳра ва моноцитҳо ва лимфоситҳои ҳайвоноти муҳрадор мансубанд. Лимфоситҳо аз ҷиҳати андоза ба лимфоситҳои хурд, миёна ва калон ҷудо мешаванд ва андозаи онҳо хурд аст. Агранулоцитҳо дар мағзи сурхи устухон инкишоф меё-

банд. Дар ситоплазмаи онҳо хусусияти базофилий нағз инкишоф ёфта ба реаксияҳои иммунологӣ иштирок доранд.

АДАМАНТОБЛАСТЫ—адамантобластҳо/аз юн.адамас— алмос ва бластос—ибтидо/—ҳучайраҳои чавони минои дандон.

АДВЕНТИЦИАЛЬНЫЕ КЛЕТКИ—ҳучайраҳои адвентисиалӣ /аз юн.адвенсио—дукшакл/—ҳучайраҳои дукшакли андозаашон хурд,ки рағҳои хунгардро аз берун ихота мекунад. Ядрои онҳо байзашакл буда дар ситоплазмаашон базофилии сусти ошкор мешавад. Органоидҳо кам инкишоф ёфтаанд. Дар раванди инкишоф ин ҳучайраҳо ба фибробластҳо, миофибробластҳо ва ба адипоситҳо табдил меёбанд.

АДЕНИН—аденин—ба асоси пуринӣ мансуб аст ва дар таркиби кислотаҳои нуклеинати /ҚДН,ҚРН/ ҳучайраҳои организмҳои зинда дохил мешаванд. Аденин яке аз чор рамзи ирсӣ ба ҳисоб рафта, инчунин таркиби аденозинфосфатҳо баъзе коферментҳо ва дигар моддаҳои фаъоли биологиро ташкил мекунад. Аденин бо ҳарфи «А» ишора карда мешавад.

АДЕНОЗИН – аденозин /аз юн. аден—оҳан/. Ин нуклеозид аз асоси пуринӣ, яъне аденин ва моносахарид иборат аст. Аденозин дар таркиби кислотаи нуклеинат, аденозинфосфатҳо, инчунин дар таркиби дигар моддаҳои фаъоли биологӣ ҳучайраҳои организмҳо дохил шудааст.

АДЕНОЗИН /МОНО, ДИ/ ФОСФАТ – нг. АМФ ва АДФ.

АДЕНОЗИНОФОСФАТ. Нг. – АДФ.

АДЕНОЗИН ТРИ ФОСФАТ– Нг. – АТФ.

АДИПОЦИТЫ – адипоситҳо /аз юн.адипо—чарб ва ситос – ҳучайра/ – ҳучайраҳои чарбҳосилкунанда мебошанд ва дар таркиби узвҳои организмҳои зинда чойгир шудаанд. Вобаста ба ду намуди бофтаи чарб, ду навъ ҳучайраҳои чарбро фарқ мекунад: ҳучайраҳои бофтаи чарби сафед ва сиёҳчатоб/ хокистарранг/. Дар ситоплазмаи ҳучайраҳои чарб ба миқдори кам чарбҳои дигар, ҳамчун холестерин, фосфолипидҳо, кислотаи чарби озод ва ғ. во меҳуранд. Ҳучайраҳои чарбҳосилкунанда ба худ хос андоза, чойгиршавӣ ва шакл доранд. Вазифаи асосии ҳучайраҳои

чарбҳосилкунанда чамъ кардани чарбҳо ҳамчун пайвастагиҳои макроэргӣ мебошад. Онҳо миқдори зиёди барқро чудо мекунад ва ҳамчун манъбаи гармӣ, барои АСФ истифода бурда мешавад. Дар баробари афзудани липоситҳо /ё худ адипоситҳо/, ҳаҷми қатрачаҳои чарб, тӯри эндоплазмавӣ, ҷиҳози Голҷӣ ва ғ. мухтасар гардида, ядро фушурда шуда дар охир ба қатрачаҳои равшан табдил меёбанд.

АДГЕЗИЯ – адгезия – ё худ бо ҳам часпиши ҳучайраҳо, яке аз масалаҳои пурра ҳалнашуда аст. Ба часпиши ҳучайраҳо омилҳои химиявӣ, физиковӣ, АМФ, гормоналӣ ва ғ. таъсири худро доранд. Маҳз аз сабаби адгезия ҳучайраҳо ҳамдигарро мешиносанд.

АДРЕНАЛИН–адреналин–гормоне мебошад, ки ғадуди болои гурда қор карда мебарорад. Ин ғадуд аз ду модда иборат аст: қишрӣ ва мағзӣ. Моддаи мағзии он адреналинро ҳосил карда мебарорад. Ин гормон фишори хун, тапиши дилро дар як савия нигоҳ медорад. Боз адреналин ба камшавии гликоген дар ҷигар ва ба лахташавии хун ҳангоми хунрези ёри мерасонад.

АЗУРОФИЛЬНЫЕ ГРАНУЛЫ – донаҳои азурофилия – дар ситоплазмаи нейтрофилҳои хун пайдо мешаванд ва як намуди ғурушачаҳои лейкоцитҳои донадори хун ба ҳисоб мераванд. Дар ҳучайраҳои нейтрофилии инкишофёфта миқдори донаҳои азурофилия ба 80% мерасанд. Донаҳои азурофилия як намуди лизосомаҳо мебошанд.

АКСОН–аксон /аз юн.аксон–меҳвар, ё худ тир/ –шоҳаи дарози ҳучайраи асаб мебошад ва чунбаре /импулс/ аз танаи ҳучайраи асаб ба нейронҳои дигар, инчунин ба мушакҳо мегузаронад. Аксонро нейрит ҳам меноманд. Нейрит доимо якто мешавад ва аз дендритҳо дарозтар буда ба шоҳаҳо чудо намешавад. Ба воситаи нейрит моддаҳои гуногун кашонида мешаванд: аз танаи ҳучайраҳои асаб ба канор /антероградӣ/ ва аз канор ба тана /ретроградӣ/. Аксон бо пардаи лаҳмӣ пӯшида шудааст, ки онро миелин меноманд. Нг.–миелин, антероградный и ретроградный.

АКСОНЕМА–аксонема–меҳвари мичгонакҳо ва қамчинакҳо мебошад ва аз микронайчаҳо, ки бо сафедаҳо алоқаманданд со-

хта шудаанд. Қутри аксонема ба 150нм. мерасад. Қисмчаҳои /таначаҳои/ базали ва аксонема бо ҳам вобастагӣ доранд. Нг. – реснички, базальные тельца.

АКСОЛЕММА—аксолемма /аз юн.аксон—меҳвар ва лот. лемма—парда/ - пардаи аксон мебошад. Ин парда бо ҳуҷайраҳои ҳамсафари асаб леммоситҳо печонида шудааст. Парда шоҳаи леммоситиро, ки якчанд маротиба мепечонат, дар системаи маркази асаб олигодендроситҳо ва дар системаи канори асаб ҳуҷайраҳои Шваннӣ меноманд.

АКСОЛОТЛЯ – аксолотля – кирминаи обхокиҳои думдор мебошад. Азбаски ҳуҷайраҳои аксолотля андозаи калон доранд, бинобар ин аз ҳуҷайраҳои он бисёртар мустаҳзарҳои гистологӣ тайёр мекунанд.

АКСОПЛАЗМА – аксоплазма /аз юн.аксон—меҳвар ва плазма-нг./ Ситоплазмаи аксонро аксоплазма меноманд ӯ аз аксоток таҷдид мешавад. Аксоток доимо ба ҳаракати макромолекулаҳо/аминокислотаҳои озод, нуклеотидҳо, ангиштовҳо, кислотаҳои чарб, сафедаҳои ҳалшаванда, ферментҳо/ ва органеллаҳо, ки аз танаи нейрон бо аксон то минтақаи охири асаб мераванд ёри мерасонад. Суръати ҳаракати аксоплазма дар як шабонарӯз ба 0,5–1мм. мерасад. Истилоҳи аксоплазмаро П. Вейсом /1945/ қорӣ кардааст. Нг. –аксоток.

АКРОБЛАСТ – акробласт. Ҷиҳози Голҷӣ дар вақти ба ядро наздик шудан, ҳолати қисмчаи сахтро мегирад. Чунин ҳолатро, акробласт меноманд. Акробласт ҳангоми инкишофи шаклбёбии нутфаҳо ба вучуд меояд. Дар қисми мобайни акробласт, акросома ташкил меёбад. Ин шакли тағирёфтаи ҷиҳози Голҷӣ мебошад.

АКРОСОМА – акросома /аз юн. акрос – нӯг ва сома – қисмча син.перфораторий/ – лифоффаи ситоплазмавии қисми пеши нутфа ба ҳисоб рафта аз акробласт дар натиҷаи азнавсозии унсурҳои ҷиҳози Голҷӣ ва зичшавии резачаҳои моддаи акросомӣ ҳосил мешавад. Ҳангоми инкишофбёбии акросома даври ҳубобчагиро фарқ мекунанд, ки дар дохили он резачаҳои акросомӣ мавҷуд аст. Баъд ҳубобчаҳо чафс шуда дар қисми пеши нутфа шакли кулоҳчаи

дуқабатаро мегиранд. Вазифаи акросома суроҳкунии чилди хучайратухм бо ферментҳои /гиалуронидаза, протеза ва ғ./ худ мебошад. Чунин ҳолат дар натиҷаи тела додани риштаи акросомӣ ва таҷзиякунии мукополисахаридҳои тухмхучайра ба анҷом мерасад. Истилоҳи «акросома» – ро Ленгоссек (1897) чорӣ кардааст.

АКРОСОМНАЯ НИТЬ – риштаи акросомӣ. Дар вақти бордоршавии ҳайвоноти мӯҳрадор, реаксияи акросомӣ меғузарад. Тири марказии акросома, риштаи зичро ҳосил мекунад, ки барои таҷзияи чилди тухмхучайра ёрӣ мерасонад. Миноғаҳо якто риштаи акросомиро нигоҳ медоранд, аммо дар баъзе моҳиҳо миқдори ин риштаҳо нисбатан бисёр аст. Риштаи акросомӣ андозаи гуногун дорад, мисол дар хорпуштаки баҳрӣ дарозии ин ришта ба 1мкм., дар моҳии осетра ба 5–8мкм. ва дар ситораи баҳрӣ бошад дарозии риштаи акросомӣ ба 25 мкм. мерасад.

АКРОСОМНАЯ ОБЛАСТЬ – минтақаи акросомӣ. Ин минтақа бо парда пӯшида шудааст, ки ҳуббобчаи акросомиро аз минтақаи ядроғии он ҷудо мекунад. Дар маркази ин ҳуббобча ҷисмчаи гирдшакл, яъне ҷисмчаи акросомӣ ҷойгир шудааст.

АКРОСОМНАЯ РЕАКЦИЯ – реаксияи акросомӣ – воситаи асосии воридшавии нутфа ба дохили тухмхучайра мебошад. Реаксияи акросомӣ дар ҳайвоноти мӯҳрадор ва бемӯҳра фарқ мекунад. Дар ширхурон тағирёбии физиолоғӣ мушоҳида карда мешавад. Чунин тағирёбиро капацитатсия /аз англ. иқтидор/ меноманд/нғ./ . Дар баъзе ҳашаротҳо акросома аҳамияти худро гум кардааст аз сабаби он ки омехташавии гаметаҳо то даври ташакулли чилди зичи тухмхучайра ба амал меояд. Даври пайдарпаии реаксияи акросомиро чунин тасвир кардан мумкин аст: 1) ҳалшавии ҳуббобчаи акросома; 2) омехташавии пардаи канори акросома; 3) ҷудошавии ферменти акросомӣ.

АКРОЦЕНТРИЧЕСКАЯ ХРОМОСОМА – хромосомаи акросентрӣ /аз юн. акрос – нуг/. Дар ин хромосомаи ҷубчашакл сентромераи он ба қисми нуг наздик мехобад ва китфи дуюмини он тамоман нонамоён аст

АКСОТОК – аксоток /аз юн.аксон–меҳвар, тир ва ток–чараён/ – чараёни ҳаракати макромолекулаҳо ва органиидҳо аз танаи нейрон ба тарафи аксон. Азбаски аксоток дар системаи асаб чой до-рад, бинобар ин дар натиҷаи таҳаввул, тақсимшавӣ ва синтези ҚДН нест шудааст. Аксотокро якумин бор Р. Харисон /1910/ дар ҳуҷайраҳои сунъӣ парвариш карда шуда муайян кардааст.

АКТИВАЦИЯ ЯЙЦА – фаъолгардии тухм. Дар натиҷаи таъсири моддаҳои химиявӣ, физиковӣ, маҳлули гипертонӣ ва ғ. тухм фаъол гардонидашуда, у инкишоф меёбад. Ба фаъолгардии тухм партеногенези табиӣ ва сунъӣ мисол мешавад. Дар ин бобат олимон А.А. Тихомиров /дар шапалаки кирми тут/ ва Жак Леб /дар хорпуштаки баҳрӣ/ тадқиқотҳо гузаронидаанд.

АКТИН – актин–сафедаи глобулярӣ мебошад ва вазни молекулави он ба 43,5 далтон баробар аст. Сафедаи актинӣ дар мушакҳои дил, мушаки кундаланграхи скелетӣ, мушаки суфта мавҷуд аст.

АКТИНОВЫЕ ФИЛАМЕНТЫ – филаментҳои актинӣ – ё худ сафедаҳои актинӣ ғайри мушакӣ дар таркиби микропатчаҳо, стереосилаҳо дучор мешаванд. Дар таркиби микропатчаҳо миқдори филаментҳои актинӣ қариб ба 40–адад мерасанд. Онҳо шакли дарозруя дошта вазифаи кашишхурӣ, ҳаракат, таъягоҳӣ ва пайкарсозиро мебозанд.

АКТИНОМИЦЕТЫ–актиномисетҳо – ба прокароитҳо мансубанд ва ядроӣ ҳақиқӣ надоранд. Микробҳои актиномисетӣ ба замбуруғҳо ва бактерияҳо наздиканд ва дар ҳаво, обҳои гуногун, дар хок ёфт мешаванд. Бисёри онҳо ба наботот, ҳайвонот ва одам касалиҳои гуногунро паҳн мекунанд. Аз онҳо антибиотикҳо, моддаҳои фаъоли биологӣ тайёр карда, дар соҳаи кишоварзӣ ҳамчун пору истифода мебаранд.

АКЦЕПТОР – акцептор /аз лот.акцептор – қабулкунӣ/: 1) қабул кардани электронҳо ва гидроген аз пайвастагиҳои оксидшаванда ва додани онҳо ба дигар пайвастагиҳо; 2) гузаронидан ва қабулкунии хун, бофта ва узвҳои алоҳидаи организми дигар.

АЛИМЕНТАРНЫЙ – алиментарӣ – яке аз усули физиогии тухмхуҷайра мебошад. Физиогии алиментарӣ ба навбати худ ба физиогии нутриментарӣ ва фоликулавӣ чудо мешавад. Тухмхуҷайраҳое, ки бо роҳи нутриментарӣ гизо мегиранд, хуҷайраҳои физодихандаро фуру мебаранд. Физиогии бо роҳи фолликулавӣ нисбатан мураккабтар мегузарад. Дар ин маврид дар атрофи ооситҳои алоҳида, бофтаи руйпушкунанда ҳосил мешавад. Ҳашаротҳо бошанд думҷаи фолликулавиро ҳосил мекунанд, вале ширхурон бошад хубобҷаҳои якҷабата, дуҷабата ва бисёрҷабатаро ба вучуд меоваранд.

АЛЕЦИТАЛЬНЫЙ – алеситалӣ – як намуди тухмхуҷайра ба шумор рафта дар ситоплазмаи ин тухмхуҷайраҳо миқдори зардӣ кам, ё худ дар натиҷаи таҳаввул зардӣ нест шудааст. Тухмхуҷайраи алеситалӣ ба нештарқҳо ва одам хос аст. Нг. – яйцеклетки.

АЛЛАНТОИС—аллантаис /аз юн. аллантаидес - ҳасибмонанд/ – пардаи чанинӣ ба ҳисоб рафта дар қафои рӯдаи чанин, ҳамчун ҳасиб пайдо мешавад. Дар амниотҳои дараҷаи паст /ҳазандаҳо, парандаҳо/ ӯ ба хубобҷаи калон табдил меёбад. Ин хубобҷа вазифаи шошадонро мебозад. Сонитар дар девори он тӯри шохрондаи рағҳои хунгард пайдо мешаванд, ки ба мубодилаи газ ёрӣ мерасонанд. Дар амниотҳои дараҷаи олий, аллантаис бо зардобхалта пайваст шуда хорионро ҳосил мекунад. Баъд аз ин патҷаҳои ибтидоӣ ҳамроҳак /платсент/ ба вучуд меояд.

АЛЛЕЛЬ – аллел /аз юн. аллелон – дутарафа/ – шаклҳои гуногуни як ген, ки дар қисми якхелаи хромосомаи ҳамшабеҳ /гомологӣ/ меҳобанд.

АЛЛОГЕННАЯ ИНГИБАЦИЯ – ингибатсияи аллогенӣ – яке аз хусусиятҳои худидоракунии сабзиши хуҷайраҳо мебошад. Ба ингибатсияи аллогенӣ, хуҷайраҳои берун аз организм парвариш карда шуда мисол мешавад.

АЛЛОПОЛИПЛОИДИЯ – аллополиплоидия /аз юн. аллос – дигар, полиплоидия – бисёркарата ва эйдос – намуд/ – каратӣ зиёд гардидани миқдори хромосомаҳо дар таркиби адади хромосомаҳои

ғайри гомологӣ. Чунин тағироти хромосомави сабабҳои гуногун дорад, инчунин дар растаниҳои дурагай дучор мешаванд.

АЛЛОХРОМОСОМЫ – аллохромосомаҳо /аз юн. аллос–дигар ва хромосома-нг./ – Нг. половые хромосомы.

АЛВЕОЛА – алвеола /аз лот.альвеолус–новача, чуқури/: 1) қисми охири ҳубобчашакли ғадудҳо; 2) ҳубобчаи шуш; 3) чуқурчаҳои решаи дандон.

АЛЬВЕОЛЯРНЫЕ ХОДЫ – роҳҳои алвеолярӣ. Дар девори роҳҳои ҳубобчаҳои шуш ва халтачаи ҳубобчавӣ, миқдори зиёди ҳубобчаҳо чойдоранд, мисол дар шуши одами болиғ миқдори ҳубобчаҳо ба 300–400 млн. мерасанд. Сатҳи ҳубобчаҳо ҳангоми нафаскашӣ ва нафасбарорӣ тағир меёбад. Ҳубобчаҳо аз ҳамдигар бо девори нафис ҷудо шудаанд ва дар дохили он муйрағҳои хунгузар бисёранд. Дар байни ҳубобчаҳо сӯроҳҳои хурд мавҷуд, ки онҳоро масомаҳои ҳубобчавӣ меноманд.

АЛЬВЕОЛОЦИТЫ – алвеолоситҳо, ё худ ҳуҷайраҳои девори ҳубобчаҳо ду намуд доранд: эпителиоситҳои тартиби 1 ва эпителиоситҳои ҳаҷман калон /ҳуҷайраҳои тартиби 2/.

АЛЬТЕРНАЦИЯ КЛЕТКИ – алтернатсияи ҳуҷайраҳо /аз лот.алтератио–дигаргуншавӣ - тағирёбии сохти ҳуҷайраҳо вобаста ба омилҳои шикастоваранда.

АМАКРИНОВЫЕ КЛЕТКИ – ҳуҷайраҳои амакринӣ. Нг. – клетки амакриновые.

АМЕБОИДНОЕ ДВИЖЕНИЕ–ҳаракати амёбондӣ /аз юн.амёба–тағирёбии ва русӣ движение–ҳаракат /–ҳаракати сусти тана ва пойҳои қалбакии амёбаҳо. Ҳаракати амёбондӣ ба сафедаҳо вобаста аст. Ин ҳаракат на танҳо ба амёба, балки ба дигар намудҳои ҳуҷайра /мисол, дар лейкоцитҳо/ низ хос аст. Нг. – амёбоциты.

АМЕБОЦИТЫ – амёбоситҳо /аз юн.амёба–тағирёбии ва ситос–ҳуҷайра/ – 1) ҳуҷайраҳои ситорашакли мезоглияи танаи нармбаданҳо. Ин ҳуҷайраҳо ҳангоми ҳаракати худ қобилияти шакли худро тағир додан доранд ва аз як ҷо ба ҷойи дигар ҳаракат мекунанд; 2) ҳаракати амёбондии макрофаҳо.

АМИЛОПЛАСТ – амилопласт /аз амилон–оҳар ва пластос–сохтан/–пластидҳои беранги хучайраҳои наботот буда ба гуруҳи лейкопластҳо мансубанд ва аз ҷиҳати андоза нисбат ба дигар пластидҳо хурд ва оҳарро дар хучайраҳои растанӣ захира меку-нанд.

АМЕЛОБЛАСТЫ– амелобластҳо – хучайраҳои сутуншакл, ки аз онҳо минои (эмали) дандони моҳиҳо ҳосил мешавад.

АМИНОКИСЛОТА – аминокислота–синфи пайвастагиҳои органикӣ ба ҳисоб рафта, дар худ гуруҳи карбоксил /–COOH/ ва аминогуруҳро (-NH₂) нигоҳ медоранд. Дар табиат қариб 150 –хели ин аминокислота мавҷуд аст. Бист намуди он ҳамчун мономер хиз-мат мекунад. Ҳамаи сафедаҳо аз аминокислотаҳо сохта шудаанд. Онҳо ба мубодилаи моддаҳо иштирок мекунанд. Аминокислотаҳо нуқтаи ибтдои пайваस्तкунии «биосинтези» гормонҳо, витаминҳо, медиаторҳо, асосҳои нитрогенӣ, алколоидҳо мебошанд. Бисёрии микроорганизмҳо ва растаниҳо хусусияти синтезкунии аминокислотаҳоро доранд, ба ғайр аз организми ҳайвонот ва одам, ки онҳо аминокислотаҳоро аз ғизои тайёри истеъмолкарда синтез мекунанд. Ҳоло бо роҳи сунъӣ синтез кардани аминокислотаҳо ба роҳ монда шудааст.

АМИТОЗ–амитоз /аз юн. а - бе ва митоз–ришта/–тақсимша – вии мустақими ядрои хучайра ба ҳисоб рафта, хучайра дар натиҷаи кашидашавӣ, фуруравӣ, муғчабандии ядроҳо ҳосил мешавад. Дар ин маврид дукҳои тақсимшавӣ, ҷиҳозӣ митозӣ ва даври митозӣ вучуд надорад. Баъзан ҷудошавии танаи хучайра ба амал намеояд дар натиҷаи он хучайраҳои бисёрядрогӣ ҳосил мешаванд. Тақсимшавии амитоз бисёртар дар хучайраҳои саратон, хучайраҳои пиршудаи ҳайвонот ва растаниҳо дучор мешавад. Истилоҳи амитозро Флемминг чорӣ кардааст.

АМИТОЗ ГЕНЕРАТИВНЫЙ–амитози генеративӣ /аз лот.генераре–тавлид/–одатан бисёртар дар соддатаринҳо мегуза-рад. Ин тақсимшавиро эндомитози қатъ гардида ҳам номидан мум-кин аст. Дар ин ҷо печу тобхурии хромосомаҳо вучуд надорад. Мо-лекулаи КДН дар байни хучайраҳои духтарона баробар тақсим ме-

шаванд. Макронуклеуси бо ҳамин роҳ афзоишёфтаи ядро пеш аз тақсимшавӣ кашол хӯрда аз 40–то зиёдтар ядрочаҳои хурдро ҳосил мекунад ва ҳар яке аз он адади пурраи ҚДН–ро доранд.

АМИТОЗ ДЕГЕНЕРАТИВНЫЙ–амитози дегенеративӣ /аз лот.дегенераре–ба кулли тағир ёфтани/ – дар ҳуҷайраҳои тахсисёфта, ки тақсимшавии митозро гум кардаанд мушоҳида карда мешавад. Дар асоси ин полиплоидия ва қобилияти пурзуршавии синтези мехобад. Дар охир ба ҳосилшавии ҳуҷайраҳои бисёрядроғӣ оварда мерасонад, инчунин ситотомия ҷой дорад. Молекулаи ҚДН дучанд намешавад. Истилоҳи онро Беннингхоф –/1922/ пешниҳод кардааст.

АМИТОЗ РЕАКТИВНЫЙ– амитози реактивӣ /аз лот.реактио–чавоб/ – дар ҳуҷайраҳои осебдида мегузарад.

АМНИОН – амнион, ё зардобхалта /аз юн.амнион–ҳубобчаи назди чанин, ё ҷом/ – пардаи дохилии чанини ҳайвоноти дараҷаи олий, ки чанинро бо луоб ихота кардааст. Ин парда аз маводи баргаки чанини беруна ва аз мезодермаи ғайри чанинӣ инкишоф меёбад. Ковокии байни чанин ва зардобхалта бо луоб пур мешавад, ки чанинро аз таъсироти гуногун муҳофизат мекунад. Амнион ба ғайр аз ҳайвоноти дараҷаи олий, боз дар наҳангҳо низ дида мешавад.

АМНИОТИЧЕСКАЯ СКЛАДКА – чини зардобхалта. Чини зардобхалта бо чини тана дар як вақт инкишоф меёбанд. Чини амнионӣ аз эктодермаи берун аз чанин ва баргаки париеталии мезодерма ҳосил мешавад. Ҳамин тавр эктодермаи чанини ба эктодермаи чини танай амнионӣ мегузарад. Дар натиҷаи пайвандшавии чинҳо ду парда ба вуҷуд меояд. Пеш аз пайвандшавии чинҳои амнионӣ, аллантаис /пешобхалта/ намоён мешавад.

АМНИОТА – амниотҳо – ҳайвоноти мӯҳрадори дараҷаи олий /ҳазандаҳо, парандаҳо, ширхурон ва одам/ мебошанд, ки дар хушки тобовар шудаанд. Чанини онҳо нисбат аз чанини анамнияҳо фарқ мекунад ва дорои ду халта мебошанд: зардобхалта ва пешобхалта.

АМНИОТИЧЕСКАЯ ПОЛОСТЬ – ковокии зардобхалта. Пардаи амнионӣ дар ибтидои худ аз танай чанин бо сӯроҳии борик чудо

мешавад, у сонитар ба ковокии амнион табдил меёбад. Ин ковоки бо луоб пур шудааст, ки аз эктодермаи пардаи амнионӣ ба вучуд меояд. Луоб аз сафеда, ангиштобоҳо бой аст.

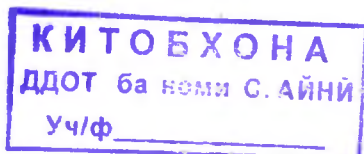
АМОРФНОЕ, ИЛИ ОСНОВНОЕ ВЕЩЕСТВО – моддаи асосӣ. Ин модда дар байни ҳуҷайраҳо ҷойгир шуда, ҳолати ғализ дорад ва онро фибробластоҳо ҳосил мекунад. Моддаи асосӣ нисбат ба ҳуҷайраҳо чунин вазифаҳоро иҷро мекунад: таъягоҳӣ, кашонидани моддаҳои гуногун, муҳофизатӣ, иштирок ба мубодилаи об, идоракунии ионҳо, робитаи байни ҳуҷайравӣ. Нг. – межклеточные вещества.

АМНИОЦЕНТОЗ – амниосентоз /аз юн. амнион-нг. ва аз лот. сенсео - муайян намудан / - усули муайянкунии чинси тифл дар батни модар.

АМФ – **АМФ** /аденозин монофосфат/ – яке аз муҳимтарин нуклеотид мебошад, ки ба идоракунии ҳолатҳои ҳуҷайравӣ ҳамчун механизми таъсири гормонҳо, гузаронидани таъсиротҳои гуногуни асаб, қабул кардани шуоъ, кашишхурии мушакҳо иштирок мекунад. Дар натиҷаи таъсири **АМФ** пайвастагиҳои «фаъол» ҳосил мешаванд.

АМФИБЛАСТУЛА – амфибластула /аз лот. амфи – амфибия ва бластула чанини якҷабата, якдевора / – дар мавриди резашавии пурраю нобаробар ҳосил мешавад. Бластодермаи онҳо аз якҷанд қатор ҳуҷайраҳо ташкил меёбанд. Боми бластула аз бластодермаҳои хурд ва қазри он аз ҳуҷайраҳои бластодермии ҳаҷмашон калон иборат буда дар ситоплазмаи ин ҳуҷайраҳо моддаи зардӣ бисёр аст. Бластосел мавқеъи худро тағир дода ба қутби анималӣ ҷойгир мешавад. Амфибластула ба моҳиҳои ганоидӣ /миногаҳо/, обхокиҳо хос аст.

АМФИАСТЕР – амфиастер /аз юн. амфи – ҳар ду ва астер – ситора/ – шакле, ки дар тақсимшавии митоз, дар даври анафаза, дар қутбҳои ду астросфераи бо ҳам пайвандшуда бо ёрии риштаҳои ахроматини дуки тақсимшавӣ пайдо мешавад. Нг. – митоз амфиастеральный.

АМФИМИКСИС – амфимиксис /аз юн. амфи – ҳар ду ва миксис – омехташавӣ/ – бо ҳам омехташавии гаметаҳои чинсии модина ва нарина.

АМПЛИФИКАЦИЯ РИБОСОМНЫХ ГЕНОВ – амплификатсияи генҳои рибосомаӣ. Аз ҳисоби генҳои рибосомӣ дар даври сабзиши ооситҳо, ҳосил шудани миқдори бисёри рибосомаҳоро амплификатсия меноманд.

АМФИНУКЛЕОЛУС – амфинуклеолус /аз юн. амфи – ҳар ду ва лот. нуклеолус – ядроча/ – ядроча. Нг. – ядрышко.

АМФИНУКЛЕУС – амфинуклеус /аз юн. амфи – ҳар ду ва лот. нуклеус – ядро Нг. – синкарион.

АМФИФИЛЬНЫЕ СОЕДИНЕНИЕ – пайвастагиҳои амфифилӣ. Ба пайвастагиҳои амфифилӣ чунин молекулаҳо мансубанд, ки онҳо хусусияти қутбӣ доранд. Дар ин маврид як тарафи он заряднок, дигараш гидрофобӣ мешавад. Аз сабаби чунин хусусияти амфифилӣ доштани молекулаҳои онҳо ба таъсири дутарафа дучор мешаванд: гидрофобӣ ва гидрофилӣ. Нг. – гидрофобный, гидрофильный.

АНАПАЗИЯ КЛЕТКИ – анапазияи ҳуҷайраҳо /аз юн. ана – қафо ва пласис – ҳосилкунӣ/ – тағирёбии хусусиятҳои ҳуҷайраҳо дар натиҷаи сустшавии аломатҳои тахсисшавӣ ва махсусшавӣ.

АНАБОЛИЗМ – анаболизм /аз юн. анаболе – бардоштан/ – ҳолати физиологӣ ва биохимиявӣ, ки як қисми метаболизмиро ташкил мекунад ва ба ҳазми моддаҳои ғизоӣ аз тарафи ҳуҷайраҳо равона карда шудааст. Дар рафти анаболизм танаи ҳуҷайраҳо сохта мешаванд. Нг. – катаболизм, ассимиляция, фотосинтез.

АНАБОЛИЯ – анаболия /аз юн. анаболе – бардоштан/ - аз-навсозии таҳаввулии узвҳои ҳайвонот дар раванди инкишофи чанин.

АНАМНИЯ – анамния /аз юн. «а» – бе ва амнион – нг./ – гурӯҳи ҳайвоноти мӯҳрадори дараҷаи паст /даҳонгирдон, моҳиҳо, обҳоиҳо/, ки дар чанини онҳо зардобхалта, пешобхалта инкишоф намеёбанд.

АНАСТОМОЗ – анастомоз /аз юн. анастомозис – пайвандшавӣ/-пайвандшавии ин, ё он бофтаҳо дар организм. Пайвандшавии

байни узвҳои найшакл, рағҳои хунгард ва лимфагард, торҳои мушак ва ғ.

АНАФАЗА МЕЙОЗА – анафазаи мейоз /аз юн. ана – қафо ва фазис – ошкоркунӣ/ – аз анафазаи митоз фарқ карда ба ҷойи хроматидҳои хоҳарона, хромосомаҳои монанд /гомологӣ/ аз ҳам ҷудо мешаванд. Хромосомаҳои гомологӣ аз ду хроматиди хоҳарона сохта шудаанд. Дар ин маврид ба ҳар ҳуҷайра генҳои аллелии алоҳида равона мешаванд, ки онҳо дар гомологҳои гуногун ҷойгир шудаанд. Ҷойгиршавии гомологҳо дар ҳуҷайраҳо тасодуфӣ буда, дар ин маврид ҷойивазшавӣ ба вучуд меояд, ки онҳо ба ҳар як ҷуфти хромосома тааллуқ дорад. Агар адади хромосомаҳоро дар назар гирем, онҳо ҳар ду $2c$ КДН ва $2n$ миқдори хроматид доранд.

АНАФАЗА МИТОЗА – анафазаи митоз – даври сеюми кӯтоҳи митоз мебошад. Дар як вақт хромосомаҳо бандҳои сентромери худро гум карда аз ҳамдигар дур мешаванд ва ба муқобили ду қутби ҳуҷайраҳо ҳаракат мекунанд. Суръати ҳаракати хромосомаҳо ба $0,2-5$ мкм/мин. баробар аст. Хроматидҳои хромосомаҳои метафазавӣ яку – якбора ба дарозии дуқои тақсимшавӣ, ба тарафи қутбҳо аз ҳисоби ҷойивазшавии фибриллҳои кинетохорӣ ҳаракат мекунанд. Минтақаи сентромерӣ бо ёрии кинетохор ба ҳаракати хромосомаҳо ҷавобгар аст. Ҳаракати хромосомаҳо дар ду ҳолат мегузарад: ҳаракати хромосомаҳо ба сӯи қутбҳо ва илова бар ин, ҳаракати худӣ қутбҳо, дар натиҷаи кашолхурӣ ва соиши фибриллҳо. Дар растаниҳо ҳаракати хромосомаҳо аз ҳисоби наздикшавии онҳо ба минтақаи қутби дуқо ба амал меояд. Истилоҳи онро Страсбургер (1884) ҷорӣ кардааст.

АНГСТРЕМ – ангстрем Å – воҳиди дарозӣ, ки ба 10^{-8} см. 10^{-4} мкм. ва 10^{-1} нм. баробар аст. Ин ном ба шарафи олими шведӣ – спектрокопист А. Ангстрем (1814–1874) гузошта шудааст.

АНДРОГЕНЕЗ – андрогенез /аз юн. андрос – мард ва генезис – инкишоф/. Инкишофи тухмҳуҷайра бо таъсири ядроӣ нутфаҳо. Чунин инкишофро дар шапалаки кирми тут мушоҳида кардан мумкин аст, ки як намуди партеногенез ба шумор меравад. Нг. – гиногенез. Истилоҳи андрогенезро Гертвик (1913) ҷорӣ кардааст.

АНДРОГАМОНЫ – андрогамонҳо – гормонҳои гаметаҳои чинсии нарина мебошанд.

АНИЗОХРОМИЯ – анизохромия /аз юн. анизос – нобаробар ва хрома – ранг/ – дараҷаи рангшавии ҳуҷайраҳо. Ранги баландноми гиперхромия ва ранги паст, номи гипохромияро гирифтааст.

АНИЗОЦИТОЗ – анизоситоз /аз юн. анизос – нобаробар ва ситос – ҳуҷайра/ – ҳуҷайраҳое, ки андозаи гуногун доранд. Андозаи хурд, микроситоз ва андозаи калони ҳуҷайраҳоро макроситоз меноманд. Дар натиҷаи таъсиротҳои гуногун (тағирёбии муҳит, касалиҳо ва ғ.) андозаи ҳуҷайраҳо тағир меёбанд.

АНИМАЛЬКУЛИСТЫ – анималкулистҳо – олимони табиатшиносии асри XVII – XVIII ба шумор рафта, назарияи преформизмро тарафдорӣ мекарданд. Мувофиқи фикри онҳо дар нутфа /дар ҳуҷайраҳои чинсии нарина/ организми хурдакаки шаклфто мавҷуд аст, ки ӯ дар оянда инкишоф меёбад. Нг. – овисты.

АНИЗОТРОПНЫЕ ПОЛОСЫ – раҳҳои анизотропӣ. Ин раҳҳо дар миофибриллаҳои мушаки кундаланграҳ дида мешавад ва ба рои ҳаракати мушак ёрӣ мерасонанд. Миофибриллаҳои мушаки кундаланграҳ аз торҳои сафедагии кашишхурандаи актинӣ ва миозинӣ сохта шудаанд. Ҳар як миофибрилла аз раҳҳои сафедагии навбат ба навбат ҷойгиршуда иборат буда бо хусусиятҳои физиковию – химиявиашон фарқ мекунанд. Мувофиқи далелҳои микроскопи электронӣ ду намуди раҳҳо муайян шудааст: раҳҳои анизотропӣ ва изотропӣ. Раҳи анизотропӣ дар микроскопи электронӣ ранги ториқро мегирад ва онро ба ҳарфи «А» ишора мекунанд. Дуюм раҳ равшантар буда бо ҳарфи «И» ишора карда мешавад.

АНИМАЛЬНЫЙ ПОЛЮС – қутби анималӣ. Дар инкишофи чанини ҳайвонот баъзан бетаносубӣ вучуд дорад ва аз ҳамин сабаб ду қутб пайдо мешавад: қутби асосӣ ва нашвӣ. Мисол дар бластулаи баъзе ҳайвонот /қурбоқа ва ғ/ ду қутбро фарқ мекунанд: асосӣ ва нашвӣ. Қутби асосӣ бластула дар муқобили қутби нашвӣ ҷойгир буда қисми бом, ё худ боло меноманд. Одатан андозаи ҳуҷайраҳо дар ин қутбҳо гуногун аст. Миқдори зардӣ дар ин қутбҳо низ нобаробар ҷойгир шудааст.

АНТЕРОГРАДНЫЙ ТРАНСПОРТ ВЕЩЕСТВ – кашонидани антероградии моддаҳо. Ду намуди кашонидани моддаҳо дар шохаҳои асаб вучуд дорад: антероградӣ ва ретроградӣ. Дар якҷум, моддаҳо аз танаи асаб ба канор ва дар мавриди дуҷум аз канор ба танаи асаб моддаҳо кашонида мешаванд. Моддаҳои кашонидашуда бо суръати муайян ҳаракат мекунад: суръати баланд /10–100 мм.дар як шабонарӯз/ ва бо суръати суст /1 мм. дар як шабонарӯз/. Бо суръати баланд моддаҳои паст молекуладор ҳамчун норадреналин, дофамин, асетилхолин аминокислотаҳо ва ғ. бо суръати суст бошад молекулаҳои калони моддаҳо (ҳамчун макромолекулаҳои сафедаҳо, КРН, қисми бисёри митохондрияҳо) ҳаракат мекунад.

АНТИБИОЗИС – антибиозис / аз лот. анти – муқобил ва биос – ҳаёт/ – имконнопазир будани ҳасти ва инкишофи як намуд бо намуди дигар.

АНТИБИОТИКИ – антибиотикҳо – моддаи химиявӣ мебошанд ва дар рафти фаъолияти микроорганизмҳо ҳосил мешаванд. Онҳо қобилияти инкишофи микробҳоро хомуш кардан доранд. Антибиотикҳо аз замбуруғҳои мағор /пенисиллин/, аз актиномисетҳо /стрептомисин/, аз бактерияҳо /грамисидин/ аз растаниҳои дараҷаи олій /фитонситҳо/ инчунин бо роҳи синтез кардан аз моддаҳои химиявӣ ҳосил карда истифода бурда мешаванд. Антибиотикҳоро барои муолиҷаи касалиҳои вазнин истифода мекоранд.

АНТИГЕН – антиген – моддаи мураккаби органикӣ ба ҳисоб рафта ҳангоми ба организм ворид шудан онҳо қобилияти реаксияҳои ҷавобии иммуногенӣ доранд ва антитанакор ҳосил мекунад. Сафеда ва полисахаридҳои бегонаи ба организм воридшуда, низ хусусияти антигениро доранд. Аз ҳамин хусусияти онҳо истифода бурда фардҳои як намудро аз намуди дигар фарқ кардан мумкин аст. Ба ғайр аз ин чунин хусусият барои хунгузаронӣ ва аниқ намудани хешовандӣ лозим аст.

АНТИТЕЛО–антитана–сафедаи мураккаби иммуноглобулинии плазмаи хуни одам ва ҳайвоноти гармхун мебошад. Антитана дар ҳуҷайраҳои бофтаи лимфа /гиреҳҳои лимфагӣ/ ҳосил мешавад ва

хусусияти муҳофизаткунӣ дорад. Антитана дар организм ба афзоиши микроорганизмҳо муқобилият нишон медиҳад ва моддаҳои захролудро безарар мегардонад. Антитана ба ҳосилшавии иммунитет дар организм ёрӣ мерасонад.

АНТИФЕРТИЛИЗИН – антифертилизин – фермент. Раванди бордоршавӣ асосан ба якчанд омилҳо вобастагӣ дорад ва яке аз онҳо моддаи махсусе мебошад, ки ҳуҷайраҳои чинсӣ ҳосил карда мебароранд. Мисоли чунин модда ферменти антифертилизин мебошад. Ин модда дар қисми болои ситоплазмаи нутфаҳо ҷойгир шуда аз протеинҳои нордон сохта шудааст. Антифертилизин имконият медиҳад, ки нутфаҳо ба пардаи тухмҳуҷайра наздик шуда онро сӯрох карда ба дохили он ворид шаванд. Нг. – фертилизин.

АНЕУПЛОИДИЯ – анеуплоидия – ба адади асосии хромосомаҳо, ё худ ба кариотиби он илова, ё кам шудани хромосомаҳо аст. Мисол, нулесомик $2n-2$, моносомик $2n-1$, трисомик $2n+1$. Анеуплоидия дар ҳуҷайраҳои ҳайвонот, наботот дар натиҷаи нодуруст гузаштани тақсимшавии митоз ва мейоз ба амал меояд. Анеуплоидия дар ҳуворимаққа, тамоку барало намоён мешавад. Дар одами моносомик миқдори хромосома $2n-1$, яъне $2n=45$, ё $2n+1$ яъне $2n=47$ мешавад. Ин тавр хромосомаҳо ба касалии Шерешевско – Тернера, ё Клайнфелтер оварда мерасонад.

АОРТА – аорта – ба системаи рағҳои хунгард мансуб аст. Рағи аорта сохти найҳои пайвандшуда дорад. Аорта ба намуди артерияи мушакию – чандир мансуб аст. Ба аорта аз дил ва камони назди аорта хун равона мешавад. Аорта вазифаи кашонидани хунро иҷро мекунад. Ӯ аз се парда сохта шудааст: берунӣ, мобайнӣ ва дохилӣ. Пардаи дохили аортаро ҳуҷайраҳои эндотелий ташкил мекунанд. Ҳуҷайраҳои он дарозии 500 мкм. ва ғафсии 150 мкм. доранд. Пардаи мобайнии аорта аз миқдори зиёди торҳои чандир иборат, ки онҳо сохти қолибиро доранд. Ин қолиб бисёр суфта ва барои ба ҳаракат овардани хун ёрӣ мерасонад. Пардаи берунии аорта аз бофтаи пайвастанандаи наҳдори ковок сохта шудааст. Ин парда рағҳои хунро аз хушкшавӣ муҳофизат мекунад.

АПИКАЛЬНЫЙ – апикалӣ / аз юн. апо – боло / – тарафи болои ҳуҷайраҳои эпители. Азбаски бофтаҳои эпители мавқеи худудиро доранд, бинобар ин соҳти қутбӣ ба онҳо хос аст. Қутбӣ болои онҳо қутбӣ озод (апикалӣ) ва қутбӣ поёни онҳо қутбӣ асосӣ (базали) ном дорад. Қутбӣ озод, ё худ апикалии ҳуҷайраҳои эпители дорои микропатчаҳои ларзанда мебошанд. Баъзан онҳо соҳти « хошиячаи лифиро» мегиранд.

АПИКАЛЬНЫЙ КОНЕЦ – нуғи апикалӣ – ё қисми озоди узв, ки дар он сабзиш бошиддат мегузарад.

АПИКАЛЬНЫЙ РОСТ – сабзиши апикалӣ. Сабзиши болои узвҳои растаниҳо мебошад, ки ба тана ва решаи онҳо хос аст.

АПИКАЛЬНАЯ ЧАСТЬ – қисми апикалӣ. Нг. – апикальнӣ.

АПОГАМИЯ – апогамия / аз юн. апо «бе» ва гамос – никоҳ / – яке аз намуди афзоиш. Нг. – апомиксис.

АПОМИКСИС – апомиксис / аз юн. апо – «бе» ва микстус – омехта / – афзоиши ғайри чинсӣ буда, одатан дар растаниҳо / мисол дар мураккабгулҳо / бисёртар дучор мешавад. Дар апомиксис гаметаҳои чинсӣ иштирок надоранд. Организми нав аз ҳуҷайраҳои пайкар (соматикӣ), ё худ ғайри чинсӣ дар натиҷаи инкишофи худӣ тухмҳуҷайра ба вучуд меояд. Нг. – партеногенез. Асосгузори апомиксис, олими шинохта В.А. Поддубная – Арнольди мебошад, ки у якҷанд намуди онро / андрогенез, гиногенез ва ғ / ёфтааст.

АПОКРИННЫЕ ЖЕЛЕЗЫ – ғадуди апокринӣ / аз юн. апо – боло ва крино-чудоқунӣ / – як роҳи аз ҳуҷайраҳо чудошаваи маҳсулоти ғадудӣ / ё тарашшуҳотӣ / мебошад. Дар ин маврид маҳсулоти тарашшуҳотӣ аз қисми болои ҳуҷайра баромада онро қисман вайрон мекунад. Сонитар парда аз нав барқарор мегардад. Ба ғадудҳои апокринӣ, ғадуди луобхосилкунандаи даҳон, шир, арақхосилкунанда мисол мешаванд.

АППАРАТ ГОЛЬДЖИ – ҷиҳози Голҷӣ / ЦГ / – узвораи (ё органоиди) якпардагии ҳуҷайраҳои зукариотӣ ба ҳисоб меравад, ки дар микроскопи рӯшноӣ шакли кирмчаро доранд. Мувофиқи маълумотҳои микроскопи электронӣ, соҳти ин узвора аз дастаи халтаҷаҳо ва найҷаҳо иборат аст, ки онҳоро бо якҷоягиаш диктио-

сома меноманд. Дар диктиосома пардаҳо бо ҳам зич ба таври халтачаҳои болои ҳам гузошта ҷойгир шудаанд. Онҳоро систернаҳо ҳам меноманд. Ҳар як систернаи алоҳида ғафсии тағирёбанда дорад. Маркази ин пардаҳо бо ҳам наздик шуда, канорашон васеъ мегардад. Миқдори чунин халтачаҳо аз 5 то 10 ададро ташкил мекунад. Бисёр вақт унсурҳои ҷиҳози Голҷӣ бо хубобчаҳо алоқаманданд. Ин алоқаманди, вобастагии ЧГ – ро бо ҳучайраҳои тарашшӯхосилкунанда исбот мекунад. Бо усули гистохимияви муайян карданд, ки дар ЧГ сафедаҳо, чарбҳо, полисахаридҳо, ферментҳои пероксидаза, гидролазаҳо нигоҳ дошта мешаванд. Вазифаи ЧГ аз захиракунии маводе, ки дар тӯри эндоплазми дурушт синтез мешаванд, иборат аст. Дар систернаҳои ЧГ синтези полисахаридҳо ва алоқии онҳо бо сафедаҳо ба роҳ монда мешавад. ЧГ бо моддаҳои тарашшӯхоти ва лизосомаҳо алоқаманд аст. Дар хубобчаи онҳо захирашавии молекулаҳо пас аз синтези моддаҳо ва ҳосилшавии сафедаҳои мураккаб – липопротеидҳо ба вучуд меоянд. Ин моддаҳо бо ёрии хубобчаҳо ба атрофи ҳучайраҳо бароварда мешаванд. Маълум аст, ки дар вақти тақсимшавии ҳучайраҳо шакли тўрмонанди ЧГ ба шакли диктиосомавӣ табдил меёбад. ЧГ – ро олими италии Комилла Голҷӣ /1898/ бо коркарди намаки нуқра ошкор кардааст. Син. – внутриклеточный сетчатый аппарат, диктиосома, пластинчатый комплекс.

АППАРАТ ВЕСТИБУЛЯРНИЙ – аппарати вестибулярӣ, ё худ мувозинат – дар узви сомеа ҷойгир шудааст. Ин узв аз ду халтача иборат: тухмшакл ва доирашакл. Халтачаҳо байни худ бо найчаи борик робита доранд. Охири ин найчаҳо васеъ шуда, номи макуларо гирифтааст. Макула қисми асосии узви сомеа ба ҳисоб рафта дар он даррокҳо мавҷуданд ва онҳоро мегузаронанд, ба ҳамин сабаб кашишхурии замин бо даррокҳо алоқаманд гардида мувозинатро дар организм нигоҳ дошта мешавад.

АРАЛДИТЫ – аралдитҳо / аз юн. аралдидос – қатрони эпоксидӣ/ – як моддаи махсуси часпак, ки дар соҳаи микроскопи электронӣ онро истифода мебаранд.

АРГИРОФИЛИЯ – аргирофилия /аз юн. аргирос – нуқра ва филиа – дўст доштан / . Баъзе ҳуҷайраҳо қобилияти аз нав барқароркунии металли нуқраро аз намакҳои азоти нуқрагӣ до-ранд. Дар ин маврид металли нуқра такшон мешавад. Чунин хусу-сияти нуқраро аргирофилия меноманд. Дар нейрофибрил – лҳо,чиҳози Голҷӣ ва торҳои тӯрин хусусияти аргирофилий мавҷуд.

АРТЕРИЯ – артерия – раги хунгарди ҳайвонот ва одам мебо-шад. Артерия аз дил ба тамоми узвҳои бадан хунро мегузаронад. Девори он хеле зич ва чандир аст. Вобаста ба хусусиятҳои сохт, раги артериявиро ба се навъ чудо мекунанд: ёзанда, мушакӣ ва омехта. Девори артерия дорои се парда мебошад: дохили, мобайнӣ ва берунӣ. Пардаи дохилии артерия аз ҳуҷайраҳои паҳни эндотели сохта шудааст. Пардаи мобайнӣ аз мушаки суфта ва пардаи берунӣ бошад аз бофтаи пайваस्तкунандаи наҳдори ковок иборат аст. Аор-та аз меъдачаи чапи дил баромада ба артерияи калон чудо меша-вад. Артерияҳо дар навбати худ ба артериола ва капиллярҳо тақсим мешаванд. Суръати ҳаракати хун дар рағҳои хунгард фарқияти фишорро ба вучуд меоварад. Онро бо саршавӣ ва охири системаи рағҳои хунгард чен мекунанд. Бинобар ин саршавии фи-шори хунро систола ва охири онро диастола меноманд.

АРТЕРИОЛЫ – артериолаҳо – рағҳои хунгарди артерияи му-шакиро артериола ташкил мекунад. Қутри онҳо ба 50 – 100 мкм. мерасад. Артериолаҳо ҳамчун артерияи хун аз се парда иборат аст: пардаи дохили, мобайнӣ ва берунӣ. Артериолаҳо ба фикри И.М. Сеченов «чуммаки» тартиби рағҳо ба ҳисоб мераванд. Онҳо до-хилшавии хунро дар ҳуҷайраҳои мушакӣ танзим мекунанд.

АРТЕФАКТЫ – артефактҳо / аз лот. арс – артис – сунъӣ ва фактум – тайёр кардан / – дар натиҷаи нодуруст тайёр кардани мустаҳзарҳо ҳангоми рангкунӣ ва фиксатсия пайдо мешаванд. Баъзан дар ин маврид сохторҳои сунъӣ, ё худ нодуруст ба монан-ди хатчаҳо, рахҳо, таҳнишинҳо ва ғ / ба вучуд меоянд.

АРХИБАКТЕРИИ – архибактерияҳо. Ба архибактерияҳо, бактерияҳои метаногенӣ, галобактерияҳо, термофилҳои бошитоб мансубанд. Девори ин бактерияҳо, кислотаҳо ва чарбҳои сохти

маҳсусдоштаро нигоҳ медоранд. Сохти КРН – и боркаш, КРН – и рибосомавӣ ва ферментҳои архибактерияҳо нисбат ба дигар бактерияҳо фарқ мекунад. Галабактерияҳо дар обҳои шӯр ва дар танаи моҳиҳо зиндагӣ мекунанд. Термофилҳои фаври дар обҳои гарм / то 80° / ва дар обҳои нордон ҳаёт ба сар мебаранд. Бактерияҳои метаногенӣ дар шароити анаэробӣ /беҳаво/, яъне дар ботлоқҳо, дар қазри океанҳо, меъдаи хояндаҳо, дар обҳои шифобахши гарм ёфт мешаванд. Бактерияҳои метаногенӣ, метанро аз CO_2 ва H_2 синтез мекунанд. Синтези ғуғирд ва оҳан дар шароити беоксигенӣ бо ёрии термофилҳои фаври мегузарад. Галобактерияҳо фотосинтезро бо ёрии бактериородопсин иҷро мекунанд. Умуман ҳамаи ин бактериҳо ба диққати олимони биотехнология мебошанд.

АРХИТЕКТУРА ПЛАЗМАТИЧЕСКИХ МЕМБРАН – меъморӣ пардаҳои плазмавӣ ҳуҷайраҳо – бо усулҳои гуногун, аз он ҷумла бо усули микроскопи электронӣ, таҳлили рентгенӣ ва ғайраҳо санҷида шудааст. Дар ин бобат якчанд назарияҳо вучуд дорад. Мувофиқи назарияи нақшаи пешниҳоди И. Девсон ва Р. Даниелли / 1935 / пардаи плазмавӣ дорои се қабат мебошад: аз ду тараф қабати сафедагӣ ва дар марказ як ҷуфт қабати чарбӣ, (ё худ билипидӣ) ҷойгир шудаанд. Ду қабати чарбӣ бо ҳамдигар бо занҷири кислотаи равшан ба таври гидрофобӣ алоқаманданд, ки ғафсии ин қабатҳо ба ҳисоби миёна ба 75Å° / ангстрем / баробар аст ва мувофиқи фикри Робертсон чунин нусха, нусхаи оддӣ мебошад, азбаски дар ҳамаи ҳуҷайраҳо ёфт шудааст. Олимони америкоӣ С. Зингер ва Д. Никлсон /1972/ меморӣ пардаҳои дигарро пешниҳод намудаанд. Онҳо пешниҳоди худро «Моеъи хотамкорӣ» номидаанд. Дар ин маврид молекулаҳои сафеда, пардаро аз қисми дарун бурида мегузаранд ва дар байни қабатҳои чарбии парда шино мекунанд, инчунин бо дарроқҳо ҳамкорӣ доранд.

АРХИМИЦЕТЫ – архимисетҳо – синфи замбуруғҳои оддӣ мебошанд. Бисёрии онҳо сохти якҳуҷайравӣ дошта дар иқлими намӣ ҳаёт ба сар мебаранд.

АССИММЕТРИЯ – ассимметрия / аз лот. ассиметрия—бетаносуб /бетаносуб чойгиршавии қисми тана, ё худ организми ҳайвонот, наботот нисбат ба асоси тири тана. Ассимметрия дар ҳучайраҳои бо роҳи сунъӣ парваришшуда ҳангоми дурагаикунӣ, тақсимшавӣ ва ғ. дучор мешавад.

АССИМИЛЯЦИЯ – ассимилятсия / аз лот. ассимиляцио – монанди, айният / - ё анаболизм як тарафи мубодилаи моддаҳо ба ҳисоб меравад. Дар ин маврид моддаҳо ба организм ворид шуда, ҳазм мешаванд, яъне истеъмолкунӣ ва мубадалшавӣ ба амал меояд. Дар ҳучайраҳои зинда мунтазам ҳолатҳои созгорона мегузарад. Аз моддаҳои содда, моддаҳои мураккаб, аз молекулаҳои хурд бошад, молекулаҳои баланд ҳосил мешаванд. Дар ин маврид синтези сафедаҳо, ангиштҳои мураккаб, чарбҳо, кислотаҳои нуклеинат мегузарад. Аз моддаҳои синтезшуда қисмҳои алоҳидаи ҳучайраҳо, пардаҳо, узввораҳо, моддаҳои тарашшӯӣ ва ғ. сохта мешаванд. Маҳз аз ҳамин сабаб шакл ва сохти ҳучайраҳо ва организми том нигоҳ дошта мешавад.

АСТРОГЛИЯ – астроглия / аз юн. астер – ситора ва глия – шилм, клей / – ҳучайраҳои ҳамсафари асаб ба ҳисоб рафта онҳоро нейроглия ҳам меноманд. Астроглия вазифаи таъағуҳӣ ва ғизодиҳиро иҷро мекунад. Шакли онҳо ба ситора монанд буда аз қабати эктодерма ҳосил мешаванд.

АСТРОСФЕРА – астросфера / аз юн. астер – ситора ва сфера – гирд / – дар гирдогирди сентриола чойгир шуда як қисми узввораи ситоплазма ба ҳисоб меравад. Астросфера дар атрофи сентриолаҳо, ситоплазми равшанро ҳосил мекунад. Дар вақти тақсимшавӣ бо усули митозӣ ӯ торҳои фибрилиӣ шӯъламонандро ба вучуд меоварад, ки ба ҳар сӯ равона шудаанд. Ин торҳо хусусияти дучанд шикастани равшаниро доранд. Истилоҳи онро Страсбургер / 1893 / пешниҳод кардааст.

АСТРОЦИТЫ – астроситҳо / аз юн. астер – ситора ва ситос – ҳучайра / – ҳучайраҳои макроглии системаи асаб ба шумор рафта дорои ду намуд мебошанд: астроситҳои плазмавӣ ва торӣ. Астроситҳои плазмавӣ дар моддаи хокистаранги мағзи сар ва

астроситҳои тори бошад дар моддаи сафеди мағзи сар ҷойгир шудаанд. Астроситҳо вазифаи таъягоҳӣ, муҳофизат ва гизодиҳиро мебозанд.

АТРЕЗИЯ – атрезия. Ҳангоми вайрон шудани раванди инкишофи чанин, пайдошавии аломатҳои нодуруст, ё худ нуқсонҳои атрезия меноманд.

АТРОФИЯ КЛЕТКИ – атрофияи ҳучайраҳо /аз юн. атрофео – заиф шудан, ҳалок гардидан/ – ҳангоми хурд шудани ҳаҷми ҳучайраҳо мушоҳида кардан мумкин аст. Хурдшавии ҳаҷми ҳучайраҳо дар натиҷаи таъсири омилҳои гуногун ба амал меояд. Атрофия аз дистрофия фарқ дорад, азбаски дар мавриди яқум мубодилаи моддаҳо тамоман вайрон намешаванд.

АТРОФИЯ – атрофия /аз юн. атрофео – заиф шудан, ҳалок гардидан/ – хурдшавии андозаи узвҳо ва бофтаҳо дар натиҷаи таъсиротҳои гуногун. Атрофияи оддӣ ва ғайри оддӣро фарқ мекунанд. Ба атрофияи оддӣ инҳо мисол мешаванд: ғадуди ҷоғари одам дар пиронсолий, бофтаҳо дар рафти метаморфози ҳайвонот, ғадудҳои чинсӣ, моддаи хокистаранги мағзи сар дар вақти пиршавӣ ва ғ. Атрофияи ғайри оддӣ дар натиҷаи кам хӯрокухӯрӣ, касалиҳои вазнини сирояткунанда, ё худ касалии саратон ва ғайра ба вуҷуд меояд.

АТФ /аденозин три фосфат/ – АСФ/ аденозин се фосфат/ – пайвастиҳои химиявӣ мебошад ва аз аденин, рибоза ва се гуруҳи фосфат ташкил меёфтааст. Дар вақти ба вуҷуд омадани энергияи барқӣ гуруҳҳои фосфатӣ ба АСФ бо ёрии бандҳои маркоэргӣ пайванд мешаванд ва миқдори бисёрии барқро ҳосил мекунанд. Азбаски АСФ барқро ҳосил мекунанд, бинобар ин дар организм ҳолатҳои биохимиявӣ, ҳаракат, тақсимшавӣ, мутаассиршавӣ ва ғ. иҷро мешаванд. Ҳолатҳои гликолиз, фосфоршавӣ, ферментативӣ, фотосинтез низ ба ҳамин вобаста аст. Дар пардаҳои митохондрияҳои ферментҳои нафасгирӣ нигоҳ дошта мешаванд, ки онҳо ҳамчун аккумулятор қувваи барқиро захира мекунанд.

АУРИКУЛЯРИЯ – аурикулярия. Кирминаи голотурия.

АУТОСОМЫ – аутосомҳо /аз юн аутос–худ ва сома–чисмча/– хромосомаҳои ғайри чинсиро аутосомҳо меноманд. Дар одам адади хромосомаҳо $2n = 46$ –то мебошад, ки аз ин адад 44-то хромосома аутосом ва боқимондаи онро (дар чинси модина XX ва дар чинси нарина,XY) хромосомаи чинсӣ ташкил мекунад. Истилоҳи онро Монтгомери /1906/ қорӣ кардааст.

АХРОМАТИНОВОЕ ВЕРЕТЕНО – дукҳои ахроматинӣ аз торҳои сустрангшавандаи сафедагӣ сохта шудаанд. Ин торҳо ду хел мешаванд: яке аз навъи ин торҳо аз қутбӣ митозӣ, дигараш аз сентриолаҳо мебароянд. Ин торҳо барои ҳаракати хромосомаҳо, ҳангоми тақсимшавӣ ёрӣ мерасонанд. Мувофиқи маълумотҳои ҳозира ба қойи дукҳои ахроматинӣ, чиҳози митозиро ба қор мебаранд, ки дар ин қо вазифаи асосиро микронайчаҳо мебаранд ва онҳо ба навбати худ аз сафедаҳои сустрангшавандаи тубулинӣ сохта шудаанд.

АУТОЛИЗОСОМЫ – аутолизосомаҳо, / ё аутофагосомаҳо/ аз юн. аутос – худ ва сома – қисмча/ – як намуди лизосома ба ҳисоб рафта дар ҳубобчаҳои худ булақҳои митохондриявӣ, пластидӣ, турӣ эндоплазмавӣ, рибосомавӣ, доначаҳои гликогениро нигоҳ медоранд. Умуман онҳо вазифаи интиҳоб қардан ва нобудкунии қисмҳои нолозимии ҳуҷайраҳоро доранд. Аутолизосомаҳо дар соддатаринҳо, ҳуҷайраҳои наботот, ҳайвоноти дараҷаи олий ва одам дучор мешаванд.

АУТОТРАНСПЛАНТАЦИЯ – аутотрансплантатсия /аз юн. ауто–худ ва трансплантатсия–қўчонидан/ – аз як қой ба қойи дигар гузаронидани ҳуҷайраҳо, бофтаҳо, узвҳои алоҳидаи организм мебошад.

АЦЕТИЛХОЛИН – асетилхолин – моддаи тарашшуҳотӣ мебошад ва ҳамчун медиатор аз торҳои асаб мебарояд. Ин моддаро «холинергӣ» ҳам меноманд. Асетилхолин барои фаъолияти асаб ва дил аҳамияти хеле қалон дорад. Нг. – нейромедиаторӣ.

АЦИДОФИЛИЯ – асидофилия / аз лот. асидус – нордон ва филиа – дўст доштан/ – қобилияти ранг гирифтани сохторҳои ҳуҷайравӣ /ядро, ситоплазма ва г / бо рангкунандаҳои нордон ме-

бошад. Ба ин рангҳо фуксини нордон, зозин, эритрозин, лихтгрюн, оранжи «J», конгорот ва ғ. мансуб аст. Син. – оксифилия, зозинофилия.

АЦИДОФИЛЫ – ацидофилҳо / аз лот. асидус – нордон ва филиа – дӯст доштан/: 1/ бактерияҳое, ки дар шароити турши зиндагӣ ба сар мебаранд, мисол, бактерияҳои нордони атсетат, бактерияҳои нордони шир/; 2/ растаниҳое, ки дар хоки нордон зиндагӣ мекунанд, мисол чилбугум /хвош/.

АСИНУС ПАНКРЕАТИЧЕСКИЙ – асинуси панкреатинӣ – воҳиди сохт ва вазифаи ғадуди зери меъдари мебозад. Ӯ дар худ қисми тарашшухотӣ ва даромадгоҳи шохоби онро нигоҳ медорад. Асинус ба халтача монанд буда, андозаашон ба 100–150 мкм. баробар аст. Дар байни асинус ва бофтаи пайвастунандаи наҳдори ковок муйрағҳо, торҳои асаб, гирехҳои системаи асаби вегетативӣ чойгир шудаанд. Асинус аз 8–12 то панкреатоситҳои андозаашон калонро нигоҳ медоранд.

АЭРОБ – азоб / аз юн. азр – ҳаво/ – организмҳое, ки дар муҳити оксигени зиндагӣ ба сар мебаранд. Ба азобҳо ҳамаи организмҳои наботот, ҳайвонот ва одам мисол мешаванд, ки бо оксиген нафас мекашанд. Реаксияҳои азобӣ низ ба ин мисол шуда метавонанд. Пас аз нафаскашии азобӣ моддаҳои сафедагӣ, чарбӣ, ангиштовӣ пурра оксидшуда аз онҳо миқдори муайяни барқ хориҷ мешавад. Маҳсули охири оксидшавии азобӣ гази карбон, об ва пешоб мебошад.

Б.

БАЗАЛЬНЫЕ ТЕЛЬЦА – қисмчаҳои базалӣ – дар мичгонаҳо ва қамчинаҳо дида мешаванд. Қисмчаҳои базалӣ дар асоси ситоплазмаи мичгонаҳо ва қамчинаҳо хобида, хусусияти рангшавӣ доранд. Қисмчаҳои базалӣ аз ҷиҳати сохт ба сентриолаҳо монанд аст. Ӯ ҳамчун сентриолаҳо аз 9–то триплети микронайчагӣ, дастчаҳо, сихҳо, дандонтикка иборат мебошад. Бисёр вақт дар асоси мичгонаҳо як ҷуфт қисмчаи базалӣ мавҷеи кунҷро гирифта

меҳобанд. Чунин чойгиршавии онҳо диплосомаҳоро ба ёд меоранд. Дар таркиби ҷисмчаи базалӣ сафедаҳои тубулини, динейин ва як қатор сафедаҳои дигар ёфт шудааст.

БАЗАЛЬНЫЕ КЛЕТКИ – ҳуҷайраҳои асосӣ – дар бофтаи рӯйпӯшкунандаи бисёрқабатаи шахшулшаванда мавҷуд аст. Ҳуҷайраҳои қабати асосӣ дар болои ғишои асосӣ меҳобанд. Онҳо шакли зуғутаро доранд. Ин ҳуҷайраҳо дар қарнияти ковокии даҳон, сурхрӯда, маҳбал, рӯдаи рост чойгир шудаанд.

БАЗАЛЬНАЯ МЕМБРАНА - ғишои асосӣ – барои ҳуҷайраҳои вазиғаҳои гуногунро мебозад: 1/ дар гурда ҳамчун софқунак /филтр/ барои идоракунии макромолекулаҳои хун иштирок доранд; 2/ вазиғаи деворчаи интиҳобкунандаро мебозад; 3/ ба барқароршавии бофтаҳои иштирок мекунад.

БАЗОФИЛИЯ – базофилия /аз юн. базис-асос ва филио – дӯст доштан/– қобилияти рангро дӯст доштани сохторҳои ҳуҷайравие, ки ба баландшавии КРН /кислотаи рибонуклеинат/ ва ҚДН /кислотаи дезоксирибонуклеинат/ оварда мерасонанд.

БАЗОФИЛЫ – базофилҳо. Лейкоситҳои доначадор, ё худ базофилҳо дар ситоплазмаи худ доначаҳоро нигоҳ медоранд ва онҳо бо рангҳои асосӣ ранг мегиранд. Дар хуни одам базофилҳо 0,1-0,5%-ро ташкил мекунанд. Плазмолеммаи онҳо дарроқҳои им-мунноглобулиноро нигоҳ медоранд. Базофилҳо ба реаксияҳои алергӣ хусусияти ҷавоб гардонидан доранд. Син. – лейкоцитҳои базофилӣ, гранулоситҳои базофилӣ.

БАНК КЛЕТОК – бонки ҳуҷайраҳо. Барои бонки /захираи/ ҳуҷайраҳоро ба вучуд овардан аз асбоби криопроектор, ки ҳарорати хеле пастро дорад /-196 С/ истифода мебаранд. Бонки ҳуҷайраҳоро консерватсия намуда, дар оянда аз онҳо истифода мебаранд. Нутфаҳо, тухмҳуҷайраҳо, чанинҳое, ки консерватсия шудаанд барои нигоҳдории генофонди наботот, ҳайвонот, инчунин одам хизмат мекунанд. Дар ин соҳа олими инглис Д. Витеген таҷрибаҳои васеъ гузаронидааст.

БАКТЕРИОФАГ – бактериофаг /аз юн. бактерион – чӯбча, микроб ва фагос-фурубарӣ/ - вируси бактерия мебошад. Ин вирус

ба дохили бактерия ворид шуда, афзоиш карда, бактерияро нобуд мекунад. Бактерияфағоро мухтасар «фағ» меноманд.

БЕЛАЯ ЖИРОВАЯ ТКАНЬ – бофтаи чарби сафед – аз ҳуҷайраҳои чарб, бофтаи пайвастунандаи ковок, фибробластҳо, тори коллогенӣ сохта шудааст. Дар бофтаи чарби сафед, ҳамчун дар дигар бофтаи чарбӣ, мубодилаи чарб, амал мекунад. Вайроншавии чарбҳо ба ҳосилшавии миқдори бисёри об ва энергия сабаб мешавад. Бофтаи чарби сафед дар чунин узвҳои бадани одам во меҳурад: зери пӯст, шикам, сурин ва шона.

БЕЛКИ МЕМБРАННЫЕ – сафедаҳои пардавӣ. Ҳамаи пардаҳои биологӣ, аз он ҷумла, пардаи плазмавӣ, пардаҳои дохилии ҳуҷайраҳои эукариотӣ, хусусиятҳои умумӣ доранд. Дар таркиби онҳо сафедаҳо, чарбҳо, ангишторҳо, пайвастагиҳои гуногун ёфт шудаанд. Миқдори сафедаҳо ва чарбҳо дар пардаи ҳуҷайраҳо қариб баробар аст. Дар пардаи миелинии /мағздори/ тори асаб, сафедаҳо 25%–и ҳаҷми онро ташкил мекунанд, дар пардаи барқҳосилкунанда /митохондрияҳо, пластидҳо/ 75%–и онро дар бар мегиранд, дар пардаи плазмавии ҳуҷайраҳо бошад, сафедаҳо қариб 50%–и онро ташкил мекунанд. Мувофиқи маълумотҳои нав дар пардаи плазмавӣ молекулаҳои сафеда дар дохили қабати чарбҳо /билипидҳо/ фуру рафта хусусияти гидрофилӣ доранд. Сафедаҳои гуногуни пардаи ҳуҷайраҳоро бо усули намаккунонӣ меомӯзанд. Бо ҳамин усул ду намуди сафедаҳоро муайян кардаанд: канорӣ ва интегралӣ. Андозаи сафедаҳои интегралӣ ба ҳисоби миёна ба 35 нм. мерасад /мисол, дар тиллакоиди хлоропластҳо/. Мувофиқи вазифаи биологикӣ сафедаҳои пардавиро ба се ҷудо кардаанд: ферментӣ, ресепторӣ /дарроқӣ/ ва сохторӣ. Миқдори ферментҳо дар таркиби пардаҳо бисёр ва гуногунанд, мисол дар ҳуҷайраҳои чигар 24–намуди ферментҳо ёфт шудааст. Сафедаҳои дарроқӣ барои шинохтани гормонҳои ҳуҷайраҳои ҳамсоя, вирусҳо, фағҳо дар бактерияҳо лозим аст. Ба ин гуруҳ сафедаҳо, сафедаҳои дарроқии равшаниҳискунанда /фоторесепторӣ/ мансубанд. Сафедаҳои сохтории пардаҳо пурра муайян нашудааст, вале хусусияти гидрофобӣ доштани онҳо маълум аст. Эҳтимол онҳо вази-

фаи устуворгардони пардаҳоро бозанд. Ба ғайр аз сафедаҳои номбаршуда, сафедаҳои боқимондаро, сафедаҳои трансмембранӣ ташкил мекунад. Вазифаҳои пардаҳо бо хусусиятҳои молекулаҳои онҳо муайян карда мешавад. Бо ҳамкориҳои сафедаҳо якчанд вазифаҳои муҳими пардаҳо иҷро мешаванд: кашонидани молкулаҳо ба дохили ҳуҷайраҳо, ё худ берун аз он, онҳо ҳамчун катализатор хизмат мекунад; сохт ва алоқамандии ситоскелети ҳуҷайраҳоро нигоҳ медоранд.

БЕЗМЯКОТНЫЕ /БЕЗМИЕЛИНОВЫЕ/ НЕРВНЫЕ ВОЛОКНА – торҳои асаби бемағз. Ин торҳо дар таркиби асаби худидоракун ҷойгир шудаанд. Торҳои бемағзи асаб бо ҳуҷайраҳои ҳамсафари асаб бандакро ҳосил мекунад. Ядроҳои онҳо байзашкӣ буда дар фосилаҳои гуногун ҷойгир мешаванд. Бандакҳои асаби узвҳои дохила 10–20 зуғутаи меҳварӣ доранд. Торҳои асаб, ки дар таркибашон якчанд зуғутаи /силлиндрий/ меҳварӣ доранд, торҳои асаби навьӣ кабели меноманд. Нейролеммоситҳо зуғутаҳои меҳварино ҳамчун ғилофак аз берун мепӯшанд.

БЕСПОЛОЕ РАЗМНОЖЕНИЕ – афзоиши ғайри чинсӣ. Ин афзоиш бо усулҳои тақсимшавӣ, муғчабандӣ, порчаҳосилкунӣ ва спораҳосилкунӣ мегузарад. Дар ин афзоиш ҳуҷайраҳои чинсӣ ҳосил намешаванд. Усули тақсимшавиро чунин маънидод кардан мумкин аст. Мисол, дар бактерияҳо бо роҳи тақсимшавии амитоз организми онҳо ба ду қисми баробар ҷудо шуда ба организми том табдил меёбанд. Дар афзоиши ғайри чинсии муғчабандӣ бошад, як қисми тана шакли муғчаро гирифта, ҷудо мешавад ва ба организми нав табдил меёбад. Муғчабандӣ ба замбуруғҳои борон гидра хос аст. Дар афзоиши порчаҳосилкунӣ, организми нав аз порчаҳои алоҳида ҳосил мешавад, ки чунин афзоиш ба кирмҳои паҳн вучуд дорад. Баъзе организмҳо бо усули ғайри чинсии спораҳосилкунӣ афзоиш меёбанд. Ба организмҳои спораҳосилкунанда, обсабзҳо, папоротникҳо, ушна, чилбуғум, мансубанд. Спораҳо ин ибтидои якуҷайрагиҳо ва бисёрҳуҷайрагиҳо мебошанд, ки ба растаниҳо ва ҳайвонот хос аст. Дар шароити мусоид, спораҳо афзоиш ёфта ор-

ганизми томи растаня, ё ҳайвонотро ҳосил мекунанд. Дар ин услуб организми нав аз ҳуҷайраҳои соматикӣ ҳосил мешаванд.

БИВАЛЕНТЫ – бивалентҳо /аз лот. би–ду ва валенте–соҳтан/–ду хромосомаи бо ҳам бандшуда мебошанд, ки аз чор хроматид ташкил ёфтаанд ва дар даври зигонема ва пахинемаи тақсимшавии якуми мейоз ҳосил мешаванд. Дар ин маврид, дар байни хромосомаҳои ҳамшабеҳ /гомологӣ/ ҷойивазшавӣ, яъне кроссинговер ба амал меояд.

БИОГЕНЕТИЧЕСКИЙ ЗАКОН – қонуни биогенетикӣ. Мувофиқи ин қонун онтогенез /инкишофи фардия/, тақрори мухтассари; кӯтоҳи филогенез /инкишофи намуд/ мебошад. Қонуни биогенетикӣ ба пешрафти зоологияи умумӣ, чаниншиносӣ, морфологияи таҳаввулӣ вазифаи муҳимро бозид. Дар ин бобат хизмати олимони хориҷӣ аз ҷумла Ч. Дарвин, И.Меккел, Э. Геккел бисёр калон аст.

БИОГАЗ – биогаз. Чунин коркард ба биотехнология вобастагӣ дорад. Барои биогазро пайдо кардан аз гази метан /65%/, гази карбон /30%/ ва аз олтингӯгирд истифода мебаранд, онҳоро турша карда меҷушонанд. Ба ғайр аз ин барои тайер намудани биогаз аз омехтаҳои моддаҳои органикӣ /пору, қаҳ, саргин, обсабзҳо, биомассаи саллюзӣ/ истифода мебаранд. Ҳосил намудани биогаз дар Хитой, Ҳиндустон ва дигар мамлакатҳо ба роҳ монда шудааст.

БИОДЕГРАДАЦИЯ И БИОКОНВЕРСИЯ – биодеградатсия ва биоконверсия – муҳимтарин самти биотехнология ба ҳисоб меравад ва ба микроорганизмҳо асос ёфтааст. Аз нав кор карда баровардани партовҳо /биодеградатсия/ ва истифодабарии он, яъне маҳсулоти партовҳо ҳамчун маводи зарурӣ /биоконверсия/ барои ҳал кардани масъалаҳои истеҳсолот ва муҳофизати табиат лозим аст.

БИОРИТМЫ – биоритмҳо, ё худ тартиботи биологӣ. Ба тартиботи биологӣ хусусиятҳои ба худ хоси тағирёбиҳои бошиддати ба организм таъсиркунанда мансубанд. Биоритм ба вақт /шабонарӯз, моҳ, сол, солҳои тӯлони/ вобаста аст. Тартиботи вақт ба қори узвҳои бадани одам, ҳайвонот, наботот таъсири худро дорад. Биоритми якшабонарӯзиро, ки ба фаъолияти организм, таъсири худро

дорад «Сиркада» меноманд. Дар «Сиркада» таъсири обу-ҳаво, фишор, намноки ва ғ. ба назар дошта мешавад. Биоритмҳо ба синну сол, хусусиятҳои организм низ вобастагӣ дорад. Барои пурра санҷидани тартиботи ҷумбишдори кори организм якҷанд унсурҳои истифода мебаранд, мисол нафасгирӣ, андозаи фишори хун, лимфа, меъёри қанд дар хун ва ғайра. Хусусиятҳои биоритми ба ҳуҷайраҳо, бофтаҳо, ба узвҳо таъсири худро доранд, бинобар ин омӯхтани қонуниятҳои биоритми барои саломатии ҳайвонот ва одам зарур аст. Бо ёрии ферментҳо дар таркиби ҳуҷайраҳо моддаҳои лозимӣ тавлид мешавад

БИОСИНТЕЗ – биосинтез: 1/ ҳангоми биосинтез аз моддаҳои аввала пайвастагиҳои мураккаб–сафедаҳо, кислотаҳои нуклеи – нат, полисахаридҳо ва ғ. ҳосил мешаванд; 2/ аз микроорганизмҳо дар саноат гирифтани антибиотикҳо, гормонҳо, витаминҳо, аминокислотаҳо ва ғ.

БИОСИММЕТРИЯ – биосимметрия /аз юн. биос–ҳаёт ва симметрия – таносуб/. Биотаносуб организмҳоро дар асоси қонунҳои мутаносибӣ меомӯзад. Мисол, бо таносуби муайян ҷойгир шудани узвҳои бадан, вазифа ва инкишофи онҳо.

БИОТЕХНОЛОГИЯ – биотехнология /аз юн. биос – ҳаёт ва технология – истеҳсолот/ – истифодабарии организмҳои зинда ва равиши биологӣ дар истеҳсолот аст. Ин соҳа бо фанҳои ситология, гистология, физика, химия, электроника ва ғ ҳамкорӣ дорад. Дар биотехнология чунин объектҳои истифода мешаванд: микроорганизмҳо, вирусҳо, бактерияҳо, организмҳои якҳуҷайра ва бисёрҳуҷайра. Бо ёрии биотехнология роҳҳои ба даст даровардани намудҳои гуногуни ҳуҷайра, сӯзишворӣ, доруҳо ба роҳ монда шудааст. Биотехнология ба инжинерияи генӣ, ижинерияи ҳуҷайраҳо ва экология хизмат мекунад. Микроорганизмҳое, ки дар қабри Замин вучуд доранд дар соҳаи биотехнология васеъ истифода бурда мешаванд. Пас аз коркарди микроорганизмҳо аз онҳо нафт ва газро ҳосил кардан мумкин аст. Металлҳои зеризаминиро (оҳан, руҳ, мис ва ғ.) бо микроорганизмҳои тиобакилу сферроксудан ишқор дода ба моддаи обакӣ табдил медиҳанд. Хлоротобактериум виолакеум тил-

лоро об мекунад. Штаммҳои баландсифати Псевдомонас бо ёрдами бактерияҳои термофилия (Сулфолобус) аз ангиштсанг гугирдро чудо мекунад, ки ин ҳолат барои тоза нигоҳ доштани табиат аҳамияти хеле калон дорад. Инчунин штаммаҳои Ситообактер, уран, мис, кобалтро аз об чудо мекунад. Галобактерияҳо низ ба тозакунаҳои муҳит дохил мешаванд.

БИОЭНЕРГОТЕХНОЛОГИЯ – биоэнерготехнология / аз юн. биос – ҳаёт ва энерготехнология истеҳсолоти барқ/. Захираи барқи аз тарафи растаниҳо дар сатҳи Замин бо ёрии фотосинтез ҳосилшуда ба захираи барқи канданиҳои зерин замини қариб баробар аст. Одатан биомассаи хушкро пас аз сӯзонидан у ба барқ табдил меёбад. Дар ин маврид аз микроорганизмҳои истифода бурда мешавад. Мисоли ин далел ҳосил кардани ангиштҳо ва биогаз /метан/ ҳамчун барқ аз биомассаи хушк мебошад. Туршакунии метан ҳолати мураккаб буда яқинд микроорганизмҳои иштирокдоранд. Сӯзишвории тоза (этанол) барои ба ҳаракат даровардани асбобҳои дарунсӯзи мошинаҳо ба кор бурда мешавад. Барои хоҷагии халқ этанолро аз маккаҷуворӣ, картошка, найшакар, лаблабуи қанд чудо карда мегиранд. Дар ин маврид сахароза ва оҳари он ба воситаи хамиртуруш, турши кунонида мешавад.

БЛАСТЕЯ – бластeya / аз юн. бласте – барпокуний, ташкилкунӣ, ибтидо/–мувофиқи назарияи Э. Геккел организмҳои дуқабатаи ҳозира аз шаклҳои аввалии якҷуҷайрагиҳои калониалӣ, ки бластуларо ба ёд меорад, пайдо шудаанд. Нг. – гастрейя, фагоцителла.

БЛАСТЕМА – бластема / аз юн. бласте – барпокуний, ташкилкунӣ, ибтидо/ – ҳуҷайраҳои пас аз ампутатсия / бурида партофтани як узв, ё худ як қисми он/ пайдошударо бластема меноманд. Дар бластемаҳо тавлифи (синтези) сафеда фаъолона гузашта, ситоплазмаи онҳо ҳосияти базофилия дорад.

БЛАСТОДЕРМА – бластодерма / аз юн. бласте – барпокуний, ибтидо ва дерма – пӯст/ – қабати ҳуҷайраҳои якхелае, ки дар натиҷаи порашавии рӯякии зигота ҳосил мешаванд. Дар қисми шиқами чанин, дар вақти порашавии нопурраи рӯякӣ, бластодерма гафс шуда раҳчаи ибтидоиро ҳосил мекунад. Дар асоси бластодер-

ма, танаи чанин шакл меёбад. Аз ҳуҷайраҳои порашудаи сатҳи болои, эктодерма пайдо мешавад. Аз ҳамин вақт сар карда бластодерма номи эктодермаро мегирад. Син. – лагани (ё курси) чанинӣ.

БЛАСТОДЕРМИЧЕСКИЙ ПУЗЫР – ҳубобчаи бластодермӣ. Дар натиҷаи порашавии зигота дар ширхӯрон ва одам ду навь бластомерҳо ҳосил мешаванд. Яке аз онҳо сафедчатоб буда тез-тез тақсим мешавад ва бластомерҳои тирарангро аз атроф ихота мекунад. Бластомерҳои сафедчатобро трофобласт меноманд, ки дар оянда аз он узви ғайри чанинӣ– машина пайдо мешавад. Аз бластомерҳои тираранг пайкари чанин ба амал меояд.

БЛАСТОДИСК – бластодиск, ё курси чанинӣ / аз юн. бласте – барпокунӣ, ташкилкунӣ, ибтидо ва диск – лаълича, лаган / – ба бом ва қисми канори бластула мувофиқ меояд. Танаи чанин аз курси чанинӣ пайдо мешавад. Нг. – бластодерма.

БЛАСТОМЕРЫ – бластомерҳо /аз юн. бластос –нг. ва мерос – қисм, ҳисса/ – ҳуҷайраҳое, ки пас аз порашавии зигота пайдо мешаванд. Ин ҳуҷайраҳо аз ҷиҳати андоза нисбатан калон, сонитар дар натиҷаи порашавиҳои пай дар пай андозаи онҳо хурд шуда рафтани мегирад. Дар нештарақҳо миқдори бластомерҳо ба 128 – мерасад, дар ҳайвоноти мӯҳрадор ин миқдор ба якчанд ҳазорҳо баробар аст. Бластомерҳои ҳуҷайраҳои ҳаҷман хурдро микромер ва калонашро макромер меноманд. Микромерҳо дар қисми болои бластула, вале макромерҳо дар қисми нашвии он ҷойгир мешаванд. Баъзан бластомерҳо миқдори бисёри зарди ро нигоҳ медоранд.

БЛАСТОМОТОЗНЫЙ РОСТ – сабзиши бластомотозӣ. Дар натиҷаи таъсиротҳои гуногун бо тези хусусият ва ҳолати ҳуҷайраҳо, бофтаҳо, узвҳо, тағир меёбанд. Чунин тағирот ба пайдошавии варами хафнок сабаб мешавад. Тағиротҳои зарарноки ҳаматарафаро, ки ба пайдошавии варами хафнок оварда мерасонад, сабзиши бластомотозӣ меноманд.

БЛАСТОПОР – бластопор / аз юн. бласте – нг. ва порос – шикоф / – даҳони ибтидоӣ, ё худ шикоф, ки бо ёрии он чанини дуқабатаи ҳайвонот бо муҳити гирду атроф алоқаманд аст. Дар ҳайвоноти даҳони ибтидоӣ дошта, бластопор метавонад ба даҳон,

ё ин ки ҳам ба даҳону, ҳам ба сӯроҳии маъқад табдил ёбад. Дар ҳайвоноти дуоминдаҳондорон бошад, ба ҷойи бластопор сӯроҳии маъқад, ё найи ҳозимаю асаб шакл меёбад.

БЛАСТОЦЕЛЬ – бластосел /аз юн. бласте – барпокунӣ ва койлос – ковокӣ/ – ковокии танаи ҳайвонот дар даври порашавӣ. Ин ковоки девори худро дорад, ки дар байни бластомерҳо ҳосил мешавад. Нг. – гастроцел.

БЛАСТОЦИСТА – бластосиста / аз юн. бласте – нг. ва кистис – пуффақ/ - даври тараққиёти чанин дар охири марҳилаи порашавӣ дар одам. Аз девори қисми болои бластосист трофобласт ба вучуд меояд. Син. – бластодермический пузырь.

БЛАСТУЛА – бластула /аз юн. бласте – нг. / - даври тараққиёти чанини ҳайвоноти бисёрхуҷайра, ки бо аввалин тақсимшавии зигота ва пайдошавии бластомерҳо ба анҷом мерасад. Бластула аз девор / ё бластодерма, ё бом, ё қисми озод /; боз аз қаъри, ё худ тағ /қисми нашвӣ / ташкил ёфтааст. Вобаста ба ҳосилшавии он шакл ва хусусиятҳои физиологияш якҷанд нави бластуларо фарқ мекунад: морула /дар ширхурон/, селобластула /дар нештарақҳо/, амфибластула /дар обхокиҳо/, дискобластула /дар парандаҳо /, стерробластула /дар бугумпойҳо/, перибластула /дар ҳашаротҳо/, инчунин плакула дар олигохетҳои руйизаминӣ.

БЛАСТУЛЯЦИЯ – бластулятсия. Даври порашавии бевақти бластуларо бластулятсия меноманд.

БЛЕСТЯЩИЙ СЛОЙ – қабати рахшон. Қабати рахшон дар таркиби бофтаи руйпӯшкунандаи шахшулшавандаи пӯст мавҷуд аст. Ин бофта якҷанд қабат дорад, аз он ҷумла қабати ҳуҷайраҳои рахшон ба ин мансуб аст. Ситоплазмаи ҳуҷайраҳои рахшон шикасти равшани боқуват дорад. Чунин хусусият ба моддаҳои кератин ва ба тонофибрилҳо, ки дар он ҷойгир шудаанд, вобаста аст.

БОКОЛОВИДНЫЕ КЛЕТКИ - ҳуҷайраҳои қадаҳмонанд. Ҳуҷайраҳои бофтаи руйпӯшкунандаи гадудии якхуҷайрагӣ шакли қадаҳро доранд. Ҳуҷайраҳои қадаҳмонанд дар бофтаи руйпӯшкунандаи рӯдаи борик ва рӯдаи гафс бисёртар ҷойгир шудаанд. Онҳо дар

қисми болои худ микропатчаҳоро нигоҳ медоранд ва хусусияти моддаи тарашшуҳотиरो баровардан доранд.

БОРОЗДА ДРОБЛЕНИЯ – ҷўякҳои порашавӣ. Бластомерҳо ҳангоми тақсимшавӣ ҷўякҳоро ҳосил мекунанд. Мавқеи ин ҷўякҳо вобаста ба тақсимшавӣ – гуногун мешаванд. Ҷўякҳо бо хати тӯли /меридианӣ/, бо устуво /экваторӣ/, бо хати мувозӣ /тангененталӣ/ равона мешаванд ва қоидаҳои худро доранд.

БРОНХИАЛЬНОЕ ДЕРЕВО ЛЕГКОГО – бронҳаи дарахтмонанди шуш / аз лот.арбор – бронҳиалис/. Бронҳаҳои дар шуш ҷойгиршуда вазифаи нафаскаширо мебозанд. Онҳо аз пардаи дохилии часпак, ҳучайраҳои тарашшуҳотбароваранда иборатанд. Бронҳаҳо ба қутрҳои андозаи калон, миёна ва хурд ҷудо мешаванд. Қутри ковокиаш калон ба 5–15 мм. ва ковокиаш хурд ба 0,5 мм мерасанд. Ин бронҳаҳо аз ҳамдигар бо хелҳои бофтаҳо, ғадудҳо, мушакҳо ва миқдори ядро фарқ мекунанд.

БРОНХИОЛЫ – бронҳиолаҳо – ба узви нафасгирӣ мансубанд. Қутри бронҳиолаҳо нисбат ба бронҳаҳо хурдтар мешавад ва ба 0,5 мм. баробар аст. Бронҳиолаҳо тартиби 1,2,3–ум доранд. Онҳо бо бофтаи рӯйпӯшкунандаи якҷабатаи мукаабшакл рӯйкаш шудаанд. Дар сатҳи озоди ҳучайраҳои онҳо мичғонакҳо мавҷуданд.

БОУМЕНОВАЯ КАПСУЛА – ғилофаки Боуменӣ. Дар даври пайдошавии гурдаи ибтидоӣ / мезонефрос / ба вучуд омада, аз найҳои нефридие, ки охириаш ба шакли қадаҳ васеъ гардидааст, ташкил ёфтаанд. Ин ғилофакро, ғилофаки Шумлянский ҳам меноманд. Боумен /1840/ ва Шумлянский /1793/ ёфтаанд.

БУРАЯ ЖИРОВАЯ ТКАНЬ – бофтаи чарбӣ сиёҳчатоб /хокистарранг/. Ин бофта асосан дар тифли навзод, гардан, шона, зери пуст, дар мушакҳои баъзе ҳайвоноте, ки хоби зимистона мераванд, ҷойгир шудааст. Бофтаи чарбӣ сиёҳчатоб аз ҳучайраҳои чарбӣ ва гемокапиллярҳои бо ҳам печутубхӯрда сохта шудаанд. Ситоплазмаи ҳучайраҳои бофтаи чарбӣ сиёҳчатоб, митохондрияҳо ва рангдонаҳои оҳанро нигоҳ медоранд, аз ҳамин сабаб рангашон сиёҳчатоб шудааст. Оксидшавии ҳучайраҳои чарбӣ сиёҳчатоб нисбат ба ҳучайраҳои чарбӣ сафед қариб 20 маротиба зиёд аст. Агар

ҳарорат паст шавад, онгоҳ дар ин ҳолат фаъолнокии оксидшавӣ боз ҳам меафзояд ва ба хун ва рағҳои хунгард низ таъсири худро мерасонад.

БУГОРОК ОПЛОДОТВОРЕНИЯ – теплчаи бордоршавӣ. Дар вақти бордоршавӣ дар ҷойи боҳамрасии риштаи акросомӣ ва пардаи плазмавии тухмхӯҷайра як баландии махсус пайдо мешавад, ки онро теплчаи бордоршавии меноманд.

БУРСА – бурса / аз лот. бурса – ҳамён, киса /. Ҳар як барҷастагиҳои халтаҷамонанди васеъгардида, ки дар организми ҳайвонот ва одам вуҷуд дорад, номи бурсаро гирифтаанд: 1/ дар баъзе ҳайвонот бурса ба ҳолати чинсӣ вобаста аст. Мисол: халтаҷаи бо ҳам якшавии узви чинсии пулакчадорон, нематодҳо ва ғ; 2/ халтаҷаи луобии пусти тарқиши фазои назди часпиши мушак, пай, устухон, ки дар вақти ҳаракат соишро кам мегардонад, низ ба бурса мансуб аст.

В

ВАКУОЛЬ – вакуола, ё хубобча / аз лот. вакуус – холи / - шакл ва андозаи гуногун дошта, дар дохилаш моддаи моеъ ва сахтро нигоҳ медорад. Хубобча дорои парда мебошад ва вазифаҳои гизой, идоракунӣ, иштирок ба фишор ва ҷудокуниро мебозад.

ВАКУОЛА РАСТИТЕЛЬНОЙ КЛЕТКИ – хубобчаҳои ҳуҷайраҳои растани. Ҳуҷайраҳои растаниҳои дараҷаи паст ва дараҷаи олии микдори бисёри хубобчаҳоро нисбат ба ҳуҷайраҳои ҳайвонот нигоҳ медоранд. Дар ҳуҷайраҳои ҷавони растаниҳо якҷанд хубобча як шуда, хубобчаи калонро ҳосил мекунанд. Хубобчаи марказӣ, пардаи алоҳидаи худро дорад, ки онро тонопласт меноманд. Маълум аст, ки хубобчаи марказӣ аз хубобчаҳои тӯри эндоплазма ба вуҷуд меоянд. Ҷ фишори тургории ҳуҷайраҳои растаниҳоро нигоҳ дошта ба гузаронандагии ҳуҷайраҳо ёрӣ мерасонад.

ВАКУОЛЯРНАЯ СИСТЕМА – тартиби хубобчадорон. Ба тартиби хубобчадорон тӯри эндоплазмаи суфта, дурушт, хубобчаҳои ҳуҷайраҳои наботот, сферосомаҳо, микронайчаҳо, тартиби

хубобчаҳои чиҳози Голҷӣ, лизосомаҳо дохил мешаванд. Дар ҳамаи сохторҳои дар боло номбаршуда пардаи плазмавии якҷабата хос аст. Истилоҳи онро Э. де Робертис ва А. де Иралди /1964/ чорӣ кардаанд.

ВАКЦИНА – ваксина /аз лот. вакка – модагов / - якумин ваксина аз вирсаи /вируси/ модагов гирифта шудааст, ки ӯ аз касалиҳои нағзак одамҳоро ҳимоя кард. Баъд олимон барои дигар касалиҳои сирояткунанда ваксина тайёр кардаанд. Ваксина аз зардоби зинда ва мурдаи организмҳо тайёр карда мешавад. Ба касалиҳои сирояткунанда, ҳамчун шал, сурхча, нағзак, сулфакабӯтак, хурусак /дифтерия/ ва ғ. бо ёрии ваксина, ваксинатсия мегузаронанд. Боиси гузаронидани ваксинатсия ба муқобили касалиҳои номбурда дар организми одам инчунин ҳайвонот, нисбат ба ҳамин касалиҳо иммунитет ҳосил мешавад, аз ҳамин сабаб, ин касалиҳо, ё суст мегузаранд, ё худ организмҳо тамоман ба ин касалиҳо дигар дучор намешаванд.

ВАЛИКИ НЕРВНЫЕ – ғалтаки асаб. Бофтаи асаб аз ғафсии пушти эктодерма, яъне лавҳачаи асаб инкишоф меёбад. Канорҳои лавҳачаи асаб, ғафс ва баланд шуда ба ғалтак монанд мешавад. Дар байни онҳо новачаи асаб ба вучуд меояд. Хучайраҳои ғалтаки асаб бо ҳам наздик шуда, пайванд мешаванд. Дар ҳуди ҳамин вақт лавҳачаи асаб васл шуда наӣ асабро ҳосил мекунад.

ВЕГЕТАТИВНАЯ НЕРВНАЯ СИСТЕМА – тартиби вегетативии асаб. Мувофиқи хусусиятҳои физиологияшон системаи асабро ба ду ҷудо мекунанд: системаи соматикӣ, ё пайкарий ва вегетативӣ, ё нашвий асаб /нг./ Ба СНА хусусияти тарашшуҳотбарорӣ хос аст. Ба ғайр аз ин ба ҳолати узви хӯрокҳазмкунӣ, фишори хун, арақбарорӣ, ҳарорати бадан ва мубодилаи моддаҳо ҷавобгир мебошад. Мувофиқи хусусиятҳои физиологияш СНА–ро ба системаи асаби симпатикӣ ва парасимпатикӣ ҷудо кардаанд. Ба СНА ядроӣ майнаи сар, ҳароммағз ва ба қисми канорӣ бошад тана ва гирехҳои асаб мансубанд.

ё ин ки ҳам ба даҳону, ҳам ба сӯроҳи маъқад табдил ёбад. Дар ҳайвоноти дуоминадаҳондорон бошад, ба ҷойи бластопоҳ сӯроҳи маъқад, ё найи ҳозимаю асаб шакл меёбад.

БЛАСТОЦЕЛЪ – бластосел /аз юн. бласте – барпокуни ва койлос – ковокй/ – ковокии танаи ҳайвонот дар даври порашавӣ. Ин ковоки девори худро дорад, ки дар байни бластомерҳо ҳосил мешавад. Нг. – гастроцел.

БЛАСТОЦИСТА – бластосиста / аз юн. бласте – нг. ва кистис – пуффак/ - даври тараққиёти чанин дар охири марҳилаи порашавӣ дар одам. Аз девори қисми болои бластосист трофобласт ба вучуд меояд. Син. – бластодермический пузыр.

БЛАСТУЛА – бластула /аз юн. бласте – нг. / - даври тараққиёти чанини ҳайвоноти бисёрхуҷайра, ки бо аввалин тақсимшавии зигота ва пайдошавии бластомерҳо ба анҷом мерасад. Бластула аз девор / ё бластодерма, ё бом, ё қисми озод /; боз аз қаър, ё худ тағ /қисми нашвӣ / ташкил ёфтааст. Вобаста ба ҳосилшавии он шакл ва хусусиятҳои физиологияш якҷанд нави бластуларо фарқ мекунанд: морула /дар ширхурон/, сеლობластула /дар нештарақҳо/, амфибластула /дар обхокиҳо/, дискобластула /дар парандаҳо /, стерробластула /дар бугумпойҳо/, перибластула /дар ҳашаротҳо/, инчунин плакула дар олигохетҳои руйизаминӣ.

БЛАСТУЛЯЦИЯ – бластулятсия. Даври порашавии бевақти бластуларо бластулятсия меноманд.

БЛЕСТЯЩИЙ СЛОЙ – қабати рахшон. Қабати рахшон дар таркиби бофтаи руйпӯшкунандаи шахшӯлшавандаи пӯст мавҷуд аст. Ин бофта якҷанд қабат дорад, аз он ҷумла қабати ҳуҷайраҳои рахшон ба ин мансуб аст. Ситоплазмаи ҳуҷайраҳои рахшон шикасти равшании боқуват дорад. Чунин хусусият ба моддаҳои кератин ва ба тонофибриллҳо, ки дар он ҷойгир шудаанд, вобаста аст.

БОКОЛОВИДНЫЕ КЛЕТКИ - ҳуҷайраҳои қадаҳмонанд. Ҳуҷайраҳои бофтаи руйпӯшкунандаи гадудии яхуҷайрагӣ шакли қадаҳро доранд. Ҳуҷайраҳои қадаҳмонанд дар бофтаи руйпӯшкунандаи рӯдаи борик ва рӯдаи гафс бисёртар ҷойгир шудаанд. Онҳо дар

қисми болои худ микропатчаҳоро нигоҳ медоранд ва хусусияти моддаи тарашшуҳотиро баровардан доранд.

БОРОЗДА ДРОБЛЕНИЯ – ҷўяқҳои пораҷавӣ. Бластомерҳо ҳангоми тақсимҷавӣ ҷўяқҳоро ҳосил мекунанд. Мавҷеъи ин ҷўяқҳо вобаста ба тақсимҷавӣ – гуногун мешаванд. Ҷўяқҳо бо хати тули /меридианӣ/, бо устуво /экваторӣ/, бо хати мувозӣ /тангенинталӣ/ равона мешаванд ва қоидаҳои худро доранд.

БРОНХИАЛЬНОЕ ДЕРЕВО ЛЕГКОГО – бронҳаи дарахтмонанди шуш / аз лот.арбор – бронхалис/. Бронҳаҳои дар шуш ҷойгиршуда вазифаи нафаскаширо мебозанд. Онҳо аз пардаи дохилии часпак, ҳуҷайраҳои тарашшуҳотбароваранда иборатанд. Бронҳаҳо ба қутрҳои андозаи калон, миёна ва хурд ҷудо мешаванд. Қутри ковокиаш калон ба 5–15 мм. ва ковокиаш хурд ба 0,5 мм мерасанд. Ин бронҳаҳо аз ҳамдигар бо хелҳои бофтаҳо, ғадудҳо, мушақҳо ва миқдори ядро фарқ мекунанд.

БРОНХИОЛЫ – бронҳиолаҳо – ба узви нафасгирӣ мансубанд. Қутри бронҳиолаҳо нисбат ба бронҳаҳо хурдтар мешавад ва ба 0,5 мм. баробар аст. Бронҳиолаҳо тартиби 1,2,3–ум доранд. Онҳо бо бофтаи рӯйпушкунандаи якқабатаи мукаабшакл рӯйкаш шудаанд. Дар сатҳи озоди ҳуҷайраҳои онҳо мичғонақҳо мавҷуданд.

БОУМЕНОВАЯ КАПСУЛА – ғилофаки Боуменӣ. Дар даври пайдоҷавии гурдаи ибтидоӣ / мезонефрос / ба вучуд омада, аз найҳои нефридие, ки охиринаш ба шакли қадаҳ васеъ гардидааст, ташкил ёфтаанд. Ин ғилофакро, ғилофаки Шумлянскӣ ҳам меноманд. Боумен /1840/ ва Шумлянскӣ /1793/ ёфтаанд.

БУРАЯ ЖИРОВАЯ ТКАНЬ – бофтаи чарбӣ сиёҳҷатоб /хокистарранг/. Ин бофта асосан дар тифли навзод, гардан, шона, зери пӯст, дар мушақҳои баъзе ҳайвоноте, ки хоби зимистона мераванд, ҷойгир шудааст. Бофтаи чарбӣ сиёҳҷатоб аз ҳуҷайраҳои чарбӣ ва гемокапиллярҳои бо ҳам печутобхурда сохта шудаанд. Ситоплазмаи ҳуҷайраҳои бофтаи чарбӣ сиёҳҷатоб, митохондрияҳо ва рангдонаҳои оҳанро нигоҳ медоранд, аз ҳамин сабаб рангашон сиёҳҷатоб шудааст. Оксидҷавии ҳуҷайраҳои чарбӣ сиёҳҷатоб нисбат ба ҳуҷайраҳои чарбӣ сафед қариб 20 маротиба зиёд аст. Агар

ҳарорат паст шавад, онгоҳ дар ин ҳолат фаъолнокии оксидшавӣ бо ҳама менафояд ва ба хун ва рағҳои хунгард низ таъсири худро мерасонад.

БУГОРОК ОПЛОДОТВОРЕНИЯ – теппачаи бордоршавӣ. Дар вақти бордоршавӣ дар ҷойи боҳамрасии риштаи акросомӣ ва пардаи плазмавии тухмхӯҷайра як баландии махсус пайдо мешавад, ки онро теппачаи бордоршавии меноманд.

БУРСА – бурса / аз лот. бурса – ҳамён, киса /. Ҳар як барҷастагиҳои халтаҷамонанди васеъгардида, ки дар организми ҳайвонот ва одам вуҷуд дорад, номи бурсаро гирифтаанд: 1/ дар баъзе ҳайвонот бурса ба ҳолати чинсӣ вобаста аст. Мисол: халтаҷаи бо ҳам якшавии узви чинсии пулакчадорон, нематодҳо ва ғ; 2/ халтаҷаи луобии пусти тарқиши фазои назди часпиши мушак, пай, устухон, ки дар вақти ҳаракат соишро кам мегардонад, низ ба бурса мансуб аст.

В

ВАКУОЛЬ – вакуола, ё хубобча / аз лот. вакуус – холи / - шакл ва андозаи гуногун дошта, дар дохилаш моддаи моеъ ва сахтро нигоҳ медорад. Хубобча дорои парда мебошад ва вазифаҳои гизой, идоракунӣ, иштирок ба фишор ва ҷудокуниро мебозад.

ВАКУОЛА РАСТИТЕЛЬНОЙ КЛЕТКИ – хубобчаҳои ҳуҷайраҳои растани. Ҳуҷайраҳои растаниҳои дараҷаи паст ва дараҷаи олии миқдори бисёри хубобчаҳоро нисбат ба ҳуҷайраҳои ҳайвонот нигоҳ медоранд. Дар ҳуҷайраҳои ҷавони растаниҳо якҷанд хубобча як шуда, хубобчаи калонро ҳосил мекунанд. Хубобчаи марказӣ, пардаи алоҳидаи худро дорад, ки онро тонолласт меноманд. Мазлум аст, ки хубобчаи марказӣ аз хубобчаҳои тӯри эндоплазма ба вуҷуд меоянд. У фишори тургории ҳуҷайраҳои растаниҳоро нигоҳ дошта ба гузаронандагии ҳуҷайраҳо ёрӣ мерасонад.

ВАКУОЛЯРНАЯ СИСТЕМА – тартиби хубобчадорон. Ба тартиби хубобчадорон тӯри эндоплазмаи суфта, дурушт, хубобчаҳои ҳуҷайраҳои наботот, сферосомаҳо, микронайчаҳо, тартиби

хубобчаҳои чиҳози Голҷӣ, лизосомаҳо дохил мешаванд. Дар ҳамаи сохторҳои дар боло номбаршуда пардаи глазмавии якҷабата ҳос аст. Истилоҳи онро Э. де Робертис ва А. де Иралди /1964/ қорӣ кардаанд.

ВАКЦИНА – ваксина /аз лот. вакка – модагов / - якумин ваксина аз вирсаи /вируси/ модагов гирифта шудааст, ки ӯ аз касалиҳои нағзак одамҳоро ҳимоя кард. Баъд олимон барои дигар касалиҳои сирояткунанда ваксина тайёр кардаанд. Ваксина аз зардоби зинда ва мурдаи организмҳо тайёр карда мешавад. Ба касалиҳои сирояткунанда, ҳамчун шал, сурхча, нағзак, сулфакабӯтак, хурусак /дифтерия/ ва ғ. бо ёрии ваксина, ваксинатсия мегузаронанд. Боиси гузаронидани ваксинатсия ба муқобили касалиҳои номбурда дар организми одам инчунин ҳайвонот, нисбат ба ҳамин касалиҳо иммунитет ҳосил мешавад, аз ҳамин сабаб, ин касалиҳо, ё суст мегузаранд, ё худ организмҳо тамоман ба ин касалиҳо дигар дучор намешаванд.

ВАЛИКИ НЕРВНЫЕ – ғалтаки асаб. Бофтаи асаб аз ғафсии пушти эктодерма, яъне лавҳачаи асаб инкишоф меёбад. Канорҳои лавҳачаи асаб, ғафс ва баланд шуда ба ғалтак монанд мешавад. Дар байни онҳо новачаи асаб ба вучуд меояд. Хучайраҳои ғалтаки асаб бо ҳам наздик шуда, пайванд мешаванд. Дар ҳуди ҳамин вақт лавҳачаи асаб васл шуда найи асабро ҳосил мекунад.

ВЕГЕТАТИВНАЯ НЕРВНАЯ СИСТЕМА – тартиби вегетативии асаб. Мувофиқи хусусиятҳои физиологияшон системаи асабро ба ду ҷудо мекунанд: системаи соматикӣ, ё пайкари ва вегетативӣ, ё нашивӣ асаб /нг./ Ба СНА хусусияти тарашшухӯтбарорӣ ҳос аст. Ба ғайр аз ин ба ҳолати узви хӯрокҳазмкунӣ, фишори хун, арақбарорӣ, ҳарорати бадан ва мубодилаи моддаҳо ҷавобгир мебошад. Мувофиқи хусусиятҳои физиологияш СНА–ро ба системаи асаби симпатикӣ ва парасимпатикӣ ҷудо кардаанд. Ба СНА ядроӣ майнаи сар, ҳароммағз ва ба қисми канорӣ бошад тана ва гирехҳои асаб мансубанд.

ВЕГЕТАТИВНАЯ КЛЕТКА – хучайраи нашвай – хучайраи гарди руйидаи растаниҳо ба ҳисоб рафта ба бордоршавӣ иштирок надо-рад. Гарди руйидаи гарддон, найчаи гарди ро ҳосил мекунад.

ВЕГЕТАТИВНЫЕ ОРГАНЫ – узвҳои нашвай / аз лот. вегетативус – растанига / :1/ узвҳои гизодиҳандаи растаниҳо / реша, тана, барг /; 2/ тартиби нашви асаб, ки узвҳои дохиларо идора мекунад.

ВЕГЕТАТИВНОЕ РАЗМНОЖЕНИЕ – афзоиши нашвай / аз лот. вегетативус – ба растанӣ, ё худ узв дахл дошта /. Дар растаниҳо афзоиши ғайри чинсӣ бо танаи нашви онҳо / баргҳо, қаламча, беҳмева ва бо таночча / ба вуҷуд меояд. Дар афзоиши нашвай, ҳамчун дар дигар намуди афзоиши ғайри чинсӣ, фардҳои ҳосилшуда айнаи ба генотипи модари монанди доранд ва ба зиёдшавии фардҳо оварда мерасонад. Дар ин маврид тағирёбиҳои ирсӣ ба амал намеояд. Дар ҳайвонот / рӯдаковон ва г / аз як қисми узв, организми том инкишоф меёбад. Чунин инкишофро афзоиши бадани (соматикӣ) меноманд. Нг. – эмбриогенези соматикӣ.

ВЕГЕТАТИВНЫЙ ПОЛЮС БЛАСТУЛЫ – кутби нашви бластула. Дар бластулаи нештарак маводи энтодерма дар кутби нашви ӯ меҳобад. Кутбаи нашвай аз кутбаи озод фарқ мекунад: 1/ хучайраҳои он нисбатан аз ҷиҳати ҳаҷм калон мебошанд; 2/ миқдори моддаи зардӣ ҳам нисбатан бисёр ҷойгир шудааст, бинобар ин дар обҳои номи «тиккаи зардӣ» – ро гирифтааст; 3/ хучайраҳои ин кутба фаъолон ҳаракат намуда ба бластосел ворид мешаванд ва дар охири чини дуқабатаро ҳосил мекунанд. /миқдор дар қурбӯҷа ва нештараҷӯ/.

ВЕГЕТАТИВНОЕ ЯДРО – ядрои нашвай. Ин ядро дар хучайраҳои сабздаи стодаи гарди лучтӯхмҳо ва растаниҳои пушидатуҳм ёфт шудааст.

ВЕГЕТАТИВНЫЙ ПОЛЮС ЯЙЦА – ядрои нашви тухм – тарафи тухм, ки ба муқобили тарафи пушти чини ҷойгир шудааст.

ВЕЗИКУЛА – везикула / аз лот. везикулус – пуффак /: 1/ пуффакҳои болои пушт, ё худ унсӯри доначагӣ; 2/ пайдошавии доначаҳои ба пуффак монанди тана; ҳавоҳалтаи тухм, хубобҳои шуш, хубобчаи Грааф дар тухмдон ва ғайра.

ВЕЛИЧИНА КЛЕТОК – андозаи ҳуҷайраҳо – хеле гуногун буда, баъзан ба андозаи ҳуди организм вобаста нест. Ҳуҷайраҳои бактерияҳо /микробҳо/ лимфоситҳои хун, ҳуҷайраҳои бофтаи руйпӯшкунандаи эпителияи даҳони моҳиҷа аз ҷиҳати андозаи хеле хурд мебошанд. Дар ҳудуди як организм андозаи ҳуҷайраҳо ҳар хел мешавад. Ба ҳуҷайраҳои андозаашон калон инҳо мансубанд: ҳуҷайраҳои лиму, помидор, тарбуз / бо чашм, бе микроскоп мушоҳида кардан мумкин аст/, тухми шутурмуғ /20см./, тухмҳуҷайраи ширхурони тухмгузор /муғобинул, еҳидна/, ки андозаи тухмҳуҷайраи онҳо ба 100–200 мкм. баробар, ҳуҷайраи асаби бисёрқутбаи одам бо шоҳаҳояш то 1,5 метр; ҳуҷайраҳои паренхимии растаниҳо, мисол зағир 20–40мкм., газна 80мкм, рама 200мкм.; обсабзи каулерпа /30мкм./ ва ғ.

ВЕНЫ – венаҳо, ё худ рағи варид. Венаҳо ҳамчун артерия ба рағҳои хунгард мансуб мебошанд ва барои ба қафо нагаштани хун ёри мерасонанд. Ба ғайр аз ин сарпӯшакҳои он барқро аз таъсиротҳои гуногун /фишори атмосферӣ, фушурдашавии мушакҳо ва ғ./ эҳтиёт мекунад. Венаҳо ба дил хунро мегузаронанд ва дар онҳо клапанҳо /сарпӯшакҳо/ вучуд дорад, ки хунро ба қафо намегардонанд.

ВЕНУЛЫ – венулаҳо – рағҳои хун ба ҳисоб рафта дорои се намуд мебошанд: венулаҳои капиллярӣ, венулаҳои ғункунанда ва мушакӣ. Венулаҳои намуди якӯм қутри 8–30мкм. дошта аз ҷиҳати сохт қисми венагии капиллярҳоро ба ёд меорад, аммо девори ин намуд миқдори бисёрии периситҳоро нигоҳ медорад. Қутри венулаҳои ғункунанда ба 30–50 мкм. мерасад. Онҳо ҳуҷайраҳои алоҳидаи мушакро доранд ва пардаи қисми болои онҳо аниқ ифода ёфтааст. Венулаҳои мушакӣ, қутри 50–100 мкм. дошта аз мушаки суфта сохта шудаанд. Ба воситаи қабати девори венулаҳо лейкоцитҳо ҳаракат мекунад.

ВЕНТРАЛЬНАЯ ГУБА – лаби вентралӣ. Гастросел бо муҳити беруна бо ёрии лаби вентралӣ / ё худ нахустдаҳон/ алоқаманд мешавад. Нг. –гастроцель

ВЕРЕТЕНО МИТОТИЧЕСКОЕ, ИЛИ АХРОМАТИНОВОЕ ВЕРЕТЕНО – дуҷои митозӣ, ахроматинӣ. Дар даври пас аз митозӣ – аз сафедаҳои махсус, ки тубулин ном доранд, дуҷои ахроматинӣ тавлиф мешаванд. Сафедаҳои тубулинӣ дуҷои митозиро ташкил намуда барои ҳаракати хромосомаҳо ёри мерасонанд. Маълум гардид, ки сафедаҳои тубулинӣ то даври пеш аз митозӣ, боқи мемонанд. Дуҷои митозӣ бо роҳҳои гуногун пайдо мешаванд: бо иштироки центриолаҳо, ё худ бе иштироки онҳо. Ҳолати дуҷом дар растаниҳои дараҷаи оля ва дар баъзе соддатаринҳо хос аст. Дар соддатаринҳо ва замбуруғҳои дараҷаи паст, ташкилбнии дуҷо дар дохили ядро мегузарад. Дар ин маврид чилди ядро нобуд намешавад /митози руст/. Ҳолати якҷум ба тақсимшавии митозӣ даври профазаи ҳуҷайраҳои ҳайвонот хос аст. Дар ин маврид вазифаи асосиро центриолаҳо мебозанд. Нг. – митотический цикл, митотический аппарат.

ВЕЩЕСТВО МЕЖКЛЕТЧНОЕ – моддаи байниҳуҷравӣ. Ин модда дар даври чанинӣ ва болиғӣ бо роҳи тарашшухотбарорӣ аз ҳуҷайраҳои бофтаи пайваस्तкунанда, фибробластҳо, инчунин аз ҳисоби плазмаи хун, ки дар фазои ҳуҷайра вучуд дорад, ҳосил мешавад. Моддаи байниҳуҷравии бофтаи пайваस्तкунанда аз моддаи асосӣ, торҳои тӯрин, чандирӣ ва шилмӣ сохта шудаанд. Дар чанини одам ҳосилшавии моддаи байниҳуҷравии бофтаи пайваस्तкунанда аз бати сар мешавад ва дар тамоми умр ин моддаҳо доимо таҷдид ва барқарор шуда меистанд. Ин моддаҳо фазои байниҳуҷайраҳоро пур карда ба кашонидани моддаҳои гизодиҳанда байниҳуҷравӣ ва хун хизмат мекунанд, инчунин вазифаи механикӣ, таъягоҳӣ ва муҳофизатро мебозанд. Нг. – аморфное, межклеточное вещество хряща, кости.

ВЕЩЕСТВО НАДПОЧЕЧНИКОВ – моддаи болои гурда. Ба моддаи болои гурда, моддаи мағзӣ ва қишрӣ мансуб аст, ки онҳо аз ҳамдигар бо пардаи тунуки бофтаи пайваस्तкунанда ҷудо мешаванд. Қисми қишрии гурда аз ҳуҷайраҳои гунбазшакл (эндокриноситҳо) сохта шудаанд. Эндокриноситҳои моддан мағзӣ, ноадреналинро кор карда мебароранд. Нг. – адреналин.

ВЕЩЕСТВО ФИЗИОЛОГИЧЕСКИЙ АКТИВНОЕ – моддаи фаъоли физиологӣ. Моддаҳое, ки аз берун қабул карда мешаванд, ё худ организм қор карда мебароранд ва хусусияти фаъолгардонӣ, ё худ хомушкунӣ доранд, мисол гормонҳо, ферментҳо, фитогормонҳои растаниҳо ва ғ.

ВИБРИОНЫ – вибрионҳо – як намуди бактерияҳо ба ҳисоб рафта аз ҷиҳати андоза хурд ва шаклашон ба зуғутаи қатшуда монанд аст. Онҳо тамоми хусусиятҳои дар бактерияҳо хос бударо доранд.

В – ЛИМФОЦИТЫ – В – лимфоситҳо – дар ҳуҷайраҳои танагии мағзи сурхи устухони одам /дар парандаҳо бошад дар халтаи фабритсия/ ҳосил мешаванд. Вазифаи асосии онҳо муҳофизатӣ аст. В – лимфоситҳо ҳуҷайраҳои плазмоситиро қор карда мебароранд, ки онҳо сафедаҳои иммуноглобулинӣ /антигенӣ/ доранд ва ба хун дохил мешаванд.

ВИМЕНТИН – виментин – сафедаи фибриллии ситоскелети ҳуҷайраҳо мебошад ва дар тамоми ҳуҷайраҳо васеъ паҳн шудааст.

ВИРУСЫ – вирусҳо / аз лот. вирус – захр/ мавҷудоти зинда буда шакли ҳуҷайравӣ ва ҷиҳозӣ барқию тавлифӣ надоранд. Онҳо муфтхӯри ҳуҷайраҳо мебошанд. Вирусҳо на танҳо сабаби касалиҳои сирояткунанда / гепатит – зардча, шал, хурӯсақ, сулфакабутак, нағзак, сурхак, махов–ханозир, ва ғ/ мебошанд, балки онҳо барои одамизот фойда меоваранд, мисол: 1/ ваксинаҳо аз вируси зинда гирифташуда, барои муолиҷаи касалиҳои дар боло номбар карда истифода мешаванд; 2/ вирусҳо вазифаи мутобиқшавиро мебозанд. Дар ин бобат Б. Эфруси бо ёрии вируси Сендай ҳуҷайраҳои дурагайшудаи устуворро пайдо кард, ки муддати дурудароз инкишоф меёбанд; 3/ вирусҳо ба ҳолатҳои таъмир /репаратсия/ ва барқароршавӣ ёрӣ мерасонанд. Андоза ва шакли вирусҳо ниҳоят гуногун аст. Андозаи папавирус ба 60нм. баробар буда ҚДН–и дузанчира дорад. Аденовирус андозаи 80 нм. дошта ҚДН–и он дузанчираи ҳалкагӣ аст. Ҳамин тавр садҳо намуди вирусҳо ёфт шудаанд, ки онҳо ба хусусиятҳои худ аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Ҳар як вирус дорои қолиби сафедагӣ мебошад ва дар

дохили ин қолиб ҚДН, ё ҚРН чойгир шудааст. Вирусҳо дар организми растаниҳо, ҳайвонот ва одам мавҷуд аст.

ВИСЦЕРАЛЬНЫЙ – виссералӣ / аз лот. виссера – дохилӣ/ – узвҳое, ки ба даруни организми ҳайвонот дахл доранд, масалан зардобпарда узвҳои тартиби ҳозима, шуш, дил ва ғ.

ВИТАЛИЗМ – витализм / аз лот. виталис – ҳаёт/ – таълимоти идеалистие, ки раванди ҳаётро ба «қувваи ҳаётии» бе асос вобаста мекунад. Намояндаи ин таълимот Арасту буд.

ВИТАЛЬНОЕ ОКРАШИВАНИЕ – рангомезишавии ҳаётӣ. Дар ҳучайраҳои зинда мушоҳидаҳо бурда мешавад ва аз рангшавандаҳои нордон /трипани кабуд, кармин/, инчунин асосӣ / сурхи мӯтадил, метилени кабуд/ истифода мебаранд. Ҳангоми рангкунӣ миқдори лозимии рангҳоро обакӣ /1:20.0000/ кунонидан лозим аст.

ВИТЕЛОГЕНЕЗ. Дар вақти сабзиши оосити тартиби якум, ду давр қайт карда мешавад: превителлогенез ва вителлогенез. Дар даври вителлогенез, зардӣ бошиддат синтез шуда, захира мешавад. Ин ҳолат бо ёрдами ҳучайраҳои фолликулавӣ ва ҳуди организм ба амал иҷро мешавад. Дар ин давр, оосити тартиби якум бо оҳистаги чойи худро иваз мекунад ва ба маркази қабати қишрии тухмдон чойгир мешавад. Баъд ҳучайраҳои онҳо аз шакли ҳамвор ба шакли мукааб ва маншур /призмавӣ/ мегузаранд. Нг. – превителлогенез.

ВИТЕЛЛОГЕНИНИ – вителлогенинҳо – дар ҳайвоноте, ки оогенези онҳо бо роҳи алиментарӣ /нг./ мегузарад, хос аст. Дар ин марид сафедаҳои зардиҳосилкунанда, вителлогенинҳо дар қисми берун аз тухмдон тавлиф мешаванд, мисол дар чигари ҳайвоноти мӯҳрадор. Вителлогенинҳо ба воситаи хун ба тухмдон гузашта бо ооситҳои сабзанда фуру бурда мешаванд.

ВИТЕЛЛОФАГИ – вителлофагҳо – хусусияти фурубари зардиро доранд. Онҳо зардиро худашон кор карда мебароранд вале ба шаклҳои чанин иштирок надоранд. Вителлофагҳо вазифаи физиологиро дар инкишофи чанин мебозанд. Бисёри ҳайвоноти пора-

шавии нопурраи сентролеситали дошта, дар худ як миқдор зарди захира мекунад, ки ин зардиҳоро вителлофағҳо меноманд.

ВКЛЮЧЕНИЯ – омезаҳо. Моддаҳои иловагӣ, ё худ омезаҳо дар ситоплазми ҳуҷайраҳо доими нестанд ва шакли гуногун дошта, тағирёбандаанд. Омезаҳо якчанд хел мешаванд: физӣ, / мисол, чарбҳо/ ангиштобӣ /гликоген дар чигар/, тарашшуҳотӣ, пигментӣ /мисол, меланин, билирубин, липофуссин, гемоглобин/ ва дар растаниҳо бошад каратин, ксантофилл ва ғ. Омезаҳои сафедагӣ дар ҳуҷайраҳои ҳайвонот шакли лаълича, чӯбча, лавҳача, резача ва кристалро доранд. Онҳо ба миқдори бисёр дар тухмҳуҷайраҳо, ҳуҷайраҳои чигар, ҳуҷайраҳои Лейдигаи пӯсти обҳои ҷӯфт мешаванд. Омезаҳои чарбӣ ба шакли равшан ва чарб ҳамчун қатрачаҳои хурд ва калон дар ситоплазми ҳуҷайраҳо захира мешаванд. Омезаҳои полисахаридӣ шаклҳои резачагӣ, дончагиро мегиранд, мисол гликоген дар ситоплазми гепатоситҳои чигар, оҳар дар ҳуҷайраҳои растаниҳо ва ғ. Омезаҳои рангин дар ҳуҷайраҳои ҳайвонот ва наботот рангҳои гуногунро медиҳанд. Хусусияти омезаҳои тарашшуҳотӣ ба бофтаҳои ғадуди вобаста аст. Нг. – эндокринные и экзокринные железы.

ВНЕЗАРОДЫШЕВЫЕ ОРГАНЫ – узвҳои ғайри чанинӣ. Ба узвҳои ғайри чанинӣ ҳамроҳак, машина /хорион/, зардобхалта /серезная оболочка/, пешобхалта /аллантаис/ мансубанд. Нг. – плацент, хорион, аллантаис, желточный мешок и серозная оболочка.

ВОЛОКНА КОЛЛОГЕНОВЫЕ – торҳои шилмдиҳанда – дар таркиби бофтаҳои гуногуни пайвастанда ҷойгир шуда ба онҳо мустаҳкамӣ мебахшанд. Фафсии торҳои шилмдиҳанда ба 1–3 мкм. мерасанд. Онҳо аз сафедаи коллогенӣ /шилмӣ/ иборат буда дар рибосомаҳои тӯри дурушти эндоплазми ҳуҷайраҳои фибробластӣ тавлиф мешаванд. Сафедаҳои коллогенӣ 12–намуд доранд ва дар узвҳои пӯст, устухон, тағоякҳо, рағҳои хунгард, чашм ва ғ. ҷойгир шудаанд. Ин торҳо қобилияти ёзандагӣ дошта дар об варам мекунад ва то 50% – калон мешаванд. Ҳангоми ҷӯшонидан шакли ширешро мегиранд.

ВОЛОКНА МЫШЕЧНЫЕ – торҳои мушакӣ –унсурҳои мушакӣ мебошад ва хусусияти кашишхурӣ доранд. Торҳои кашишхурандаи мушакӣ ба дарозии хучайраҳо тулонӣ чойгир шудаанд. Кашишхурии торҳои мушаки ба сафедаҳои актин, миозин ва актиномиозин, инчунин ба ионҳои калсий вобастагӣ доранд. Барои кашишхурии мушакҳо миқдори муайяни барқ лозим аст, ки митохондрияҳо ҳосил мекунанд.

ВОЛОКНА НЕРВНЫЕ – торҳои асаб –ё худ шохаҳои асаб бо пардаи плазмавӣ пушида шудаанд. Торҳои асаб дар қисмҳои гуногуни системаи асаб аз ҳамдигар фарқ мекунанд, бинобар ин торҳои асабро ба ду навъ ҷудо кардаанд: торҳои асаби миелинӣ /мағздор/ ва торҳои асаби бемиелинӣ /бе мағз/. Нг. – мякотное и безмякотное нервное волокна.

ВОЛОКНА ПУРКИНЬЕ – торҳои Пуркине – воҳиди сохти гузаронидани чунбаи дил мебошад. Ин торҳо дар мушаки дил чойгир шуда, миқдори ками миофибриллҳо ро нигоҳ медоранд. Сарколемма дар онҳо суст инкишоф ёфта, тӯри эндоплазмаи дурушт бисёр чойгир шудааст. Ядро одатан дар марказ чойгир мешавад. Торҳои Пуркине хусусияти гузаронидан ва кор карда баровардани чунбаҳоро доранд, ки ба кашишхурии дил сабаб мешавад. Ин торҳоро якумин бор Пуркине ёфтааст.

ВОЛОКНА РЕТИКУЛЯРНЫЕ – торҳои тӯрин /аз лот. ретикулум –тӯр/–ба навъи торҳои шилмдиҳанда дохил мешаванд, азбаски дар таркиби онҳо сафедаи навъи сеюм, коллоген ва миқдори зиёди карбогидратҳо мавҷуданд. Торҳои тӯршакл дар таркиби бофтаи тӯршакли пайвастануанда чойгир шудаанд ва ҳосилаҳои хучайраҳои тӯршакл мебошанд. Ин торҳо бо ёрии намакҳои нуқра зоҳир мешаванд ва аз ҳамин сабаб онҳоро аргирофилия / аз юн. аргентум – нуқра / меноманд. Таркиби химиявӣи онҳо ба торҳои шилмдиҳанда наздик, вале аз ҷиҳати ғафсиашон фарқ мекунанд. Торҳои тӯршакл тунуктар ва шохронда мебошанд. Мувофиқи нишондоди микроскопи электронӣ, фибриллҳои торҳои тӯршакл хатчаҳои ноаён дошта аз ҳамдигар дар масофаи 47–65 нм. чойгир мешаванд. Ин торҳо ба таъсири кислотаҳо, ишқорҳо устувор ме-

бошанд. Торҳои тӯршакл аз ҷиҳати ёзандагӣ дар байни торҳои шилмдиханда ва чандирӣ мавҷеъи мобайниро мегиранд.

ВОЛОКНА ХОНДРИНОВЫЕ – торҳои хондринӣ /аз юн. хондрос – тағояк/ – фибриллҳо /риштаҳо/ дошта дар байни ҳучайраҳои бофтаи тағоякӣ ҷойгир мешаванд. Торҳои хондринӣ ҳосилаҳои хондробластҳо /нг./, хондроситҳо /нг./ мебошанд. Аз ҷиҳати пайдоиш, сохт ба торҳои шилмдихандаи бофтаи пайвастукунанда ва ба торҳои оссеинии бофтаи устухон монанди доранд, инчунин аз як манбаъ, яъне аз мезенхима пайдо шудаанд.

ВОЛОКНА ЭЛАСТИЧЕСКИЕ – торҳои чандирӣ /аз юн. эластикос – ёзанда/ – дар таркиби бофтаҳои пайвастукунанда ҷойгир шуда ба вай хусусияти чандириро медиҳанд. Аз ҷиҳати мустақамӣ нисбат ба торҳои шилмӣ сустар мебошанд ва шакли гирд, ё ҳамвор доранд. Ғафсии торҳои ёзанда одатан нисбат ба торҳои шилмӣ хурдтар мебошанд, вале баъзан ба якчанд мкм. мерасанд. Дар таркиби торҳои ёзанда молекулаҳои сафедаи глобулярии эластин ёфт шудааст, ки онҳоро фибробластҳо ба вучуд меоваранд. Чунин тартибро савияи якуми ташкилҳои молекулавии торҳо меноманд. Нисбат ба коллаген дар ин сафеда миқдори аминокислотаҳои қутбӣ ҳамчун гидрооксипролин камтар ҷойгир шудааст. Вале миқдори пролин ва глицин бисёр аст. Эластин қутри 2,8 нм. дошта дар ҳучайраҳо ҳамчун занҷир пайванд шудааст. Чунин ташкилбиро, ташкилҳои дуоимин меноманд. Торҳои эластин бо гликопротеидҳо печонида шудаанд, ки онро микрофибриллҳо меноманд. Ҳаминро сеюмин савияи ташкилҳои фибриллярӣ меноманд. Зиёдшавии моддаи асосӣ ва болиғшавии торҳо ба савияи чоруми фибриллярӣ оварда мерасонад. Торҳои болиғгардида қариб 90%–и сафедаи эластинро нигоҳ медоранд. Ба ғайр аз торҳои болиғи эластин, боз торҳои элаунинӣ ва окситаланиниро фарқ мекунанд. Дар торҳои элаунинӣ таносуби микрофибриллҳо ва моддаи аморфӣ баробар аст, вале дар торҳои окситаланинӣ моддаи асосӣ нест.

ВОЛОС – муй /аз лот. пили/ – дар таркиби пуст ҷойгир мебошад ва нисбатан дар пусти сар бисёртар аст. Се намуди муйро фарқ мекунанд: муйи дароз /сар, бурут, риш/, муйи дурушт, ё қил

/миҷгонакҳо ва абру/ ва мӯйи патмонанд пашм, ки у қисми муайяни баданро иҳота мекунад. Дар чунин ҷойҳои бадани одам мӯйҳо мавҷуд нест: пусти кафи даст, пой, зери нохун, канори сурхи лаб, нуғи сина, лаби хурди узви чинсии зан, сараки узви чинсии мард. Мӯй аз чунин қисмҳо сохта шудааст: меҳвари мӯй, беҳи мӯй, пиёзак, пистонак, моддаи мағзии мӯй, моддаи қишрии мӯй ва қиф. Инчунин аз маҳбали эпителии дохили ва берунии халтачаи мӯй ва ғадудҳои чарбӣ иборат аст.

ВОРСИНКИ ВТОРИЧНЫЕ – патчаҳои дуюмин. Дар саршавии ҳафтаи сеюми инкишофи чанин, мезенхима сабзида асоси бофтаи пайваस्तкунандаро ҳосил мекунад. Дар охири ҳафтаи сеюм, патчаҳои якумин ба патчаҳои дуюмин табдил меёбанд. Патчаҳо ба девори бачадон ворид шуда, луобпардаи онро вайрон мекунанд ва бевосита ба таркиби рағи хуни модар дохил мешаванд.

ВОРСИНКИ ПЕРВИЧНЫЕ – патчаҳои якумин. Трофобласт дар охири ҳафтаи якум ба тағироти қуллӣ дучор мешавад. Дар ҳуди ҳамин вақт патчаҳои якумин шакл меёбанд. Ин патчаҳо аз ҳисоби эпителияи трофобласт ба вучуд меоянд. Ҳангоми таҳсис дар он қабати дохилии ҳучайравӣ ва қабати берунии сохти ҳучайравӣ нашошта намоён мешаванд. Дар саршавии ҳафтаи сеюми инкишофи чанин ба патчаҳои якумин мезодерма даромада таҳкурсии онро месозад. Рағҳои хунгард аз организми чанин баромада ба дохили патчаҳо ворид мешаванд.

ВОЛЬФОВЫЙ КАНАЛ – найи Волфӣ. Роҳи пешоббарориро найи Волфӣ меноманд. Дар ҳамаи ҳайвоноти мӯҳрадор, аз чанин ҳамчун тӯдаи ҳучайраҳо варақаи виссералӣ ҳосил мешавад. Найи Волфӣ ба пешгурда алоқамандӣ дорад. Найи Волфиро шохоби мезонефралӣ ҳам меноманд.

ВНЕКЛЕТОЧНЫЙ МАТРИКС – матрикси берун аз ҳучайра – ё худ онро моддаи асосӣ ҳам меноманд. Ин модда аз ҳучайраҳои фибробластӣ ҳосил мешавад ва ба мустаҳкамшавии бофтаҳо, сихат шудани чароҳат ёри мерасонад.

ВНУТРЕННИЕ ОБЩЕЕ ПЛАСТИНКИ – лавҳачаҳои умумии дохилӣ. Ин лавҳачаҳо дар бофтаи устухон, дар он ҷойе ки моддаи

зичи устухони бевосита бо илики устухон ҳамхудуд аст, нағз инкишоф ёфтааст. Дар он чойе, ки моддаи зич ба исфанҷи мегузарад, лавҳачаҳои умумии дохилии шакли вассачаро мегиранд.

ВНУТРЕННЫЕ ЛИСТКИ – баргаки дохилии. Ба баргаки дохилии энтодерма мансуб аст. Энтодерма қабати дуҷуми чанини ба ҳисоб меравад. Аз энтодермаи чанини дар рафти инкишоф, энтодермаи рӯда ва энтодермаи зарди пайдо мешаванд. Аз онҳо боз ба навбати худ узви ҳӯрокҳазмкунӣ, нафасгирӣ, энтодермаи ғайри чанини ба вучуд меоянд. Нг. – энтодерма.

ВНУТРЕННЕЕ КОРНЕВОЕ ВЛАГАЛИЩЕ - маҳбали дохилии реша. Хубобчаи мӯй, ё худ халтачаи мӯй аз маҳбали дохилии, берунӣ ва қапҷуқи мӯйин иборат аст. Дар натиҷаи афзоиши ҳуҷайраҳои қитъаи канорӣ пиёзак, маҳбали дохилии реша шакл меёбад. У решаи мӯйро то ғадудҳои чарбӣ мепӯшад. Маҳбали дохилии решаи мӯй аз се қабат сохта мешавад: кутикула, қабати эпителии донадор, ё худ онро қабати Гексли ҳам меноманд ва қабати эпителии камранг. Ин қабатҳо аз ҳамдигар бо шакли ҳуҷайраҳо ва дарачаи шохшавиашон фарқ мекунанд. Кутикулаи маҳбали дохилии реша аз як қабат ҳуҷайраҳои ҳамвори шохшуда иборатанд. Дар он 2–3 қабат ҳуҷайраҳои донадор бо ҳам наздик чойгир шудаанд. Қабати камранг аз як қабат ҳуҷайраҳои шохшуда иборат аст.

ВОЗДУШНАЯ КАМЕРА – ҳавоҳалта. Дар сохти тухми парандаҳо як қисми на он қадар калон ба пучоқ наздик чойгир шудааст, ки онро ҳавоҳалта меноманд. Ҳавоҳалта барои нафаскашии чанини парандаҳо ёри мерасонад. Бо баробари кам шудани миқдори ҳаво аз сӯроҳҳои пучоқ ҳаво даромада онро пур мекунанд.

ВОЛОКНА АРГИРОФИЛЬНЫЕ - торҳои аргирофилий. Нг. – волокна коллогеновые.

ВПЯЧИВАНИЕ – фурӯравӣ – як услуби ҳосилшавии гастрӯла мебошад. Дар ин маврид қисми навшии бластула фурӯ рафта ба дохилии бластосел ворид мешавад ва дар охир чанини дуқабата ба вучуд меояд. Нг. – инвагинация.

ВСТАВОЧНЫЕ ДИСКИ – қурсҳои изофағӣ. Қурсҳои изофағӣ ҳуҷайраи мушаки дилро бо ҳамдигар пайваст кунонида ба он хусу-

сияти мустаҳкамӣ мебахшад. Инчунин кардиомиоситҳоро бо бандҳои барқи таъмин мекунад.

ВСТАВОЧНЫЕ КЛЕТКИ – ҳуҷайраҳои изофағӣ – дар бофтаи рӯйпӯшкунандаи бисёрқатора во меҳуранд. Олимон ҳуҷайраҳои изофигиро ҳамчун ҳуҷайраҳои танағӣ меҳисобанд, азбаски онҳо қобилияти тақсимшавӣ дошта ба ҳуҷайраҳои мичғонакӣ қадаҳмонанд табдил меёбанд. Ин ҳуҷайраҳо бо ғишои асосӣ бо қисми васеъи худ мечаспанд.

ВСТАВОЧНЫЕ ПЛАСТИНКИ – лавҳачаҳои изофағӣ – дар моддаи исфанҷии устухон ёфт мешавад. Дар устухони ҳамвор, остеонҳо ба таври мутавозӣ меҳобанд, аммо дар ҳайвоноти мӯҳрадор ба шакли хати амудӣ ҷойгир мешаванд. Боқимондаи онҳо дар байни остеонҳо ҳамчун лавҳачаи изофағӣ ҷойи худро гирифтаанд.

ВТОРИЧНАЯ ОБОЛОЧКА ЯЙЦЕКЛЕТКИ – пардаи дуюмини тухмҳуҷайра. Вобаста ба пайдоишаш, пардаи тухмҳуҷайра ба якӯмин, дуюмин ва сеюмин ҷудо мешавад. Пардаи дуюмини тухмҳуҷайра, аз ҳисоби ҳуҷайраҳои хубобҷавии тухмдон ба вҷуд меояд. Боз метавонад онҳо аз ҳуди ҳуҷайраҳои хубобҷавӣ, ё худ аз моддаҳои тарашшуҳоти онҳо ҳосил шавад. Ба пардаи дуюмини тухмҳуҷайра хориони ҳашаротҳо, пардаи дуюмини тухми моҳиҳо, парандаҳо мисол мешавад. Нг. – оболочка яйцеклетки.

ВТОРИЧНАЯ ПЕРЕТЯЖКА – кашиши дуюмин. Баъзе хромосомаҳо кашиши дуюмин доранд. Ин кашиш одатан дар охири нуги /дисталии/ хромосома ҷойгир мешавад ва бо ҳамроҳаки худ фарқ мекунад. Кашиши дуюминро боз ташкилкунандаи ядрочағӣ ҳам меноманд, азбаски маҳз дар ҳамин ҷо ядроча ташкил меёбад. Дар қисми кашишхурии хромосомаҳо, ҚДН – ҷойгир шудааст ва он ба синтези КРН – рибосомавӣ ҷавобгар аст. Нг. – ядрышковый организатор.

ВТОРИЧНАЯ ПОЛОСТЬ ТЕЛА – ковокии дуюмини тана. Дар ҳамаи ҳайвонотҳо, ки ковокии дуюмини тана хос аст, ибтидои онро мезодерма меदिҳад. Ин ковокӣ девори маҳсуси худро дорад ва номи эпителияи селомиро гирифтааст. Дар пайдошавии мезодермаи

энтеросели, ҳучайраҳои мезодерма баланд шуда, шакли халтаро мегиранд ва баъд ба ибтидои ковокии дуюмини тана, яъне селом табдил меёбанд. Халтачаҳои ҳосилшуда дар ду тарафи рӯда ба таври таноба /симметрия/, ҷойгир мешаванд. Девори ҳар як халтае, ки ба тарафи рӯда нигаронида шудааст номи спланхноплевра-ро гирифтааст. Ковокии дуюмини тана, ё худ селом ба кирмҳои ҳалқагӣ, моллюскаҳо, хордадорон хос аст.

ВЫСОКОВОЛЬТНЫЙ МЕТОД – усули баландволтӣ. Барои омӯхтани сохти ҳучайраҳо аз усули баландволтӣ истифода мебаранд. Ин усул бо ёрии микроскопи электронӣ, ки шиддати баланди электронҳоро доранд /1–2 млн/ ба роҳ монда шудааст. Афзалияти ин усул дар ҳамин аст, ки ба воситаи он ҳалқунии баланд ва ғафсии сечанди ҳучайраҳо муайян карда мешавад.

Г

ГАВЕРСОВЫ КАНАЛЫ – найҳои Гаверсои. Ин найҳо дар бофтаи устухонӣ ҷойгир шуда, аз дохили онҳо рағҳои хунгард мегузаранд. Пас аз лавҷачаҳои ихотакунандаи беруни устухони найшакл, остеонҳои бисёре мегузаранд. Остеонҳо воҳиди сохти моддаи зичи устухони найшакл ба ҳисоб рафта бо ҳам часпидагианд ва дар маркази ҳар яке онҳо найи остеогенӣ, ё худ аз аввал найҳои гаверсой меномиданд, мегузаранд. Аз ин най на танҳо рағҳои хунгард, балки торҳои асаб, бофтаи пайваस्तкунанда ва ҳучайраҳои остеогенӣ онро ҳамроҳӣ мекардагӣ, мегузаранд. Рағҳои хунгарди найи остеогенӣ, бо рағҳои андарунпарда ва устухонпарда алоқаманданд.

ГАМЕТАНГИЙ – гаметангий /аз гамета ва юн.ангеон–зарф/; 1/ узви чинсие, ки дар он гаметаҳо ҳосил мешаванд /дар замбуруғҳо, обсабзҳо, растаниҳои дараҷаи олий/; 2/ҳучайраи бисёрҷадрои, ки гаметаҳо аз ҳам ҷудо нашуда, дар ҳолати чинсӣ пайванд мешаванд /дар баъзе замбуруғҳо ва обсабзҳо/.

ГАМЕТЫ – гаметаҳо /аз юн. гаметес – шавҳар ва гамете – зан/ – ҳучайраҳои чинсӣ ба ҳисоб рафта дар ғадудҳои чинсӣ

/моядон ва тухмдон/ инкишоф меёбанд. Раванди инкишофи хучайраҳои чинсиро оогенез, (ё овогенез), ва сперматогенез меноманд. Хучайраҳои чинсии модина дар ширхурон ва одам «XX»-хромосома ва фардҳои нарина хромосомаи «XУ» –ро доранд. Яке гомогаметавӣ, яъне хромосомаҳои якхела доранд, дигаре гетерогаметавӣ, /хромосомаҳои ҳархеларо нигоҳ медоранд/. Адади хромосомаҳо дар ядрои хромосомаҳои чинсӣ–гаплоидӣ мебошад. Гаметаҳо савияи на он қадар баланди метаболизмро дошта, қобилияти афзоиш надоранд.

ГАМЕТОГЕНЕЗ – гаметогенез /аз юн. гамета – нг. ва генезис – пайдоиш/ – раванди пайдоиш ва инкишофи хучайраҳои чинсии нарина /сперматогенез/ ва инкишофи хучайраҳои чинсии модина /овогенез/ мебошад. Нг. – оогенез и сперматогенез.

ГАМЕТОГОНИЯ – гаметогония / аз юн. гамета – нг. ва гонос – тавлид/ – афзоиши чинсии соддатаринҳо; аз аввал гаметоситҳо ҳосил мешаванд, баъд онҳо ба гаметаҳо табдил меёбанд.

ГАМЕТОФИТ – гаметофит / аз гамета – нг. ва фитон – растанӣ/ – даври инкишофи растаниҳо аз спора то зиготаро дар бар мегирад. Дар ин маврид гардҳо, ҳувули чанинӣ, антеридий ва архегонияҳо низ иштирок доранд.

ГАММАГЛОБУЛИН – гаммаглобулин – иммунноглобулин ҳам меноманд ба антитанаҳо мансуб аст. Антитанаҳо дар қисми глобулини сафедаҳои хун ҷойгир шудаанд. Вобаста ба занҷири изотопҳо онҳоро бо ҳарфҳои юнонӣ /гамма, алфа, делта/ ифода мекунанд. Гаммаглобулин барои мустақкамкунии иммунитети организмҳо истифода бурда мешавад.

ГАЛОБАКТЕРИЯ – галобактерия – яке аз намуди бактерияҳо ба ҳисоб рафта онҳо манбаи АСФ / аденозин се фосфат/, барқ ва гидроген мебошанд. Қисми бисёри ин бактерияҳо пигменти бактериородопсин доранд. Бо усули махсус дар соҳаи биотехнология аз галобактерияҳо барқ ҳосил мекунанд.

ГАМЕТОЦИТЫ – гаметоситҳо /аз юн. гамета ва ситос – хучайра/ – хучайраҳои норасидаи /ноболиғи/ чинсии соддатаринҳо мебошанд. Онҳоро микрогаметоситҳо ва макрогаметоситҳо мено-

манд. Гаметоситҳо дар рафти гаметогенез дар гаметогонияҳо ҳосил мешаванд. Пас аз инкишоф ба микрогаметаҳо /хучайраи чинсии нарина/ ва макрогаметаҳо/ хучайраи чинсии модина/ табдил меёбанд.

ГАМЕТОБЛАСТЫ – гаметобластҳо / аз юн. гамета – нг. ва бластос – ибтидо/. Хучайраҳои чавони чинсиро гаметобластҳо меноманд.

ГАМОНИ – гамонҳо – моддаҳои фаъоли биологӣ, ки дар бордоршавӣ иштирок мекунанд. Гамонҳо барои тезонидани ҳаракати гаметаҳо, часпиши нутфаҳо, ба вучудоии таъсири байниҳамдигарии даррокҳо, реаксияи акросомӣ ёри мерасонанд.

ГАНГЛИЯ НЕРВНЫЙ – гирехҳои асаб / аз юн. ганглион– гирех/ узве, ки ба системаи вегетативии канори асаб тааллуқ дорад. Гирехҳои асаб аз нейронҳо, торҳои асаб, нейроглия ва аз бофтаи пайваस्तкунандаи наҳдори ковок ташкил ёфтаанд.

ГАНГЛИОЗНАЯ ПЛАСТИНКА – лавҳачаи уқдавӣ – аз новаи асаб, наи асаб ва лавҳачаи уқдавӣ пайдо мешавад. Лавҳачаи уқдавӣ пас аз даври нейрулятсия ба вучуд меояд.

ГАПЛОИДИЯ – гаплоидия / аз юн. гаплус – ягона / – як адади хромосомаро гаплоидия меноманд, ки одатан дар гаметаҳо мавҷуд. Истилоҳи онро /1906/ Страсбургер пешниҳод кардааст.

ГАСТРЕЯ – гастрей / аз юн. гастер–меъда / – узви эҳтимолии дуқабатаи типӣ ба гаструла монанд. Мувофиқи назарияи эҳтимолии Э. Геккел гастрей сарнасли ҳайвоноти бисёрхучайра ба ҳисоб мееравад. Нг. – бластейя.

ГАСТРОПОР– гастропор / аз юн. гастер, ё гастрос–меъда ва от. порос – сӯроҳа/ – Нг. бластопор.

ГАСТРОЦЕЛЬ – гастросел / аз юн. гастер – меъда ва сел – сӯроҳ / – сӯроҳи чанин дар даври гаструла, ё худ якумин сӯроҳи ҳӯрокҳазмкунӣ. Нг. – бластоцель.

ГАСТРУЛА – гаструла / аз юн. гастер–меъда / – даври дуқабаташавии чанини организмҳои бисёрхучайра мебошад. Гаструла дорони гастросел /нг./, эктодерма, энтодерма, бластопор /нахустдаҳон/ мебошад. Гаструла аз чанини якқабата, бластула

ҳосил мешавад. Гастросели он бо муҳити беруна бо ёрии бласто-пор алоқаманд мебошад. Мувофиқи сохти тухмхуҷайра, тарзи ҳаётгузарони чанин ҳар хел мешавад, мисол дар рудаковокон га-струла шакли кирмина – планула дорад ва дар об озодона ҳаракат мекунад, аммо дар дигар ҳайвонот гаструла дар дохили тухм, ё дар танаи модар ба вучуд меояд. Вобаста ба пайдошавиашон чор на-въи онро фарқ мекунад Нг: – гаструляция.

ГАСТРУЛЯЦИЯ – гаструлятсия. Мачмуъи раванди ҳосилшавии гаструлаҳоро гаструлятсия меноманд. Гаструлятсия чор навъ дорад: инвагинатсия /фуруравӣ/, иммигратсия /кучидан/, деляминатсия /ба қабатҳо ҷудошавӣ/ ва эпиболия /руйдан/. Нг. – инвагинация, иммиграция, деляминация и эпиболия.

ГЕМАТОКСИЛИН – гематоксилин – рангкунандаи табиӣ буда аз растаниҳо тайер карда мешавад. Гематоксилин хусусияти дар об, спирт ва глицерин ҳал шудан дорад. Ў ба рангкунандаҳои асосӣ мансуб буда, ядро ва кислотаҳои нуклеинат бо гематокси-лин ранг мегиранд. Хусусиятҳои рангшавиро гематоксилин не, бал-ки гематоген иҷро мекунад. Хосиятҳои базофилии ситоплазма низ ба ҳамин вобаста аст.

ГЕМОЛИЗ – гемолиз – ҳалшавии эритроцитҳои хун мебошад; ки дар натиҷаи он аз пардаи эритроцит гемоглобин ба хунобаи ат-рофи он мебарояд. Тағиротҳои гуногун /таъсири фишор, бактерияҳо, консервантҳо ва ғ/ гемолизро ба вучуд меоварад.

ГЕМОГЛОБИН – гемоглобин /аз юн.гайма–хун ва глобус–гирд/ – пигменти нафасгирӣ ба ҳисоб рафта, 33%– таркиби эритроцитҳои хунро ташкил мекунад. Гемоглобин аз узвҳои нафасгирӣ /шуш, ғалсама ва ғ/ ба бофтаҳои организм, инчунин гази карбонро аз бофтаҳои тана ба узвҳои нафаскашӣ мекашонанд. Сохти гемогло-бин дар ҳайвонот ҳархел мешавад. Пигменти гемосианин ранги ка-буд, гемозтрин ранги гулобиро дар эритроцитҳои хуни ҳайвоноти бемӯҳра медихад. Гемоглобин дар таркиби худ оҳани дувалентаро нигоҳ медорад. Ҳар рӯз дар организми одам 200 млн. эритроцитҳо нобуд мешаванд ва гемоглобини онҳо ба глобин, гуруҳҳои оҳандори

гемин чудо мешавад. Агар гемоглобин вайрон шавад, онгоҳ одам ба касалии камхунӣ (анемия) дучор мешавад.

ГЕМОГРАММА – гемограмма. Дар организми одам ва бисёри ҳайвонот унсурҳои ҳақиқии хунро бо формула муайян мекунанд. Миқдор, сифат, таркиб ва таносуби ҳуҷайраҳои хун, тақсоншавии онҳо нисбат ба фишор, ё худ касалиҳои гуногун ба гемограмма таъсир мебахшад. Дар гемограммаи одами солим формулаи лейкоцитии хун чунин аст: базофилҳо – 0,5–1%, эозинофилҳо – 3–5 %, нейтрофилҳо – 50–60 %, лимфоситҳо – 25 – 35 %, моноцитҳо – 5 – 8%. Миқдори эритроцитҳои хун дар мардҳои солим аз $3,9 \cdot 10^{12}$ то $5,5 \cdot 10^{12}$ дар занҳо бошад ба $3,7 \cdot 10^{12}$ то $4,9 \cdot 10^{12}$ дар як литр хун мешаванд.

ГЕМОХОРИЛЬНЫЙ ТИП ПЛАЦЕНТА – навъи хунумашимавии ҳамроҳак. Вобаста ба хусусиятҳои алоқаи патчаҳои машина /хорион / бо луобпардаи бачадон, дар ширхурон чор намуди ҳамроҳакро фарқ мекунанд: эпителиохориалӣ, десмохориалӣ эндотелиохориалӣ ва гемохориалӣ, ё хунумашимавӣ. Ҳамроҳаки хунумашимавӣ ба ҳайвоноти зерин хос аст: ҳашаротхурон, дастболҳо, хояндагон, приматҳо ва одам. Хусусияти характерноки ин ҳамроҳак дар ҳамин аст, ки патчаҳои машинаи чанин ва қабатҳои бофтаи эпители ба бофтаи пайваस्तкунанда наздик шуда девори рағҳои хунро вайрон мекунанд ва дар натиҷаи он хунравии бошиддат ба амал меояд. Дар хояндагону ҳашаротхурон навъи хунумашимавии печдарпеч хос аст.

ГЕМОФИЛИЯ – гемофилия / аз юн. гайма – хун ва филия – дӯст доштан / – касалии ирсии вазнин, ки дар он хун ба лахташавӣ дучор намешавад.

ГЕМОЦИАНИН – гемосианин / аз юн. гайма – хун ва сианос – кабуд / – пигменти нафаскашии ҳайвоноти бемӯҳра. Аз сабаби дар хуни ин ҳайвонот мавҷуд будани мис, ранги кабудро гирифтааст.

ГЕМОЦИТОБЛАСТЫ – гемоситобластҳо / аз юн. гайма – хун, ситос – ҳуҷайра ва бласте – ибтидо / – дар узвҳои хунофар чойгир буда аз он ҳуҷайраҳои хун пайдо мешаванд.

ГЕМОЦИТОПОЭЗ – гемоситопоз. Инкишофи ҳуҷайраҳои хун дар узвҳои хунофар. Ҳуҷайраҳои хун шартан дар бофтаи миелоидӣ ва лимфагӣ инкишоф меёбанд. Дар бофтаи миелодии /аз лот. миелис–илик/,илики устухон,ҳуҷайраҳои гуногуни танагии хун /эритроцитҳо,гранулоситҳо,лимфоситҳо/ офарида мешаванд. Бофтаи лимфагӣ дар ғадуди чоғар чойгир шуда, гуруҳҳои лимфагӣ ва лимфаситҳоро /Т–В/ ҳосил мекунанд.

ГЕН – ген / аз юн. генос – намуд / – воҳиди сохти ирсият, як қисми ҚДН/ дар баъзе намудҳои КРН / ба ҳисоб рафта, аломатҳои ирсиро назорат мекунанд. Ҳар як хромосома якчанд ҳазорҳо генҳоро нигоҳ медоранд. Генҳо бо ҳам чойгиршавии нуклеотидҳоро дар таркиби рамзҳои триплетӣ ва пайдарҳамии ҳуди триплетҳоро муайян мекунанд. Ба ғайр аз ин, генҳо мумкин аст, ки ферментҳои махсусро қор қарда бароранд ва ҳар яке аз онҳо ҳолати биосинтези сафедаҳоро идора мекунанд.

ГЕНЫ МОДИФИКАТОРЫ – генҳои тағирёбанда. Генҳое, ки таъсири дигар генҳоро тағир медиҳанд.

ГЕНЫ ОПЕРАТОРЫ - генҳои амалкунанда / иҷрокунанда/ – генҳое, ки боиси монетарии гузаронидани ахбори ирсӣ доранд.

ГЕНЫ РЕГУЛЯТОРЫ – генҳои батартибоваранда. Генҳое, ки таъсири генҳои таркибиро идора мекунанд.

ГЕНЫ СТРУКТУРНЫЕ – генҳои таркибӣ. Генҳое, ки вазифаи матритсаро / қолибро / бозида дар он КРН – и ахбор синтез мешаванд.

ГЕНЗЕНОВСКИЙ УЗЕЛОК - гиреҳчаи гензеной – дар даври гастрюлятсия, дар назди сипарчаи чанини ҳамчун раҳчаи ибтидоӣ ҳосил мешавад. Гиреҳчаи гензеной ба парандаҳо, ширхуронӣ ҳамроҳқдор ва одам хос аст.

ГЕНИТАЛЬНЫЕ ТЕЛЬЦА – ҷисмчаи генитали. Ин ҷисмча якумин бор дар узвҳои чинсӣ ёфт шудааст. Ҷисмчаи генитали дар охири тори асаби ғилофак чойгир шудааст. Дар он якчанд дендритҳо барои сохтани ин ҷисмча иштирок доранд. Ҷисмчаи гениталиро, ҷисмчаи Догел ҳам меноманд ва у ба таъсиротҳои механикӣ ва фишори хун ҳассос мебошад.

ГЕПАРИНОЦИТЫ – гепариноситҳо – ҳуҷайраҳои бофтаи пайваस्तкунанда. Ин ҳуҷайраҳо моддаи ба гепарин монандро ҷудо мекунад ва барои лахтакунии хун ёри мерасонанд. Нг. – тучные клетки.

ГЕПАТОЦИТЫ – гепатоситҳо – 60% – ин бофтаи чигарро ташкил мекунад ва байни ҳамдигар бо ёри десмосомаҳои типии «қулфак» алоқаманданд. Шакли ҳуҷайраҳои чигар бисёркунҷа буда, қутрашон ба 20 – 25 мкм. мерасад ва андозаи ядрои онҳо ба 7 – 16 мкм. баробар аст. Дар байни гепатоситҳо, ки шакли вассачаро мегиранд мӯйрағҳои талхагузар ҷойгир шудаанд. Дар ҳуҷайраҳои чигар гликоген ва талха тавлиф мешаванд.

ГЕРМАФРОДИТИЗМ – гермафродитизм / аз юн. гермафродитос – писари худои юнони қадим Гермос, Афродит мебошад, ки ӯ бо парии Салмакида алоқа намуда одами дучинсаро пайдо кардааст / – дар ҳайвонот, инчунин дар одам дучор мешавад. Дар ин маврид одам дорои тухмдон ва нутфадон аст, ки онҳо амал мекунад.

ГЕТЕРОКВАДРАТНОЕ ДРОБЛЕНИЕ – порашавии гетероквадратӣ – ба моллюскаҳо, намертинҳо ва планарияҳо хос аст. Агар порашавии морпеч / спиралӣ/ нобаробар гузарад, онгоҳ чунин порашавиро гетероквадратӣ меноманд.

ГЕТЕРОТИПНОЕ ДЕЛЕНИЕ – тақсимшавии гетеротипӣ / аз гетерос–дигар/ – тақсимшавии якуми болиғшавӣ дар гаметогенез, ё худ тақсимшавии якуми редуксионии мейози сперматоситҳо ва ооситҳои тартиби якум. Истилоҳи ин калимаро Флемминг пешниҳод кардааст. Нг. – мейоз.

ГЕТЕРОТОПИЯ – гетеротопия – тағирёбии мавқеи узвҳои ҳангоми таҳкурсигузорӣ дар инкишофи чанин.

ГЕТЕРОТРОФНОЕ ПИТАНИЕ – гизогии гетеротрофӣ / аз юн. гетерос–дигар трофо–гизо / – дар ҳамаи ҳайвонот, растаниҳои паразит, замбуруғҳо ва аксарияти микроорганизмҳо дучор мешаванд. Ин организмҳо гизоро аз моддаи органикӣ мегиранд. Се навъи гизогирӣ фарқ мекунад: сапрофитӣ /гизогирӣ аз моддаҳои

пӯсида/; анималӣ /ғизогирий аз қисмҳои алоҳидаи тана/ ва ғизогирий бо шарбатҳо.

ГЕТЕРОТРОФНЫЕ ОРГАНИЗМЫ – организмҳои гетеротрофӣ – хусусияти моддаҳои органикиро аз моддаҳои ғайри органикӣ синтез кардан надоранд, бинобар ин ғизогирий аз ҳисоби моддаҳои тайёри органикӣ мегузаранд.

ГЕТЕРОКАРИОН – гетерокарион / аз гетерос – дигар ва карион – ядро/ – ядроҳои генотипҳои гуногундоштаи як ҳуҷайра мебошанд.

ГЕТЕРОХРОМАТИН – гетерохроматин /аз юн. гетеро – дигар ва хроматин–нг./ – моддаи зичи, устувори хромосомавӣ, ё худ хромомерҳо, ки як қисми сафедаи гистониро нигоҳ медоранд. Гетерохроматин омили сусти гузаронидани аломатҳои ирсиро дорад ва бо ҳамин хусусияти худ аз моддаи эухроматинӣ фарқ мекунад. Истилоҳи ин калимаро Гейсен /1912/ чорӣ кардааст.

ГЕТЕРОХРОМОСОМЫ – гетерохромосомаҳо /аз юн.гетерос– дигар ва хромосома –нг./ – хромосомаҳои, ки бо аломатҳои худ/ шакл, андоза, мавқеи сентромерӣ/ фарқ мекунанд. Ба ин хромосомаҳо, аутосомаҳо ва хромосомаҳои чинсӣ мисол мешаванд. Син.–аллохромосома.Истилоҳи онро Монтгомери /1904/ пешниҳод кардааст.

ГИАЛИНОВЫЕ КЛЕТКИ – ҳуҷайраҳои гиалинӣ – дар барги ушна чойгир шуда миқдори обро бисёр нигоҳ медоранд ва хлорофилл надоранд.

ГИАЛИНОВЫЙ ХРЯЩ – тағояки шишамонанд, ё гиалинӣ. Ин тағояк дар организми болиғи одам ва ҳайвонот дар чойи пайвастишавии қабурғаҳо бо устухони сари сина, роҳҳои нафаскашӣ /бинӣ, хирноӣ, бронҳо ва г/ чой гирифтааст. Тағояки шишамонанд аз тағоякпарда, ҳуҷайраҳои чавони тағоякӣ /хондробластҳо/, ҳуҷайраҳои болиғи тағоякӣ /хондроситҳо/ сохта шудааст. Аз сабаби суст гузаштани тавлифи моддаҳо, ҳуҷайраҳо аз ҳамдигар дур на- рафта гуруҳҳои изогениро ҳосил мекунанд. Атрофи онҳо ранги тур- шро қабул карда рангомез мешаванд. Ҳуҷайраҳои тахсисшуда ва

ҳуҷайраҳои гурӯҳи изогенӣ ғайр аз қабати берунии туршхоҳ, боз минтақаи дохилии ишқордӯст доранд.

ГИАЛИНОВАЯ МЕМБРАНА – пардаи гиалинӣ– як қисми қисмчаи кортикалӣ ба ҳисоб рафта, ба бордоршавӣ иштирок намекунад, бинобар ин ба пардаи шаффофӣ гиалинӣ табдил меёбад.

ГИАЛОМЕР – гиаломер /аз юн. гиалос – шаффоф ва мерос – қисм/ – қисми оксифилии сустгаштаи лавҳачаи хунро /ё худ тромбоцитҳоро/ гиаломер меноманд.

ГИАЛОПЛАЗМА – гиалоплазма /аз юн. гиалос – шаффоф ва плазма –нг./ – плазмаи асосӣ, ё худ матрикси ситоплазмаи ҳуҷайра. Гиалоплазма қисми муҳими ҳақиқии дохили ҳуҷайра ба ҳисоб мееравад. К.Р.Портер далелҳои муҳими дар микроскопи электронӣ гирифта шударо пешниҳод кардааст. Мувофиқи ин далелҳо гиалоплазма аз тартиби тӯрини микротрабекулярӣ сохта шудааст. Тартиби микротрабекулярӣ аз тӯри тунуки фибриллии ғафсиаш 2–2,5 нм. иборат аст. Ин тӯр ба ҳар сӯи ситоплазма равона шудааст ва тамоми компонентҳои ҳуҷайраро /органонидҳо, микронайчаҳо, сохти фибриллӣ ва ғ./ бо ҳам алоқаманд мегардонад.

ГИАЛУРОНИДАЗА – гиалуронидаза – ферменти акросомаи нутфаҳо мебошад. Каму зиёдшавии ферменти гиалуронидаза ба ҳолати бордоршавӣ таъсири худро мебахшад.

ГИДРОФОБНЫЙ – гидрофобӣ / аз юн. хидор–об ва фобос–тарсидан/ – молекулаҳо, ҳуҷайраҳо ва организмҳои, ки обро дӯст намедоранд, мисол чарбҳои пардавии ҳуҷайраҳо ва ғ.

ГИДРОФИЛЬНЫЙ – гидрофилӣ / аз юн. хидор – об ва филео – дӯст доштан/ – хусусияти молекулаҳо, ё организмҳо, ки обро дӯст медоранд.

ГИНОГАМОНЫ – гиногамонҳо. Гормонҳои тухмҳуҷайраҳо ба ҳисоб рафта, ҳуди тухмҳуҷайраҳо онҳоро ҳосил мекунанд.

ГИНОГЕНЕЗ – гиногенез / аз юн. гино – зан ва генезис – инкишоф/ – фаъолгардии тухмҳуҷайра бо таъсири нутфаҳо. Дар ин маврид, дар инкишофи ояндаи зигота нутфа иштирок надорад. Чунин бордоршавиро, бордоршавии қалбакӣ меноманд. Истилоҳи ин калимаро Вилсон /1912/ чорӣ кардааст.

ГИПЕРПАЗИЯ – гиперплазия / аз юн. гипер – боло ва плазис – ташаккул/–зиёдшавии миқдори ҳуҷайраҳо, органидҳо ва моддаҳои байни ҳуҷайравӣ дар натиҷаи пурзӯр гардидани узвҳо дар ташаккули бофтаҳо.

ГИПОТЕЗА /модель/ Уотсона–Крика–эҳтимоли Уотсон ва Крик. Дар соли 1953 ин ду олим дар бораи сохти морпечи ҚДН ва ахбори генетикии ҚДН ва механизмҳои химиявии он дар рафти дучандшавӣ маълумот дода, нусхаи онро пешниҳод кардаанд.

ГИПОТОНИЯ – гипотония /аз юн. гипо–поён ва тонос–тезкунӣ/ – суштшавии хусусиятҳои бофтаҳо ва организм, пастшавии фишори хун, ва ғ.

ГИПОТРОФИЯ – гипотрофия /аз юн. гипо – поён ва трофа – гизо/ – хурдшавии ҳаҷми узвҳо, ё қисмҳои он.

ГИСТИДИН – гистидин – як намуди аминокислотаи сафедаҳо.

ГИСТИОЦИТЫ – гистиоситҳо / аз юн. гистос – бофта ва ситос – ҳуҷайра/ – ҳуҷайраҳое, ки дар бофтаи пайваस्तкунандаи наҳдори ковок чойгир шудаанд. Ин ҳуҷайраҳо хусусияти фагоситӣ доранд ва аз ҳамин сабаб онҳо дар вақти мутаассиршавӣ, инвагинатсия шуда, пойҳои қаблаки ҳосил мекунанд ва микробҳоро фуру бурда худашон нобуд мешаванд. Дар ситоплазмашон ба миқдори бисёр лизосомаҳо, тӯри эндоплазмаи дурушт, митохондрияҳо, чарбҳо, ферментҳо ва ғ. нигоҳ медоранд. Гистиоситҳо дар организми одам чунин вазифаҳоро иҷро мекунанд: фагоситоз, ҳосил кардани моддаҳои байниҳуҷайравӣ, барқароркунии бофтаҳо, ёри расонидан ба хусусиятҳои иммунологӣ мебошад. Син.–макрофагҳо, ҳуҷайраҳои гумроҳ, плазмоситҳо, полибластҳо, нефрофагоситҳо.

ГИСТОГЕНЕЗ – гистогенез / аз юн. гистос – бофта ва генезис – пайдошавӣ/ – ҳолати пайдошавӣ, сохт ва барқароршавии бофтаҳои организмҳои гуногуни ҳайвонот. Ба гистогенез инкишофи метаморфозӣ низ мансуб аст.

ГИСТОЛИЗ–гистолиз /гистос–бофта ва лизис–ҳалшавӣ/: 1/ ҳолати худнобудкунӣ дар натиҷаи ҳалшавии ферментҳо. Нг.-автолиз; 2/ вайроншавии бофтаҳои организм бо ёрии ферментҳои бактериявӣ. Мисол, дар даври зочагии ҳашаротҳо, онҳо ба маводи

шўламонанд табдил меёбанд, баъд аз ба гистогенез дучор шудан, аз онҳо ҳашаротҳои болиғ пайдо мешаванд.

ГИСТОЛОГИЯ – гистология /аз юн. гистос – бофта ва логос – омӯзиш, фан / – фан дар бораи омӯзиш, шакл, сохт, пайдоиш ва вазифаи бофтаҳо. Гистология ба гистологияи умумӣ ва ҷузъӣ ҷудо мешавад. Ин фан шохаҳои гуногун дорад, мисол гистофи – зиология, гистохимия ва ғ.

ГЛАНДУЛОЦИТЫ – glandulositҳо. Эпителияи ғадудӣ аз ҳуҷайраҳои ғадудии тарашшухотбарор, яъне glandulositҳо сохта шудаанд. Онҳо вазифаи тавлиф ва кор карда баровардани маводҳои махсусро доранд. Ин моддаҳо ҳолати луобӣ, нимлуобӣ ва сахтро дошта таркибашон аз сафедаҳо, чарбҳо, полисахаридҳо, баъзан аз намак ва кислотаҳо иборатанд. Гландулоситҳо ба болои гишои асосӣ меҳобанд. Онҳо шакли тағирёбанда ва ядроӣ калон доранд. Дар ситоплазмаи ин ҳуҷайраҳо ҷиҳози Голҷӣ, митохондрияҳо, тури эндоплазмаи суфта ва дурушт бисёр аст.

ГЛИКОГЕН – гликоген – асоси захираи ангиштобҳои ҳуҷайраҳои ҳайвонот мебошад. Гликогенро моддаи иловагӣ, ё худ омеза ҳам меноманд. Ин модда дар об бо осонӣ ҳал мешавад. Дар чигар ва торҳои мушакӣ миқдори гликоген бисёр аст. Гликоген монанди чарбҳо, вазифаи манбаи ғизоро дар организм мебозад.

ГЛИКОКАЛИКС – гликокаликс / аз юн. гликс – ширин ва каллум – пусти ғафс / – дар болои пардаи плазмавии ҳуҷайра меҳобад. Ин қабатро паразитомемма, ё худ комплекси гликопротеинӣ ҳам меноманд. Ҷоғасии 3–4 нм. дошта ба тарафи фазои байни – ҳуҷайравӣ нигаронида шудааст. Гликокаликс ба таҷзияи сафедаҳо, чарбҳо иштирок дорад.

ГЛАДКАЯ МЫШЕЧНАЯ ТКАНЬ – бофтаи мушаки суфта – ба бофтаи бейхтиёрона кашишхуранда мансуб аст ва дар раванди инкишофи чанин аз мезенхима пайдо мешавад. Ин бофта ҳуҷайраҳои дукшакл дошта андозаашон ба 20–500 мкм. баробар аст. Ядроӣ қаламшакли онҳо дар маркази ҳуҷайра ҷойгир шуда ҳангоми кашишхурӣ шакли пармаро мегиранд. Ситоплазма аз митохондрияҳо бой аст, инчунин миофиламентҳои актинӣ мавҷуд.

Дар таркиби узвҳо, ҳуҷайраҳои бофтаи мушаки суфта, дастаҳоро ташкил мекунад. Дар байни дастаҳои бофтаи пайваस्तкунанда, торҳои асаб мегузарад ва бо таъсири чунба /импулс/ моддаҳои ба-рангезандаро, яъне медиаторҳоро ҳосил мекунад. Ин бофта дево-ри рағҳои хунгард, узвҳои ихрочу–таносул ва меъдаю– рӯдаро таш-кил мекунад.

ГЛИКОЛИЗ – гликолиз / аз лот. гликис – ширин, лизис – ҳалшавӣ / – ҳолати таҷзияи ангиштобҳо /мисол, глюкоза/ дар ша-роити беоксигенӣ, бо таъсири ферментҳо. Маҳсулоти охирини гли-колиз дар ҳуҷайраҳои ҳайвонот, кислотаи шир мебошад, аммо дар растаниҳо бошад кислотаи пироангур ба ҳисоб меравад. Барқи пас аз гликолиз ҳосилшуда ба фаъолияти организми ҳайвонот, ё худ наботот сарф мешавад, мисол ҳангоми нафаскашӣ ва туршакунӣ. Яке аз манбаи асосии барқ дар ҳуҷайраҳо, гликолиз мебошад. Ба кашонидани электронҳо ва протонҳо дар ин реаксияи оксидшавию–барқароршавӣ, коферменти НАД ва НАДН иштирок доранд. Онҳо дар таркиби митохондрияҳо, пластидҳо, бактерияҳо мавҷуданд.

ГЛИКОПРОТЕИДЫ – гликопротеидҳо – сафедаҳои, ки дар таркибашон ангиштобҳоро нигоҳ медоранд. Ба гликопротеидҳо сафедаҳои хун / иммуноглобулинҳо, трансферинҳо/ ферментҳо, гормонҳо /тиреотрин ва ғ. / мансубанд.

ГЛИОБЛАСТЫ – глиобластҳо – ҳуҷайраҳои инкишофнаёфтаи асаб ба ҳисоб мераванд. Аз глиобластҳо бори якум эпендимоситҳо инкишоф меёбанд. Ин ҳуҷайраҳо аз нейробластҳо фарқ мекунанд, азбаски нисбатан онҳо фаъолтар мебошанд.

ГЛИОЦИТЫ–глиоситҳо–ҳуҷайраҳои ёрирасони шохрондаи асаб мебошанд ва ядрои дарозрӯя доранд. Дар ядрои онҳо моддаи хроматинӣ зич ҷойгир шудааст. Ситоплазмашон дорои микрофиламентҳо буда, хусусияти базофилия доранд. Қутрӣ микро-филаментҳо ба 5–6 нм. баробар аст. Органидҳо дар глиоситҳо суст инкишоф ёфтаанд. Глиоситҳо ба ду намуд ҷудо мешаванд: макроғлия ва микроғлия. Макроғлия дар навбати худ ба астроғлия, эпендимоғлия ва олигодендроғлия ҷудо мешаванд. Микроғлия ба хелҳо ҷудо намешаванд. Нг. – макроғлия, микроғлия.

ГЛОМЕРУЛЫ—гломерулаҳо—аз тӯдаи тўпчамонанди, мураккаби аксонҳо иборатанд. Дар ин тўпчаҳо қариб 10–20–то дендритҳо бо якҷоягӣ бо девори глиали пушида шудаанд. Гломерулаҳо, чойи омаду рафти дарроқҳои /ресепторҳои/ асаб мебошанд.

ГОЛОБЛАСТИЧЕСКИЙ ТИП ДРОБЛЕНИЯ – типҳои голобластии порашавӣ. Вобаста ба миқдор ва чойгиршавии зарди дар тухмхучайра, порашавии пурра ва нопурраро фарқ мекунад. Ба ҳамин мувофиқ, тухм ҳам ба навъи голобластӣ ва меробластӣ чудо мешавад. Тухмхӯе, ки порашавии пурра /яъне голобластӣ/ доранд ба чунин ҳайвонот хос аст: нештарақшақлон, амфибиягӣҳо, миногаҳо дар баъзе ширхӯрон ва одам. Нг. –дробление.

ГОЛОКРИНОВЫЕ ЖЕЛЕЗЫ – ғадудҳои голокринӣ / аз юн. гогос – бутун ва крино—чудо қардан/. Моддаи тарашшуҳоти онҳо тамоми ҳучайраро фаро мегирад. Баъд ситоплазма ва ядро он нобуд мешавад. Нобудшавии органоидҳои ҳучайра аз қисми болои он сар мешавад. Тарашшуҳотбарорӣ як маротиба давом мекунад, ҳол он ки дар ғадудҳои апокринӣ ва мерокринӣ тарашшуҳотбарорӣ якчанд маротиба такрор мегардад. Ба типҳои ғадуди голокринӣ, ғадуди чарбхосилкунандаи одам мансуб аст.

ГОМЕОСТАЗ КЛЕТЧНЫЙ – гомеостази ҳучайравӣ /аз юн. хомойос – монанд ва смазис – ҳолат/ – доими нигоҳ доштани ҳолати дохилии ҳучайраҳо ва қобилияти доимо таъмин намудани он. Мисоли чунин гомеостаз дар организм доими нигоҳ доштани ҳарорат, фишор, миқдори хун, муҳит, биоситези сафедаҳо, тақсимшавӣ, миқдори қанд дар хун, АСФ ва ғ. мебошад. Гомеостаз ба ирсият ва генҳо вобаста аст.

ГОМОГАМЕТЫ – гомогаметаҳо / аз юн. гомос – якхела ва гамета –нг./ . Ҳучайраҳои чинсие, ки хромосомаҳои якхела /яъне «XX»/ доранд, гомогамета меноманд, мисол дар ҳучайраҳои чинсии /гаметаи/ модинаи ширхӯрон ва одам.

ГОМОГАМИЯ – гомогамия /аз юн. гомос—якхела ва гамос—никоҳ/—дар як вақт пухта расидани узвҳои чинсии нарина ва модинаи растаниҳо, ки қобилияти худгардолудкунӣ доранд.

ГОМОКВАДРАТНОЕ ДРОБЛЕНИЕ – порашавии гомоквадратӣ. Пас аз ду порашавӣ, чор blastomerи андозаашон якхела ҳосил мешавад. Чунин порашавиро, порашавии гомоквадратӣ меноманд.

ГОМОЛЕЦИТАЛЬНОЕ ЯЙЦА – тухми гомолетситалӣ – дар ситоплазмаашон моддаи зардӣ баробар ҷойгир шудааст. Ядрои онҳо дар ситоплазма мавҷеи марказиро мегиранд. Тухми гомолетситалӣ ба хорпӯстон, нармбаданҳо ва нештарақҳо ҳос аст.

ГОМЕТИПИЧЕСКОЕ ДЕЛЕНИЕ – тақсимшавии гомеотипӣ / аз юн. гомос – якхела/даври дуҷуми тақсимшавии мейоз мебошад, ки онро экватсионӣ ҳам меноманд. Дар ин даври мейоз сперматоситҳо ва ооситҳои тартиби якум ҳосил мешаванд. Истилоҳи онро Флеминг ҷорӣ кардааст.

ГОНОБЛАСТЫ – гонобластҳо /аз юн. гонос – намуд ва бласте-ибтидо/ – сарнасли ҳуҷайраҳои чинсӣ ба ҳисоб мераванд. Онҳо дар ибтидои инкишофи чанин дар таркиби девори халтаи зардӣ пайдо мешаванд. Гонобластҳо ҳуҷайраҳои ҳаҷмашон калон буда, тақсимшавии онҳо бо роҳи митоз, бошиддат мегузаранд.

ГОНОМЕРЫ - гонומרҳо /аз юн. гонос – намуд ва мерос – қисм/ – маводи ядроҳои чинсӣ /нарина ва модина/, ки муддати тӯли бо ҳам омехта намешаванд.

ГОНОЦИТЫ – гоноситҳо /аз юн. гонос – намуд ва ситос – ҳуҷайра/ – ҳуҷайраҳои чинсии ибтидоӣ. Ҳуҷайра ва ядрои онҳо ҳаҷми калон дошта дар ситоплазмаашон хусусияти базофилия мавҷуд аст. Дар оянда аз гоноситҳо ҳуҷайраҳои чинсии якумин, яъне сперматогонияҳо ва оогонияҳо ҳосил мешаванд.

ГОРМОНЫ – гормонҳо / аз юн. гормоа – ба ҳаяҷон овардан/ – моддаи фаъоли биологӣ ба ҳисоб рафта дар организми ҳайвонот, одам, инчунин дар растаниҳо аз ҳуҷайраҳои махсус кор карда ба-роварда мешаванд. Рафти фаъолияти ҳаётии ҳайвонот ва одам ба гормонҳо вобаста аст. Онҳо ба ҳолатҳои сабзиш, инкишоф, мубодилаи моддаҳо иштирокдоранд. Гормонҳо бо ҳамкориҳои системаи асаб тамоми фаъолияти одамро ба роҳ менамоянд. Гормонҳо табиати сафедагӣ, пептидӣ, аминокислотагӣ ва ҷарбӣ доранд. Гормонҳо дорои ҳелҳои гуногунанд: антидиуретӣ, лактогӣ,

меланоситӣ, чинсӣ, гормони сабзиш ва ғ. Нг. – экзокринные и эндокринные железы.

ГОРМОНЫ РАСТЕНИЙ – гормони растаниҳо. Панҷ намуди гормони растаниҳоро фарқ мекунамд: ауксинҳо, гибберлинҳо, ситокининҳо, кислотаи абсизӣ ва гази этилен. Ауксин ва гибберлин боиси ба дарози тараққӣ ёфтани растаниҳо лозим аст. Ауксин бо ситокинин сабзиши муғҷаҳои канорӣ растаниҳоро инкишоф медиҳанд.

ГРАНУЛОМЕРЫ – грануломерҳо – дар дохили лавҷаҷаҳои хун ҷойгир шудаанд. Грануломерҳо моддаи ядрогӣ буда, ҚДН – надоранд ва бо парда пӯшида шудаанд. Қутрӣ онҳо ба 0,2 мкм. баробар аст. Дар онҳо митохондрияҳо ва гликоген ёфт шудааст.

ГРАНУЛЫ АЗУРОФИЛЬНЫЕ – доначаҳои азурофилия – дар ситоплазмаи моноситҳо ва лимфоситҳои калон ёфт мешаванд, аммо доимӣ нестанд. Ҳангоми рангомез намудани гранулаҳои азурофилия бо ранги азур, ранги сурхчатобро мегиранд.

ГРАНУЛЫ БАЗОФИЛЬНЫЕ – доначаҳои базофилия /нг. базофилия/ – дар ситоплазмаи лейкоцитҳои хун ёфт шудаанд. Онҳо хусусияти базофилия дошта бо рангҳои асосӣ, ранги кабуд ва бунафшро ба вуҷуд меоваранд. Баъзан доначаҳо реаксияи метаҳроматӣ доранд ва аз ҳамин сабаб бо рангҳои дигар ҳам ранг мегиранд.

ГРАНУЛЫ ИНТРАЦИСТЕРНАЛЬНЫЕ – доначаҳои интрасистерналия /аз лот. интера–дохила ва систерна–зарф/ – маводи доначашакли тавлифи ҳалтаҷаҳои турӣ эндоплазма мебошанд. Истилоҳи ин калимаро Пагладе /1956/ ҷорӣ кардааст.

ГРАНУЛЫ НЕЙТРОФИЛЬНЫЕ – доначаҳои нейтрофилия /нг. нейтрофилия/ – дар ситоплазмаи ҳуҷайраҳои лейкоцити хун ҷойгир шудаанд. Ин доначаҳо ҳангоми рангомезиш кунонидан бо рангҳои асосӣ ва нордон ранги мобайниро мегиранд. Доначаҳои нейтрофилия дар объектҳои зинда ва фиксатсия шуда намоён мешаванд. Миқдори ин доначаҳо баъзан дар як ҳуҷайра ба 200–то мерасад. Бо усули Романовский –Гимза доначаҳо ранги гулобӣ ва бунафшро мегиранд.

ГРАНУЛЫ ПАЛАДЕ – доначаҳои Паладе /син. – рибосомаҳо, донаҳои рибонуклеинат/ – Нг. – рибосомаҳо.

ГРАНУЛЫ РУБРОФИЛЬНЫЕ – доначаҳои руброфилия /аз лот. рубер—сурх ва юн. филия—дуст доштан/—дар ситоплазмаи сперматидҳо ёфт шуда бо ранги сурх ранг мегиранд.

ГРАНУЛЫ МИТОХОНДРИАЛЬНЫЕ – доначаҳои митохондриявӣ— дар матрикси митохондрияҳо ёфт шудааст. Ояҳо андозаи 25–120нм. дошта вазифаашон то ҳол маълум нест. Мувофиқи баъзе назарияҳо ин доначаҳо банди катионҳои дувалентаи калсий мебошанд.

ГРАНУЛЫ ЭОЗИНОФИЛЬНЫЕ – доначаҳои эозинофилия /нг. эозинофилия/ – дар ситоплазмаи лейкоцитҳои эозинофилҳо ёфт мешаванд ва онҳо бо ранги нордон рангро гирифта, ранги сурхи баландро медиҳанд.

ГРАНЫ – гранҳо /аз лот. гранум—дона/—чисмчаҳои хурди дохили хлоропластҳо, ки доначаҳои хлорофиллро нигоҳ медоранд. Маводе, ки дар он гранҳо меҳобанд, пайкар меноманд. Қабати молекулаҳои хлорофиллҳо ва қабати молекулаҳои фосфолипидӣ дар байни сафедаи гранҳо ҷойгир шудаанд ва аз ҳамин сабаб молекулаҳои хлорофиллҳо майдони калонро ишғол намуда, намоишдиҳиашон нисбат ба равшанӣ васеъ мегардад. Сохти қабатҳои молекулавии гранҳо кучиши барқро дар фотосинтез аз як молекула ба молекулаи дигар осон мегардонанд.

ГРАНУЛОЦИТЫ – гранулоситҳо /аз лот. гранум—донача ва юн. сито—хучайра / лейкоцитҳо, ки дар ситоплазмаи худ доначаҳоро нигоҳ медоранд. Доначаҳо бо рангҳои асосӣ ва нордон ранг мегиранд.

ГРАНУЛОЦИТОПОЭЗ – гранулоситопозз /аз лот. гранум – донача, сито –хучайра ва позз—тараққиёт/. Аз манбаи хучайраҳои тенагӣ, нимтанагии полипотентӣ тараққи ёфтани лейкоцитҳои доначадор. Унипотентҳои пешинаи хуни лейкоцитӣ чунин тасвир карда мешавад: миелобласт—промиелосит—миелосит – метамиелосит—гранулоситҳои чубчаядродор ва гранулоситҳои бугумядродор.

ГРАНУЛЯРНАЯ ЭНДОПЛАЗМАТИЧЕСКАЯ СЕТЬ - турӣ дурушти эндоплазмавӣ органиди якпардавии ситоплазма ба ҳисоб меравад ва дорӣ ду намуд мебошад. ТЭ суфта ва ТЭ дурушт. ТЭ-дурушт дар худ рибосомаҳоро нигоҳ медорад ва онҳо ба синтези сафедаҳо иштирок мекунанд. Нг. – эндоплазматическая сеть.

ГРААФОВ ПУЗЫРЁК – ҳубобчаи Грааф. Сабзиши ҳубобчаи бисёрқабата ба пайдошавии ковокиҳо сабаб мешаванд. Ковокиҳо бо ҳам пайваст шуда ковокии калонро ҳосил мекунанд, ки дар да-руни он луоби гормондор /гормони эстроген/ мавҷуд аст. Дар охир ҳубобчаҳои бисёрқабата калон шуда ба ҳубобчаи Грааф табдил меёбанд. Р. Грааф якумин бор халтачаҳои тухмиро дида, тухмхучайра номид, вале дар айна ҳол ӯ ҳубобчаи бисёрқабатаи ковокидор мебошад. Дар дохили ҳубобчаи Грааф тухмхучайра чойгир шудааст.

ГРУБОВОЛОКНИСТАЯ, ИЛИ РЕТИКУЛОФИБРОЗНАЯ КОСТЬ - устухони дағалнах, ё ретикулофиброзӣ. Дар ин устухон, торҳои шилмӣ бетартибона чойгир шуда дастаи ғафсро ташкил мекунанд. Моддаи устухонӣ ва остеоситҳо дар ковокиҳо чойгир шудаанд. Ҳолати азнавсозии устухони дағалнах ба фаъолияти ду намуди хучайраҳо /остеокластҳо ва остеобластҳо/ вобаста аст. Тарафи болои устухони ретикулофиброзиро устухонпарда пушидааст. Устухонпарда дар организм доими нигоҳ дошта намешавад, азбаски чойи онро устухони лавҳачанок мегирад. Устухони дағалнах, ё ретикулофиброзӣ дар чунин чойҳои организм во меҳӯрад: дар скелети чанин, чойҳои пайвандшавии пай бо устухон, дар дохили узви шунавой, дар ҷои пайвастшавии устухонҳои косахонаи сар.

ГРУППА КРОВИ – гурӯҳи хун. Гурӯҳи хун дар ҳар фард ва ҳар як намуд бо хусусиятҳои иммунологӣ, аломати вуҷуд доштани антигенҳои эритроцитӣ, антитанай плазмаи хун, муайян карда мешавад. Гурӯҳи хунро бо реаксияи гемагглютинатсия, бо қобилияти часпиши эритроцитҳо, фарқ мекунанд. Дар одам чор гурӯҳи хун мавҷуд аст: гурӯҳи якум /0/; дуум /А/; сеюм /В/ ва чорум /АВ/. Илова бар ин боз 27 – тарзи тартиби резус /нг. резус фактор/ мавҷуд аст. Аломати агглютиногенҳо –антигенҳои эритроцитҳо, инчунин типҳои

антитанам плазма, ки бо ҳарфҳои алфа, бетта ишора карда шуда-
аст, барои хунгузаронӣ ва баҳисобгирӣ мувофиқат мекунад, ҳамин
тавр тасвир карда мешавад: хунҳое, ки ба гуруҳи якуми хун гузаро-
нида мешавад: 0+алфа, бетта /хун мувофиқат дорад/; 0+бетта хун
мувофиқат дорад; 0+алфа ва 0+0 инчунин мувофиқат дорад ва
гайра. Таносубҳо бояд 16–то шаванд.

ГУАНИН – гуанин /2–амино–6–оксипурин/ – асоси пуринӣ ба
ҳисоб рафта дар таркиби кислотаҳои нуклеинати ҳуҷайраҳои ҳамаи
организмҳо ёфт мешавад. Ин нуклеотид аз чор як рамзи (коди)
генетикӣ ба ҳисоб меравад. Инчунин ба коферменти нуклеотид до-
хил мешавад. У моддаи муҳими биологӣ мебошад ва бо ҳарфи «Г»
ишора мекунад.

Д

ДВИГАТЕЛЬНЫЕ РЕАКЦИИ КЛЕТКИ – реаксияҳои
ҳаракатдиҳандаи ҳуҷайраҳо. Яке аз услуби ошкоршавии фаъолияти
ҳаётии ҳуҷайраҳо ба ҳисоб меравад. Шакл ва вазифаи ҳаракатҳои
биологӣ хеле гуногунанд, мисол ҳаракати узвҳои дохилии организ-
ми ҳайвонот /рӯдаҳо, дил, нутфаҳо, бачадон, рағҳои хун, мушаҳо
ва ғ/; ҳаракати организмҳои яхуҷайра /амёбаҳо, инфузорияҳо ва ғ/.
Ҳаракати сусти растаниҳо /реша, тана, баргҳо ва ғ/. Ҳаракати
ҳуҷайра ва узвҳо бо таъсири омилҳои гуногун: фото, гео, хемотроп-
изм; хемо ва термотаксисҳо ба амал иҷро мешаванд. Реаксияҳои
ҳаракатдиҳанда на танҳо дар ҳуҷайраҳо, бофтаҳо, узвҳо ба вуҷуд
меоянд, балки дар савияи молекулавӣ низ ҷой доранд, мисол
ҳаракати гялоплазма, митохондрияҳо, ядро, хромосомаҳо,
рибосомаҳо, КРН–и боркаш, ахбор, КДН–и дузанчира ҳангоми
дучандшавӣ ва ғ. Реаксияҳои ҳаракатдиҳанда шартан ба якчанд
хел ҷудо мешаванд: ҳаракати амёбондӣ, мичғонакӣ, мушакӣ,
қамчинакӣ, ситоплазмавӣ. Ҳаракати ситоплазмавӣ якчанд намуд
дорад: ҷумбишдор, ё ларзанда; гардишӣ ё чархӣ; ротатсионӣ ва
фавворавӣ.

ДВИГАТЕЛЬНАЯ РЕАКЦИЯ АМЁБЫ – реакцияи

ҳаракатдиҳандаи амёба. Ҳаракати сусти амёбаҳо бо ёрии маводи дохилии онҳо мегузарад. Ин ҳаракат ба воситаи пойҳои қалбакии /псевдоподияҳои/ амёбаҳо ба амал иҷро мешаванд. Тезии ҳаракати хелҳои гуногуни амёбаҳо тағирёбанданд ва ба 0,5–0,6 микрон баробар аст. Ин ҳаракат инчунин дар ҳуҷайраҳои ҳайвоноти дараҷаи олии ҳос аст, мисол лейкоцитҳои хун ва дигар ҳуҷайраҳои бофтаи пайваस्तкунанда. Псевдоподияҳои лейкоцити на танҳо барои ҳаракат, балки барои гирифтани, ё худ фурубарии чисмчаҳои бегона /бактерияҳо, таначаҳои нолозимӣ/ хизмат мекунанд. Қобилияти фурубарии чисмчаҳои бегона бо ёрии лейкоцитҳои хун, фагоситоз ном дорад.

ДВИЖЕНИЕ С ПОМОЩЬЮ ЖГУТИКОВ И РЕСНИЧЕК –

ҳаракат бо ёрии қамчинакҳо ва мичғонакҳо. Ҳаракати қамчинаки ба соддатаринҳо мувофиқ меояд, аммо дар ҳайвоноти дараҷаи олии танҳо ҳуҷайраҳои чинси нарина дорои қамчинакҳо мебошанд. Қамчинакҳо ҳаракати мавҷӣ доранд. Инфузорияҳо бо ёрии мичғонакҳои ларзанда ҳаракат мекунанд. Дар ҳуҷайраҳои узвҳои роҳҳои нафаскашӣ, бачадон, наи ҳароммағз ҳуҷайраҳои он дорои мичғонакҳо буда, ҳаракати мичғонаки ба вучуд меояд. Вобаста ба галисии ионҳо, муҳит, ҳарорат ва дигар омилҳо, тағирёбии ҳаракат мушоҳида карда мешавад. Нг. – жгутики, реснички.

МЫШЕЧНЫЕ ДВИЖЕНИЕ – ҳаракати мушаки – дар мушақҳо мегузарад ва яке аз ҳолатҳои мураккабтарин ба ҳисоб меравад, азбаски дар ин маврид таъсири даррокҳои асаб, тағирёбии сохти сафедаҳои мушаки, хусусиятҳои ферментативӣ, реакцияҳои биохимиявӣ, ҳолатҳои гармидиҳӣ, механикӣ ва электрохимиявиरो мушоҳида карда мешавад. Барои кашишхурии мушак ду намуди сафедаҳо инчунин ҳамкориҳои АСФ лозим аст.

ДВИЖЕНИЕ ЦИТОПЛАЗМЫ – ҳаракати ситоплазма – якҷумин ва дуҷумин мешавад. Ҳаракати ситоплазмаи якҷумин дар ҳуҷайраҳои осебнадидаи растаниҳо маълум аст, мисол дар найчаҳои гард, дар муякҷаҳои решаҳо. Инчунин дар обсабзҳои харовӣ ин ҳаракат мушоҳида карда мешавад. Ҳаракати дуҷумини ситоплазма дар

натичаи «барангезиши» ҳуҷайраҳо, дар ҳолати тағирёбии ҳарорат, равшанӣ ба вучуд меояд. Дар зери микроскоп, ҳаракати ситоплазмаи обсабзӣ нителларо мушоҳида кардан мумкин аст. Камия /1961/ навъҳои гуногуни ҳаракати ситоплазмаро нишон додааст: чумбишдор, гардишӣ, ротатсионӣ ва фаворавӣ. Дар ҳаракати чумбиши чисмачаҳои хурди дохили ситоплазма дар як сатҳ, дар як самт мелағчанд. Ин ҳаракат дар обсабзҳои кластерум, пеннум, спирогира мушоҳида карда мешавад. Ҳаракати чархӣ ба мӯякчаҳои узви наринаи традескантия, газна (крапива), каду ва ғ. хос аст. Дар ин маврид маркази кишишхӯрии ситоплазма бо охиштагӣ мавқеи худро ба дарози тағир медиҳад. Ҳаракати ротатсионӣ ба элодея, валиснерия мувофиқ меояд. Дар ҳаракати ротатсионӣ ситоплазма дар канор хобида, ҳамчун тасмаи чархзананда ҳаракат мекунад. Ҳаракати фавворавӣ ба ситоплазмаи мӯякчаҳои рёшаи обсабзҳои водокрас, триания хос аст ва онро ҳаракати мобайни ҳам гуфтан мумкин аст, азбаски мавқеи чархию—ротатсиониро мегирад.

ДЕВИАТСИЯ – девиатсия / аз лот. девиасио—дуршавӣ / – дуршавӣ дар инкишофи узв, дар савияи тараққиёти чанинӣ. Мисол, инкишофи пулакчаи шохини хазандаҳо дар ибтидои тараққиёти худ ба пулакчаи устухони наҳанг монанди доранд. Девиатсия яке аз наъви филозъмбриогенез ба ҳисоб меравад.

ДЕГЕНЕРАЦИЯ КЛЕТОК – дегенератсияи ҳуҷайраҳо /аз лот. дегенераре—бадсифатшавӣ, дигаргуншавӣ/— дигаргуншавии ҳуҷайраҳо бо таъсири омилҳои гуногун ва ба автолиз дучор шудани онҳо.

ДЕГЕНЕРАТИВНЫЙ АМИТОЗ – амитози дегенеративӣ /аз лот. дегенераре—бадсифатшавӣ / . Дар ин намуди амитоз ҚДН дучанд намешавад. Нг. – амитоз дегенеративный.

ДЕДИФФЕРЕНСИРОВКА КЛЕТОК – тахсиснаббии ҳуҷайраҳо /аз лот. де—сарчаслак, гаштан ба қафо ва дифференсировка—тахсисёбӣ/. Дар ин ҳолат сохти ҳуҷайраҳо, дар натиҷаи тахсиснашудан содда мешавад. Чунин ҳолат дар натиҷаи таъсиротҳои гуногун /механикӣ, химиявӣ, ҳарорат, нурҳои гуногун, парварии бофтаҳо/ ба вучуд меояд. Ин ҳуҷайраҳои тахсиснашуда метаво-

нанд боз, бо таъсири шароити мусоид ба хусусияти аввалаи худ баргардад.

ДЕЙТОПЛАЗМА – дейтоплазма /аз юн. дейтерос–дуюмин ва плазма – нг./ – як қисми ситоплазма, ки дар он чо омезаҳо намоён мешаванд.

ДЕЗОКСИРИБОЗА–дезоксирибоза /2–дезокси– Д– рибоза/ – ангиштоби содда /моносахарид/, ки дар худ якто гуруҳи гидроксидро кам нигоҳ медорад. Дезоксирибоза дар таркиби ҚДН дохил шудааст.

ДЕЗОКСИРИБОНУКЛЕИНОВАЯ КИСЛОТА – кислотаи дезоксирибонуклеинат /ҚДН/– пайвастагии баландмолекуладори ядроӣ ҳуҷайраҳо мебошад, ки бо сафедаҳои гистонӣ моддаи хромосомавиरो ташкил мекунад. Ин кислота дар ядроӣ ҳар як ҳуҷайра мавҷуд ва ахбори ирсиро нигоҳ медорад, қисмҳои алоҳидаи он бошад ба вирсаҳо (генҳо) мувофиқ меоянд. Молекулаи ҚДН аз ду занҷири норбоншакл, ё баъзан ҳалқагӣ иборат аст. Занҷирҳо аз миқдори бисёри мономерҳо, чор навъи нуклеотидҳо сохта шудаанд. Нуклеотидҳо ба навбати худ аз чор асосӣ нитрогенӣ /аденин, гуанин, ситозин ва тимин/ иборатанд. Ба ғайр аз ин ба ҚДН боз дезоксирибоза ва боқимондаи кислотаи фосфор, дохил мешавад.

ДЕКОНДЕНСАЦИЯ ХРОМОСОМ – деконденсатсияи хромосомаҳо. Хроматини ядроӣ даври интерфаза шакли зичии худро гумкарда, ковок мегардад. Чунин ҳолатро деконденсатсия меноманд. Дараҷаи деконденсатсияшавии хромосомаҳо гуногун аст. Деконденсатсияшавӣ пурра, ё эухроматинӣ /нг./ ва нопурра, ё гетерохроматинӣ /нг./ мешаванд. Ҳамин тавр хромосомаҳои ҳуҷайраҳо дар ду ҳолат мешаванд: ҳолати фаъол (коркун, ё деконденсатсия шуда, ки транскрипсия ва редуликатсияро аз сар мегузаронанд) ва ҳолати суст.

ДЕЛЕНИЕ МИТОТИЧЕСКОЕ – тақсимшавии митозӣ. Нг. – митоз.

ДЕЛЕНИЕ МНОЖЕСТВЕННОЕ – тақсимшавии сершумор. Нг. – шизогония.

ДЕЛЕНИЕ РЕДУКЦИОННОЕ – тақсимшавии редукционӣ. Нг. – мейоз.

ДЕЛЕЦИЯ ХРОМОСОМ – делетсияи хромосома /аз лот. деле-тио–норасог/ – роҳи азнавсозии сохти хромосомавӣ, ки дар он як қисмаш қанда мешавад. Чунин азнавсозӣ дар натиҷаи таъсири омилҳои гуногун ба амал меояд. Бريدҷ чунин ҳолати хромосомави-ро якҷумин бор муайян кардааст.

ДЕЛЯМИНАЦИЯ – деляминатсия /аз юн. де– чудошавӣ ва лю-мина–лавҳача/ – роҳи ҳосилшавии гастрӯла мебошад. Дар ин ма-врид ҳуҷайраҳои бластодерма ба қабатҳои алоҳида ҷудо мешаванд. Аз қабати дохилаи он энтодерма ва аз қабати берунааш эктодерма пайдо мешавад. Деляминатсия ба рӯдаковокон, хазандаҳо, парандаҳо, ширхурон ва одам хос аст.

ДЕМИНУЦИЯ ХРОМАТИНА – деминутсияи хроматин /аз юн. деминутие–камшавӣ/ – камшавии миқдори ҚДН дар геном. Одатан дар қирмҳо, ҳашаротҳо дучор мешавад.

ДЕНДРИТЫ – дендритҳо /аз юн. дендрон–дарахт/–шохаҳои шохрондашудаи ҳуҷайраҳои асаб, ки чунбаҳоро ба танаи ҳуҷайраҳои асаб мегузаронанд. Дендритҳо кӯтоҳ ва сершоха мебо-шанд. Вобаста ба вазифаашон дендритҳо гуногун мешаванд: ҳуҷайраҳои баҳаракатоварандаи ҳароммағз, ҳуҷайраҳои нокшакли қишри мағзчаи сар ва дендритҳои чунбагузаронанда.

ДЕПЛАЗМОЛИЗ – деплазмолиз–ҷудошавии протопласти до-хили ҳуҷайраҳо бо ёрии об ва ба ҳолати аввала баргардонидани он. Нг. –плазмолиз.

ДЕРМА – дерма /аз юн. дерма–пӯст/– қисми поёни қабати пӯст, ки аз мезодерма ҳосил мешавад. Асоси ин қабат аз бофтаи пайваस्तкунандаи наҳдори зичи шахлнабаста сохта шудааст. Дер-маро пӯсти асли ҳама менаманд.

ДЕРМАТОМ – дерматом /аз юн. дерма–пӯст ва томе–ба қисми алоҳида ҷудо шудан/ –як қисми бугуми чанин, ки аз он бофтаи пай-ваस्तкунандаи пӯст ҳосил мешавад.

ДЕСМИН – десмин–як намуди сафедаи бофтаи мушаки суф-та мебошад.

ДЕСМОСОМЫ – десмосомаҳо /аз юн. десмос—алоқа ва сома—чисмча/ – сохти махсусгардидаи /нумуи/ пардаи плазмавӣ ба ҳисоб рафта, алоқа ва часпиши ҳучайраҳоро таъмин мекунад. Онҳо аз чисмчаҳои зичи фосфолипидӣ сохта шудаанд ва дар ду тарафи ҳучайраҳои ҳамсоя ҷойгир мешаванд. Нг. –клеточные контакты.

ДЕСМОХОРИАЛЬНЫЙ ТИП ПЛАЦЕНТА –навъи десмохориалии ҳамроҳак /аз юн. десмо—пайвандшавӣ ва хорион—нг./ – ба ҷуфтсумҳо хос буда, патмуякчаҳои машинаи чанини у ба эпителии бачадон ғутида онро ҳал мекунад ва ба дохили бофтаи пайвасту-нандаи луобпардаи бачадон ворид мешаванд.

ДЕСПИРАЛИЗАЦИЯ ХРОМОСОМ – деспирализатсияи хромосомаҳо – ҳолати кушодани торҳои морпечи хромонемаҳо мебошад. Чунин тағирот аз телофаза сар шуда, дар интерфаза хотима меёбад.

ДЕСТРУКЦИЯ КЛЕТОК – деструксияи ҳучайраҳо /аз лот. деструктив—вайроншавӣ/–тағирёбии сохти ҳучайра ва органоидҳои он бо таъсири омилҳои химиявӣ, физиковӣ, ё биогенӣ. Ба тағиротҳои тез—тез дучоршаванда инҳо мансубанд: 1/конденсатсияи хроматинӣ; 2/варам кардани қабати перинуклеарии чилди ядро; 3/нест шудани нумӯҳо ва микропатчаҳои ҳучайравӣ; 4/ фушурдашавӣ ва васеъшавии матрикси митохондрияҳо; 5/ вайрон шудани тӯри эндоплазма ва ғ.

ДЕТЕРМИНАНТЫ – детерминантҳо /аз лот. детерминаре – муайян кардан/ – маводи ядро, мувофиқи пешниҳоди К. Вейсман /1891/.

ДЕТЕРМИНАЦИЯ КЛЕТКИ – детерминатсияи ҳучайраҳо /аз лот.детерминаре—муайянкунӣ/. Муайян намудани роҳи инкишофи ҳучайраҳо дар самти ҳосилшавии бофтаҳо. Ин ҳолат дар асоси таъсири дутарафаи ирсият ва омилҳои беруна, аз он ҷумла бо таъсири ҳучайраҳои чанинӣ ба амал иҷро мешавад. Дар ҳолати детерминатсия ҳангоми пайдошавии аломатҳои махсус, иқтидори ҳучайраҳо дар инкишоф суст мегарданд. Детерминатсия якчанд хел мешавад: оотипӣ, ибтидой ва бофтагӣ, ки ин ба давраҳои инкишофи ҳучайраҳои организм мувофиқ меояд.

ДЕТЕРГЕНТЫ - детергентҳо—моддаҳои муайян, ки барои ёфтани сафедаҳои интегралӣ истифода мебаранд, мисол додесилфурати натрий /ДСН/.

ДЕТСКОЕ МЕСТО – ҷойи тифл, ё худ ҳамроҳак. Дар ин ҷо машина бо луобпардаи бачадон алоқаманд мегардад ва аз ин уза, яъне ҳамроҳак мубодилаи моддаҳои ҷанин ва модар барқарор мегардад, инчунин алоқаи байни ҷанин ва организми модар ба роҳ монда мешавад. Нг. – плацент.

ДЕФИНТИВНЫЕ СТРУКТУРЫ – сохти дефинтивӣ—дар ҳайвоноти ширхӯр дучор мешавад. Дар ин маврид баъзе узаҳо /узаҳои ҷинсӣ, гадудҳои эндокринӣ/ пас аз тавлид аз ҷиҳати сохт ва баъзе хусусиятҳои он ба организми калонсол монанди доранд.

ДЕЦИДУАЛЬНЫЕ КЛЕТКИ – ҳуҷайраҳои десидуалӣ /аз лот. десидуус—чудо шуда афтидан/ – ба қисми луобпардаи бачадон дахл доранд. Ин ҳуҷайраҳо аз бофтаи пайваस्तкунандаи танаи тухмдон ҳосил мешаванд. Аз ҷиҳати пайдоиш ба ҳуҷайраҳои интерстициалии нутфадон ва тухмдон монанданд. Азбаски ин ҳуҷайраҳо хусусияти чудо шуда афтидан доранд, бинобар ин ҷунин номро гирифтаанд.

ДИАДЫ - диадаҳо—/аз юн. ди—ду/ дар даври профазои лепто-немаи мейоз ҳосил мешаванд. Дар ин маврид ҳар як хромосома адади диплоидӣ дошта, хроматидҳо дучанд шудаанд.

ДИАКИНЕЗ –диакинез /аз юн. диа—аз ва кинезис—ҳаракат/—даври охирини профазои якуми мейоз, ё худ тақсимшавии редуксионӣ. Инчунин даври профазои якуми болигии спермато – ситҳо ва ооситҳои тартиби якум мебошад. Дар ин маврид миқдори хиазмҳо кам шуда, бивалентҳо кӯтоҳ мешаванд. Ядроҷа тамоман нест мешавад. Ин истилоҳро Геккер /1895/ қорӣ кардааст.

ДИАПЕДЕЗ – диапедез /аз юн. диа—аз ва педез—қаҳиш/ – ба-ромадани ҳуҷайраҳои хун аз девори муйрағҳои осебнадида ба атрофи бофтаҳо.

ДИАСТЕР – диастер /аз юн. ди—ду ва астер—ситора/, син. – ситораи дучанда, ситораи духтарӣ/— ду гурӯҳи хромосома, ки бо ҳам

ҳамчун ситора дар қутбҳои дуки ахроматинӣ дар вақти анафазаи митоз ҷойгир шудаанд.

ДИАПАУЗА – диапауза /аз юн.диа–аз ва паузо–бозмондан/ – даври оромӣ дар инкишофи ҳайвонот. Дар ин ҳолат муваққатан хусусиятҳои физиологӣ суст мегарданд. Одатан даври оромӣ дар зимистон ба амал меояд. Диапауза дар самур, малаҳ дар даври чанинӣ ба вучуд меояд, вале дар дигар ҳайвонот диапауза дар даври кирмина, ё зочагӣ мегузарад.

ДИАФИЗ – диафиз–дар қисми мобайни устухони найшакл ҷойгир мешавад. Моддаи диафиз аз лааҳачаҳои ғафсиаш 4–15мкм. иборат аст. Дар ин ҷо се қабатро фарқ мекунанд: берунӣ, мобайнӣ ва дохилӣ. Остеонҳо қисми асоси диафизро ташкил мекунанд.

ДИКАРИОЗ – дикариоз /аз юн.ди–ду ва карион – ядро/ – ҳосилшавии ду ядро дар ҳуҷайра.

ДИКТИОКИНЕЗ –диктиокинез /аз юн. диктион–тӯр ва кинезис – ҳаракат /–ҷойгир шудани ҷиҳози Голҷӣ дар байни ду ҳуҷайраҳои духтарона дар тақсимшавии митоз ва мейоз.

ДИКТИОСОМЫ–диктиосомаҳо /аз юн.диктион–тӯр ва сома–ҷисмча/–мувофиқи далелҳои микроскопи электронӣ диктиосомаҳо аз пардаҳои дар як қитъа ғуншуда, ки бо ҳам зич дар масофаи 20–25нм. ҷойгир шудаанд, иборатанд. Дар растаниҳо ва дар ҳуҷайраҳои ҳайвоноти бемӯҳра, ҷиҳози Голҷӣ тӯршакл мебошад ва аз ҳамин сабаб онро диктиосома номидаанд. Нг. – аппарат Гольджи.

ДИНЕИН – динеин – сафедаи кашишхурандаи дастаки мич –го –нақҳо мебошад. Ин сафеда бо АСФ /аденозин се фосфат/ фаъо –лият дорад.

ДИПЛАЗМА – диплазма /аз лот.ди–ду ва плазма–нг./ – дар ҳуҷайраҳои фибробласти во меҳӯрад. Диплазма аз эндоплазма ва эктоплазма иборат. Эндоплазма қабати дохилии ситоплазма ба ҳисоб рафта дар худ омезаҳо ва органоидҳоро нигоҳ медорад. Эктоплазма қабати тунуки болои ситоплазмаи ҳуҷайраҳо ба ҳисоб рафта шаффоф мешавад.

ДИПЛОИДИЯ – диплоидия /аз юн. диплос–дучанд/ –адади пурраи ҷуфти хромосомаҳо дар растаниҳо ва ҳайвонот. Дар ҳар яке аз ин хромосомаҳои гомологӣ ахбори ирсии падару модар нигоҳ дошта мешавад. Адади диплоидиро бо $2n$ -ишора мекунанд, мисол дар одам $2n=46$ хромосома дорад. Истилоҳи онро Страсбургер ҷорӣ кардааст.

ДИПЛОТЕНА – диплотена /аз юн. диплос–дучанд ва тена–ришта/– дучандшавии риштаҳои хромосомавӣ дар даври профазаи якуми тақсимшавии мейоз. Дар ин давр хромосомаҳо дорони ҷор тор мешаванд.

ДИПЛОСОМА–диплосома–/диплос–дучанд ва сома–ҷисмча/–ду сентриола, ки бо ҳам ба таври кунҷи рост ҷойгир шудааст. Дар атрофи ҳар як сентриола матрикси торҳои маҳин ва сохторҳои иловагӣ: саттелит–ҳамроҳ, пайрав; торҳои рахчадори микронай – чағӣ–сентросфера ҷойгир шудаганд. Истилоҳи диплосомаро Мюнюмери /1904/ ҷорӣ кардааст.

ДИСКИ «А» –диск, ё худ гирдаки «А» –қитъаи торики миофибриллҳои мушаки кундаланграҳ мебошанд, ки шикасти дучанди равшаниро доранд. Онҳо ба навбати худ аз протофибриллҳои гафс /сафедаҳои миозинӣ/ ва маҳин /сафедаҳои актинӣ/, инчунин аз сафедаҳои тропомиозин ва тропонин сохта шудаанд.

ДИСКИ «И» –диск, ё худ гирдаки «И» – қитъаи равшани миофибриллҳои мушаки кундаланграҳ мебошанд. Онҳо ҳамчун гирдаки «А» аз протофибриллҳои маҳин ва гафс сохта шудаанд.

ДИСКОБЛАСТУЛА – дискобластула /аз юн. дискус–ҳамвор ва бласте–ҳосил кардан/–ҷанини дуқабатаи ҳайвонот, ки аз аввал шакли диск, гирдак, ё лаъличаро мегиранд. Порашавии дискодиалӣ ба ҳосилшавии дискобластула сабаб мешавад. Дар ҳайвонҳое, ки миқдори зардӣ дар тухмхӯҷайрашон бисёр аст ба монанди моҳиҳои устухондор, хазандаҳо, парандаҳо, ширхурони тухмгузор дискобластула ҳос аст.

ДИСКОДИАЛЬНОЕ ДРОБЛЕНИЕ–порашавии дискодиалӣ – ба порашавии нопурра мансуб аст. Нопурра порашавии ҷанин ба миқдори зардии он вобаста мебошад. Азбаски миқдори зардӣ бисёр

аст, бинобар ин порашавӣ ба таври гирдак, қисман мегузарад. Ин порашавӣ ба пайдошавии дискобластула сабаб мешавад ва бластосели онҳо шакли тарқиш дошта дар зери бластодерма ҷойгир мешавад. Хусусияти порашавӣ на танҳо ба миқдори моддаи зардӣ, балки ба ҷойгиршавии он низ вобаста аст.

ДИССИМИЛЯЦИЯ-диссимиллятсия—як тарафи мубодилаи моддаҳо ба ҳисоб рафта дар худ ҳолатҳои оксидшавӣ, барқароршавӣ ва ғ., нигоҳ медорад. Ба ғайр аз ин ба диссимиллятсия, вайроншавии моддаҳои органикӣ, пайдошавии моддаҳо ва пайвастагиҳо мансуб аст. Дар рафти диссимиллятсия ба миқдори муайян барқ, ферментҳо ва дигар моддаҳо ҳосил мешаванд. Нг. – катобелизм.

ДИФРАКЦИЯ РЕНТГЕНОВСКИХ ЛУЧЕЙ – дифраксияи нурҳои рентгенӣ – усули омӯзиши рентгенструктураи мебошад. Ин усул дар вақти омӯхтани молекулаҳои сафеда, кислотаҳои нуклеинат, ферментҳо, чарбҳо истифода бурда мешавад. Моҳияти усули дифраксияи нурҳои рентгенӣ дар ҳамин аст, ки бо ёрии ин усул фазои ҷойгиршавии молекулаҳо, сохти дохилии онҳо санҷида мешавад.

ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЙ ЦЕНТРИФУГИРОВАНИЯ – тақшонкунонии фарқкунанда— дар бисёр соҳаҳо, аз он ҷумла дар соҳаи ситология истифода бурда мешавад. Моҳияти ин усул дар ҳамин аст, ки асбоби центрифуга дар як сония то 150000 маротиба чарх зада, қисмҳои алоҳидаи ҳуҷайраро тақшон мекунад. Моддаҳои тақшоншудаи органоидҳоро гирифта хусусиятҳои химиявӣ, физикӣ, физиологияи онҳоро муайян мекунад.

ДИФФЕРЕНЦИРОВКА, ИЛИ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ КЛЕТОК – таҳсисшавии ҳуҷайраҳо /аз юн. дифферентиа—фарқият/—ҳангоми инкишофи ҳуҷайраҳои якҷинса ба вучуд омадани ҳуҷайраҳои бисёрҷинсаро дифференциатсия меноманд. Дар ин маврид КДН-и ядроӣ ҳуҷайраҳо иштирок мекунад. Онҳо дар синтези сафедаҳои махсус ошкор мегарданд. Муносибати морфологияш ба иҷрокунӣ ва вазифаҳои махсуси органоидҳо вобаста аст. Таҳсисшавии ҳуҷайраҳо дар ҳамаи давраҳои инкишофи фард ба амал меояд. Механизми дифференциатсия пурра маълум нашудааст.

ДИФУЗНАЯ НЕРВНАЯ КЛЕТКА – ҳуҷайраи асаби омехта–аз ҳуҷайраҳои алоҳидан тўршакл иборат буда, бо ёрии шоҳаҳои он алоқаманд мегарданд. Чунин асаб дар баъзе рудаковокон ҳос аст.

ДОРСАЛЬНЫЙ – дорсали /аз лот. дорсалис–пушт/– пушти танаи ҷанин.

ДОНОРЫ – донорҳо /аз лот. донаре–бахшидан, ҳадия кардан/ – организми зинда, ё худ узви он, ки аз онҳо қисмҳои алоҳида /молекулаҳо, атомҳо, ионҳо/ гирифта мешавад; фард, ё қисми он, ки аз вай бофта, ё узв гирифта шуда ба организми дигар гузаронида мешавад, мисол, хунгузаронӣ.

ДРОБЛЕНИЕ – порашавӣ, ё худ касршавӣ – ҳолати тақсимшавии зигота, ё тухми бордоршуда ба бластомерҳои алоҳида мебошад. Порашавӣ ба пайдошавии ҳуҷайраҳо, ё бластомерҳо оварда мерасонад. Бластомерҳо тез–тез тақсим шуда, бластула, ё моруларо ба вучуд меоварад, ки онро ҷанини якҷабата ҳам меноманд. Порашавӣ вобаста ба зардии тухми ҳуҷайра ва хусусиятҳои он ба навъи пурра ва нопурра ҷудо мешавад. Порашавӣ пурра боз ба навбати худ ду намуд дорад: пурраю–баробар ва пурраю–нобаробар. Дар рафти порашавии тухм андозаи ҳуҷайраҳо торафт хурд шуда миқдорашон зиёд мешавад. Ҳуҷайраҳои торафт порашуда ба худ ҳос самт ва ҷуяҳо доранд. Ба порашавии пурра чунин самтҳо ҳос аст: радиалӣ /ё рафтагӣ/, синхронӣ /дар як вақт/, морпеч. Дар порашавии нопурра самтҳои зерин мушоҳида карда мешавад: анархӣ, билатералӣ гетероквадратӣ дусимметрий, дексиотропӣ, дискодиалӣ ва леотропӣ.

ДРОБЯНКИ – Нг. – прокариоты.

ДУБЛИКАЦИЯ ХРОМОСОМ – дупликасияи хромосомаҳо /аз юн. дуплекс–дучанд/ – син. – дучандшавӣ – дар натиҷаи таъсири омилҳои гуногуни мутагенӣ ба вучуд меояд. Дар ин маврид тағирёбии банди хромосомаҳо мушоҳида карда мешавад.

ДУБЛЕТЫ – дублетҳо, ё худ мил дар таркиби миҷгонаҳо, аксонема ва сентриола ёфт мешавад. Мувофиқи далелҳои микроскопи электронӣ дар таркиби аксонема 9–то дублети микронайчагӣ ҷойгир шудааст, ки двоори берунии аксонемаро ташкил мекунанд.

Е

ЕДИНИЦА ИЗМЕРЕНИЯ КЛЕТКИ – воҳиди яғонаи ченаки хучайраҳо. Чунин воҳиди яғонаи ченакро фарқ мекунанд: 1–микрометр /мкм/ = 0,001мм., 1-нанометр=0,001 микрометр яъне, 0,001мм, 1 ангстрем /А°/ = 0,1 нм.

ЕДИНИЦА СВЕДБЕРГА – воҳиди Сведберг. Маълумот дар бораи вазн ва шакли макромолекулаҳо, инчунин органоидҳо (мисол, рибосомаҳо) бо ёрии центрифуга мегиранд ва муайян мекунанд, ва натиҷаи онро бошад ба шакли коэффисиенти седиментатсия /бо воҳиди Сведберг/ ифода мекунанд. Коэффисиенти седиментатсия бо воҳиди Сведберг /S/ : 1 воҳид S = 10⁻¹³С ифода меёбад. Коэффисиенти седиментатсияи молекулаҳо, заррачаҳо аз ҳарорат, часпиш ва зичии ҳалқунанда вобаста аст.

Ж

ЖГУТИКИ – қамчинақҳо – муякчаҳои хеле хурди нумӯи плазмавии хучайра ба ҳисоб мераванд, ки ғафсии 0,25 мкм. доранд. Қамчинақҳо дар марказашон дастаи микронайчаҳои мутавозӣ чойгирифтаро нигоҳ медоранд. Онҳо дар сатҳи болои хучайраҳои ҳайвонот, растаниҳои дараҷаи паст ёфт шудаанд. Вазифаи асосии қамчинақҳо барои ба ҳаракат овардани луоб дар рафти болои хучайра, тела додани он мебошад. Ба қамчинақҳо ҳаракати чумбишдор хос аст. Қамчинақҳои бактериявӣ аз қамчинақҳои эукариотӣ фарқ мекунанд. Қамчинақҳои эукариотӣ дар дилаки худ 9–то дублети микронайчагиро нигоҳ медорад, ки қобиляти соиш хурдан доранд. Аз ҳар як дублет, дастаҳои канорӣ равона шудаанд, ки онҳо дорои сафедаи диненинӣ мебошанд.

ЖЕЛАТИН – ширеши шаффоф. Желатин, ё худ ширеши шаффофро аз устухон, пӯсти ҳайвонот ҳосил мекунанд. Желатин буй ва таъм надорад ва онро барои тайёр кардани хӯроқиҳо ва татқиқотҳои ситологӣ истифода мебаранд.

ЖЕЛАТИНОЗНОЕ ВЕЩЕСТВО – моддаи ба желатин, ё ширеш монанд. Ин модда дар дохили моддаи хокistarранги майнаи сар ҷойгир шудааст ва ҳуҷайраҳои наҷандон калони глиавӣ дорад.

ЖЕЛАТИНОЗНЫЙ СЛОЙ – қабати ширешӣ. Ин қабатро дар болои ҳуҷайраҳои обсабҳои кабуду - сабз ёфтаанд. Тарзиби қабати ширешӣ аз полисахаридҳо иборат аст. Ин модда дар натиҷаи фаъолияти ҳуди ҳуҷайра бо иштироки пардаи плазмавӣ ҳосил мешавад.

ЖЕЛЕБОК – новача. Бофтаи асаб аз ғафсии дорсалии экто-дерма – лавҳачаи асаб инкишоф меёбад. Канорҳои лавҳача ғафс шуда, баланд мешаванд, ҳамчун ғалтаки асаб. Дар байни онҳо новача ба вучуд меояд. Ғалтаҳои асаб бо ҳам наздик шуда, яқҷоя мешаванд ва новачаи асаб шакл меёбад.

ЖЕЛЕЗА Ⅴ/ – гадуҷо. Узвҳои муҳимтарини ҳайвонот ва одам ба ҳисоб рафта, аз бофтаи руйпӯшкунанда сохта шудаанд ва аз ҳудашон моддаҳои махсуси тарашшӯхотиро, ки барои организм аҳамияти хеле калон доранд, мебароранд. Гадуҷои экзокринӣ ва эндокриниро фарқ мекунанд: Нг. – классификация желез. Роҳи баромади маҳсулоти гадуҷоро ба се ҷудо мекунанд: мерокринӣ, впокринӣ ва голокринӣ. Гадуҷои луоббарори даҳон, гадуҷои ширбарор бо роҳи мерокринӣ маҳсулоти худро аз ҳуҷайраҳо мебароранд (нг.) мерокриновые железы. Гадуҷои араҷҳосилкунанда маҳсулоти худро бо роҳи апокринӣ мебарорад. Ба гадуҷои голокринӣ, ки маҳсулоти худро бароварда нобуд мешавад, гадуҷои ҷарбҳо дохил мешавад (нг.), апокриновые и голокриновые железы.

ЖЕЛЕЗКИ /растений/ - гадуҷоҳо, ё безҷаҳои растаниҳо. Узви ҷудоқунӣ, ё худ ниғодории нектар, зифт, луоб ва ғ. дар растаниҳо.

ЖЕЛЕЗА – оҳан. Дар организми одам, оҳан 0,0065%–ро ташкил мекунад. Камшавии оҳан дар организм ба касалии камқунӣ оварда мерасонад. Оҳан дар организм ба шакли озод, дар тарзиби гемоглобини эритроцитҳои хун ва қисмҳои ғайри гемоглобинӣ дучор мешавад. Миқдори оҳанро бо усули резонанси парамагнитии электронӣ муайян мекунанд. Оҳан дар тақсимшавии митоз, синтези КДН, ферментҳо иштирок мекунад.

ЖЕЛТОК – зардӣ. Зардии тухм моддаи сафедагӣ мебошад ва барои инкишофи чанин зарур аст. Миқдор ва ҷойгиршавии зардӣ дар тухмхучайраҳои ҳайвонот гуногун аст. Тухмхучайраҳои ширхӯрони дараҷаи олиӣ ҳамроҳақдор зардии худро дар рафти таҳаввулот гум кардаанд. Мувофиқи назарияи Г. Гертвиг миқдор ва ҷойгиршавии моддаи зардӣ ба инкишофи ояндаи чанин таъсири худро мебахшад.

ЖЕЛТОЧНАЯ ПРОБКА – тиккаи зардӣ. Дар ҳосилшавии гастрӯлаи обхокиҳо маводи хучайраҳои қитъаи наштии бластула шакли болиштҷаро мегирад, ки онро тиккаи зардӣ меноманд.

ЖЕЛТОЧНЫЙ МЕШОК – халтаи зардӣ. Ин узв аз баргакҳои чанин /эпидерма ва мезодерма/ ҳосил мешавад. Эпителияи халтаи зардӣ аз қабати парабласт шакл меёбад. Халтаи зардӣ узви муҳими берун аз чанин ба ҳисоб меравад ва муваққатан барои инкишофи чанин ёрӣ мерасонад. Ин узв якҷанд вазифаҳоро мебозад: гизой, нафаскашӣ. Моддаҳои зардӣ бо ёрии ферментҳо таҷзия шуда ҳамчун гизо ба чанини инкишофёфта истифода бурда мешавад. Мубодилаи газ, ки дар чанин аз муҳити беруна, бо ёрии девори рағҳои хун ва халтачаи зардӣ ба амал меояд, бениҳоят зарур аст.

ЖЕЛТОЧНАЯ ОБОЛОЧКА – пардаи зардӣ. Далелҳои микроскопи электронӣ нишон доданд, ки ҳолатҳои шаклҳои пардаи зардӣ дар тухми мӯҳрадорон умумияти калон доранд. Ҳосилшавии ин парда, одатан ба даври оогенез /даври калони оосит/ рост меояд. Тухми рептилиягӣҳои бузург, парандаҳо бо пардаи зардӣ пушида шудаанд. Ин парда, пардаи якумини тухми онҳо ба ҳисоб рафта, бевосита бо пардаи плазмавӣ алоқаманданд. Баъзан ин парда гафс ва мустаҳкам мешавад.

ЖЕЛТЫЙ КОСТНЫЙ МОЗГ – мағзи зарди устухон. Дар одами болиғ мағзи зарди устухон дар диафизии найшакл ҷойгир шудааст. Таркиби ин модда аз хучайраҳои чарб бой аст, ва онҳоро адипоситҳо меноманд. Одатан мағзи зарди устухон хунофариро иҷро намекунад, вале дар вақти талафоти бисёри хун дар организм метавонад чунин вазифаро иҷро кунад. Миелопоззои аз ҳисоби хучайраҳои танагии хун ба вучуд меояд.

ЖИВОРОЖДЕНИЕ – зиндагӣ. Услуби бавҷудоғарии авлод, ки дар натиҷаи ҳаракати тухм дар тухмироҳа ба вуҷуд меояд. Дар ин маърид чунин аз организми модар гизо мегирад ва дар охир тухм аз парда озод шуда ба берун мебарояд.

ЖИДКОСТЬ БУЭНА – маҳлули Буэн. Ин маҳлул ҳамаҷун фиксатор */иг/* истифода бурда мешавад. Усули тайёркунии ин маҳлул чунин аст: се маҳлулро */кислотаи пикрин – 75мл., формалин – 25 мл., кислотаи сирко – 5мл./* бо ҳам омехта намуда, дар муддати муайян / аз 2 то 24 соат/ объектҳоро нигоҳ дошта зарур аст. Пас аз фиксатсия объектҳоро ба спирти 75–96% нигоҳ дошта, баъд ба спирти 70–90% ба муҳлати доимӣ гузаронида мешавад.

ЖИДКОСТЬ КАРНУА – маҳлули Карнуа. Фиксатор, 8 маҳлули Карнуа чунин тайёр карда мешавад: се моддаи химиявиро */спирти этилӣ 60 мл., кислотаи сирко – 10 мл., хлороформ – 30 мл/* бо ҳам омехта карда ба он объектҳоро вобаста бо андозаашон аз 1 то 5 соат нигоҳ дошта мешавад. Баъд дар муддати се соат, се маротиба бо спирти этилии 96% шуста дар охир дар он гузаронида, нигоҳ дошта мешавад. Объектҳои зеринро бо ин усул фиксатсия намудан мумкин аст: гардҳо, гулҳо, решаҳо, баргҳо, танаҳо, 8 худ қисмҳои алоҳидаи узвҳои ҳайвоноти хурд ва ғ.

ЖИДКОСТНО - МОЗАИЧНАЯ МОДЕЛЬ МЕМБРАНЫ – нусхаи мӯеъи хотамқории пардаи плазмавӣ. Дар ин нусха ҳолати билипидии пардаҳои ҳуҷайра, ки дар самти аниқӣ молекулавӣ равона шудааст, муайян карда мешавад. Дар ин ҳолат се намуди сафедаҳоро фарқ мекунад: интегралӣ, ниминтегралӣ ва қанорӣ. Нусхаи мӯеъи хотамқории пардаи плазмавии ҳуҷайраҳоро дар соли 1972 Зингер ва Никелсон пешниҳод кардааст ва то ҳол шинохта мешавад. Мувофиқи нишондоди ин олимони, сафедаҳои қанорӣ ба болон қабати билипидӣ *Чарбӣ/* хобида бо сараки қутбдори худ, бо ҳам алоқаманданд. Ин сафедаҳо сохти глобулярӣ дошта, нисбат ба чарбҳо бо хусусиятҳои гидрофобӣ ва гидрофилии худ фарқ мекунад. Яке аз муҳимтарин аломатҳои ин нусха дар устувории он мебошад ва барқарор сарф намекунад. Молекулаҳои сафеда қисми би-

сѐри қабати чарбиरो фаро мегирад, гуё сохти сеқабатаи пардавии Робертсонро ба ёд меорад.

ЖИРОВЫЕ КЛЕТКИ – ҳуҷайраҳои чарбӣ. Нг. – адипоциты.

ЖИРОВАЯ ТКАНЬ – бофтаи чарбӣ. Ин бофта аз ҳуҷайраҳои чарб иборат буда дар ҷойҳои гуногуни бадан ҷойгир мешавад. Ду намуди бофтаи чарбро фарқ мекунад: бофтаи чарби сафед ва хокистаран. Нг. – белая и бурая жировая ткань.

3

ЗАКОН БИОГЕНЕТИЧЕСКИЙ – қонуни биогенетики. Нг. – биогенетический закон.

ЗАКОН БЭРА – қонуни Бэр. Ин қонун ташкилѐби ва ибтидои инкишофи чанини ҳайвонотро ҷамбаст намуд. Мувофиқи қонуни Бэр, сохти чанинҳои хордадорон дар даври ибтидои худ бо ҳам монандӣ доранд. Дар охир ин аломатҳо аз ҳам дур мешаванд. Чунин қонунро чаниншиносӣ рус К. Бэр /1792–1876/ пешниҳод кард.

ЗАКОН ЗАРОДЫШЕВОВОГО СХОДСТВА – қонуни монандии чанинҳо. Нг. – закон Бэра.

ЗАМОРОЖЕННЫЕ КЛЕТКИ И ТКАНИ – ҳуҷайра ва бофтаҳои яхқунонида. Криобиология соҳаест, ки дар бораи яхқунонии ҳуҷайраҳо, бофтаҳо ва организми том маълумот медиҳад. Яхқунони дар ҳарорати хеле хунук /то – 196⁰/ гузаронида мешавад. Дар ин ҳолат аз криопроекторҳо /қанд, глицерин, диметилсулфоксид/ истифода мебаранд. Дар объектҳои яхқунонидашуда, мубодилаи моддаҳо, хусусиятҳои физиологӣ, биохимиявӣ тағир меѐбанд. Бо ин усул нутфаҳо, чанинҳо, тухмҳои ҳуҷайраҳои ҳайвоноти гуногунро дар муҳлати тӯлони нигоҳ доштан мумкин аст. Дар вақти истифодабарии ин объектҳо ҳарорати баландро /як дараҷа дар як сония/ бо оҳистагӣ мебардоранд.

ЗАРОДЫШЕВЫЙ ДИСК – қурси чанинӣ. Порашавии нопурраи тухми бордоршуда /зигота/ ба ҳосилшавии чанини гирдшакл, ӛ гирдак оварда мерасонад. Азбаски миқдори зардӣ дар зигота бисѐр аст, бинобар ин порашавӣ дар як қитъаи хурди зигота мегузарад ва

шақли гирдакро меград. Чанини гирдак ба моҳиҳо, ҳазакдаҳо, ларандаҳо ва ширхурони тухмгузор ҳос аст.

ЗАРОДЫШЕВЫЙ МЕШОК – ҳалтаи чанинӣ. Дар ростиҳои пушидатухм, ҳалтаи чанинӣ дар дохили гурраки узви модина инкишоф меёбад. Бордоршави дар ҳалтаи чанинӣ гузашта, тухм ҳосил мешавад.

ЗАРОДЫШЕВЫЙ ПЕРИОД – даври чанинӣ. Ин давр ҳашт нӯҳ рӯз давом дорад. Дар саршави инкишофи чанин дар тухмоҳа ҳаракат мекунад.

ЗАРОДЫШЕВЫЕ ОБОЛОЧКИ – пардаҳои чанинӣ. Ба пардаҳои чанинӣ, ки онҳоро боз узҳои берун аз чанин ҳам меноманд, инҳо мансубанд: ҳалтаи зардӣ /ҳалточный мешок нг./, луобпарда, /амнион нг./, зардобларда /серозная оболочка нг./ пешобкалта /аллантаис нг./ машина /хорион нг./ ва ҳамроҳақ. Пайдошавии ин пардаҳо бо роҳҳои гуногун мегузарад.

ЗАРОДЫШЕВЫЕ ЛИСТКИ – баргаҳои чанинӣ – дар натиҷаи таҳсис ҳосил мешаванд. Ба баргаҳои чанинӣ эктодерма, энтодерма ва мезодерма дохил мешаванд. Нармбаданҳо, рӯдаковҳои аз ду баргаи чанинӣ инкишоф меёбанд, яъне эктодерма ва энтодерма. Аз баргаҳои чанинӣ ба навбати худ бофтаҳо узҳои организми зиҷда таҳсис меёбанд. Нг. – эктодерма, энтодерма ва мезодерма.

ЗАРОДЫШЕВАЯ ПОЛОСКА – ҳатчаи /ё раҳчаи/ ибтидоӣ. Гуруҳи ҳуҷайраҳои чанинӣ, ки дар оянда аз онҳо баргаҳои чанинӣ инкишоф меёбанд. Нг. – зародышевые листки.

ЗАРОДЫШЕВЫЙ УЗЕЛ – гирехи чанинӣ. Як қисми девори яққабатаи бластосистро, ки гуруҳи ҳуҷайраҳои эмбриобласт меҳобанд, гирехи чанинӣ меноманд. Сонитар ин гирех ба сипарчаи чанинӣ табдил меёбад.

ЗАРОДЫШЕВЫЙ ШИТОК – сипарчаи чанинӣ – дар ларандаҳо дар марҳалаи дуоми гастрӯлятсия, аз гирдаки чанинӣ ҳосил мешавад. Дар рафти инкишофи чанини ширхурони дараҷаи оля ва одам аз гирехчаи чанинӣ, сипарчаи чанинӣ ба вучуд меояд. Баъд даври гастрӯлятсия сар мешавад. Аз сипарчаи чанинӣ, раҳчаи яққабатаи ва гирехи гемзенои таҳсис меёбад. Ин хусусият ба ларандаҳо монанд аст.

ЗЕРНИСТЫЙ СЛОЙ – қабати донатор. Дар бофтаи рӯйкашқуандаи бисёрқабата, якчанд қабатҳо чойгир шудаанд, аз он ҷумла 2–3 қатор ҳуҷайраҳои қабати донатор ба ин мансуб аст. Ҳуҷайраҳои қабати донатор, ядрои гирдшакли дарозрӯя доранд. Дар ситоплазмашон ба ғайр аз органоидҳо, доначаҳои кератогиалинӣ мавҷуд. Ин модда бо рангҳои асосӣ ранг мегирад. Ҳуҷайраҳои қабати донатори кератогиалинӣ, ҳуҷайраҳои ибтидоии қабати дурахшон мебошанд. Кератогиалин сафедаи фибриллӣ буда, дар ҳуҷайраҳои дигари болои ба элаидин ва кератин, яъне ба моддаи шохин табдил меёбанд.

ЗИГОТА – зигота /аз юн. зиготес–бо ҳам пайвандшавӣ/– дар натиҷаи бо ҳам омехташавии ҳуҷайраҳои чинсӣ /гаметаҳо/ ҳосил мешавад. Зигота ду адади хромосомаҳоро нигоҳ медорад. Ин адад хромосомаҳо ахбори ирсии падар ва модарро доранд. Зигота аз тухмҳуҷайра фарқ мекунад, аз сабаби он, ки дар он хусусиятҳои физиология, биохимиявӣ ва ғ. ғаъолона гузашта, баъд аз он дар натиҷаи тараққиёт организми том ба вуҷуд меояд.

ЗИГОНЕМА–зигонема /аз юн.зигон–ҷуфт ва нема – ришта,ресмон/ – даврчаи профазои якуми тақсимшавии мейоз ба ҳисоб рафта, пас аз даврчаи лептонема меояд. Ин роҳи тайкунии конъюгатсияи хромосомаҳои монанд /синапсис/ мебошад. Дар ин ҷо ду хромосома бо ҳам пайваस्त шуда бивалентҳоро ҳосил мекунад ва дар ин маврид хромосомаҳо аз 4–хроматид ташкил меёбанд. Дар ҳуди ҳамин вақт чойивазшавии маводи хромосомаҳои монанд ба вуҷуд меояд, ки онро кроссинговер /ё чиликшавӣ/ меноманд.

ЗИМОГЕННЫЕ ГРАНУЛЫ, ИЛИ ЗРЕЛЫЕ СЕКРЕТОРНЫЕ ПУЗЫРКИ – гурушачаҳои зимогенӣ, ё ҳубобчаҳои болиғи тарашшӯӣ. Ин моддаҳо дар ковокиҳои чиҳозӣ Голҷӣ дар натиҷаи дохилшавии моддаи тарашшӯхотии сафедагӣ ҳосил мешаванд.

ЗИМОГЕНЫ–зимогенҳо–моддаи тарашшӯхотии ферментии камғаъоли пешина, ки берун аз ҳуҷайра ғаъол мегарданд.

ЗОБ – чоғар. Дар парақдаҳо чигилдон номида мешавад. Дар ғирмоҳи ҳалқағӣ, ҳашаротҳо қисми васеъи пеши рӯда, ки барои ҳазми хӯроқи лозим аст.

ЗОБНАЯ, ИЛИ ВИЛОЧКАВИДНАЯ ЖЕЛЕЗА /тимус/ – гадури чоғар, ё худ душоҳа /тимус/ – ба системаи иммуний мансуб аст. Вазифаи идоракунии иммуногении чоғар дар натиҷаи ташкил ёфтани Т-лимфоситҳо ба амал иҷро мешавад. Идоракунии вазифаи чоғар ба омилҳои гормонӣ /мисол, тимозин ва ғ./, инчунин ба қори узҳои хунофари қанорӣ лимфағӣ ва испурҷи вобастағӣ дорад.

И

ИДИОГРАММА – идиограмма /аз юн. идиос–ба худ ва грама–навиштан/– нақша, ё худ акси хромосомаҳо, ки дар як қатор гузошта шудаанд. Идиограммаи кариотипҳои хромосомаҳо, барои фарқ кардани хромосомаҳои намуудҳои растанӣ ва ҳайвонот истифода бурда мешавад.

ИЗОГАМЕТА – изогамета. Нг. – гаметы.

ИЗОГЕННАЯ ГРУППА – гурӯҳи изогенӣ–гурӯҳи хучайраҳои тағоякии дар қабати умумӣ ҷойгиршударо, гурӯҳи изогенӣ меноманд. Онҳо дар натиҷаи тақсимишавии як хучайра ҳосил мешавад. Дар гурӯҳҳои изогенӣ миқдори хучайраҳо ба 2,3,4,5 ва 7–то мерасанд. Нг. – хрящевые ткани.

ИЗОЛЕЦИТАЛЬНЫЕ ЯЙЦА – тухми хучайраи изолетситаля–дар ситоплазмаи худ моддан зарди ро баробар нигоҳ медорад. Ин тухмиро вобаста ба ҷойгиршавии моддан зардӣ боз гомолетситаля ҳам меноманд. Ядрои онҳо дар марказ ҷойгир мешавад, тухми изолетситаля дар моллюскаҳо, хорпӯстон, нештараҳо ҳос аст. Тухми изолетситаля баъзан метавонад миқдори бисёри зарди ро нигоҳ дорад, мисол дар гидра, немуртинҳо.

ИЗОЛИРОВАННЫЕ КУЛЬТУРЫ – парвариши хучайраҳои алоҳида. Нг. – культура тканей и клеток.

ИЗОТОНИЧЕСКИЕ РАСТВОРЫ–маҳлули изотонӣ–маҳлуле мебошад, ки фишори осмотикии он ба фишори осмотикии

хучайраҳои растаи ва ҳайвонот /мисол, хун/ баробар аст. Усули бо роҳи сунъӣ тайёр кардани ин маҳлуло, маҳлули физиологӣ менаманд. Нг. –физиологический раствор.

ИЗОТРОПНЫЙ ДИСК – лаъличаи /курсӣ/ изотропӣ /раҳи равшани «И»/. Ин раҳ дар бофтаи мушаки кундаланграҳи ёфт шудааст. Дар микроскопи электронӣ ва кутбӣ раҳи «И» ҳамчун қабати равшани намӯн мегардад, азбаски шикасти дучанди равшаниро надорад ва аз протофибрилҳои тунук /сафедаҳои актин, тропомиозин ва тропонин/ сохта шудаанд.

ИМАГИНАЛЬНЫЕ ДИСКИ–курсҳои имагинали – гуруҳи хучайраҳои кирминаи ҳашаротҳо, ки аз онҳо узвҳои ҳашароти болиғ инкишоф меёбанд.

ИММИГРАЦИЯ – иммигрансия /аз юн. иммендраре–кучидан /– як услуби ҳосилшавии гастрӯлаи ҳайвонот мебошад. Дар ин маврид хучайраҳои алоҳидаи девори бластулаи чойи худро иваз намуда, кучида ба суроҳии бластула дохил мешаванд. Бо ҳамин роҳ чанини дуқабата ба вуҷуд меояд. Гастрӯлаи типӣ иммигрансия, ё кучиш ба рӯдаковокон хос аст.

ИММУННАЯ СИСТЕМА – тартиби иммунӣ–барои муҳофизати организми зинда аз вирусҳо, микроорганизмҳои зарароваранда ва хучайраҳои бегона хизмат мекунад. Ба системаи иммунӣ, узвҳои лимфоидӣ ва ҳамчун хучайраҳои лимфоидӣ мансубанд. Дар байни ин хучайраҳо Т–лимфоситҳо ва В–лимфоситҳо мавҷуданд. Ҳамин тавр тартиби иммунӣ дар организм хусусияти томи ирсӣ, муҳити доимӣ дохилиро таъмин мекунад. Ин тартиб вазифаи шинохтани хучайраҳои «худ» ва «бегонаро» иҷро мекунад. Дар организми одами болиғ, тартиби иммунӣ ҳамчун мағзи сурхи устухон, манбаи хучайраҳои танағӣ, узвҳои маркази лимфопозӣ /тимус/ узвҳои канори–лимфоситопозӣ /испурч, гирехҳои лимфагии хун, лимфа, инчунин популясияи лимфоситҳо, плазмоситҳо /зоҳир мешаванд, ки тамоми бофтаҳои эпителий ва васлкунандаро таъмин мекунад.

ИММУННАЯ РЕАКЦИЯ—реаксияи иммуннӣ. Дар инкишофи таҳаввули се шакли реаксияи иммуннӣро фарқ мекунанд: фагоситозӣ, иммунитетӣ ҳуҷайравӣ ва иммунитетӣ гормонӣ.

ИММУНИТЕТ—иммуниет/аз лот.иммунитас—начот ёфтан/—таъсиринопазирӣ, муқобилият нишон додани организмҳо ба касалиҳои вазнини сирояткунанда, ё худ ҳимоякунии организм аз тағиротҳои ирсӣ ва ғ.

ИММУНОГЛОБУЛИН — иммуноглобулин—зоҳиршавӣ антитанҳо дар хун. Иммуноглобулинро бо ҳарфи «ИЧ» ифода мекунанд. Ҳоло якҷанд синфҳои онро фарқ мекунанд.

ИММУНОЦИТЫ — иммуноситҳо—дар организми болиғ, дар мағзи сурхи устухон, ғадуди лимфагиреҳҳо, испурҷ чойгир шудаанд. Ин ҳуҷайраҳо барои саломатии одам ва ҳайвонот аҳамияти хеле калон доранд, мисол Т—лимфоситҳо, ё худ лимфоситҳои киллерӣ /кушанда/ бевосита ба нест кардани ҳуҷайраҳои бегонаи зараркунанда, захмӣ, саратон иштирок доранд.

ИМПЛАНТАЦИЯ — имплантатсия—васлшавии бластосист ба девори бачадон. Дар одам часпидан 2–3 рӯз давом дорад. Вақти васлшавӣ гуногун аст, мисол дар баъзе ҳайвонот /самур, қоқум, хирс/ то як моҳро талаб мекунанд.

ИМПРЕГРАЦИЯ — импрегатсия — усули муайянкунии унсурҳои макроғлия, микроғлия, рағҳои хунгард ва ғ. бо ёрии намакҳои металлҳои гуногун /тилло, нуқра/.

ИНТЕГРАЦИЯ КЛЕТОК — интегратсияи ҳуҷайраҳо /аз лот. интегратио—муттаҳидшавӣ/— муттаҳидшавии ҳуҷайраҳо бо як тартиб, муқараркунии алоқамандии онҳо дар рафти инкишоф. Ин ҳодиса як тарафи ситогистогенези соматикӣ ба ҳисоб меравад.

ИНТЕРКИНЕЗ — интеркинез /аз лот. интер—байн ва кинезис—ҳаракат/— байни давраҳои тақсимшавии мейоз. Истилоҳи онро Гре-гуар /1905/ чорӣ кардааст.

ИНТЕРЛЕЙКИНЫ — интерлейкинҳо — полипептидҳои кӯтоҳ буда ба ташкилҳои реаксияҳои ҷавобии иммунитетӣ иштирок доранд. Штамҳои Е.Колиро истифода бурда, типҳои гуногуни интерлейкини одамро сохта бароварданд.

ИНКАПСУЛИРОВАННОЕ НЕРВНОЕ ОСЯЗАТЕЛЬНОЕ ТЕЛЬЦЕ – зательное тельца – чисмчаи гилофакдори ламскунанда. Ин чисмча дар пусти панчаи одам чойгир шудааст ва дорои хучайраҳои ламскунанда мебошад.

ИНВЕРСИЯ ХРОМОСОМ – инверсияи хромосомаҳо /аз лот. инверсио–тобхурй, азнавсозй/–бо таъсири омилҳои мутагенӣ мегузарад. Дар ин маврид хромосома мавқеъи худро ба 180–дараҷа тағир дода, тоб меҳурад.

ИНТЕРФАЗА–интерфаза /аз лот. байн ва синонимҳо; интерми – тоз, даври байни митоз, даври оромӣ, даври метаболитӣ/ – фосилаи байни ду тақсимшавии митоз. Интерфаза даври оромӣ набуда, дар ин вақт чуни ҳолатҳо иҷро мешаванд: тавлифи сафедаҳо, дучандшавии КДН, сентриолаҳо, органоидҳо ва ғ. Вобаста ба фаъолияти тавлифи, се марҳалачаи КДН–ро чудо мекунад: марҳалачаи пеш аз тавлиф, тавлифӣ ва пас аз тавлифӣ. Ин марҳалачаҳо бо ҳарфҳои "G₁", "S", "G₂" ишора мекунад. Давомнокии ин марҳалачаҳо дар хучайраҳо мӯддати гуногун дорад. Нг. –митотический цикл. Истилоҳи ин калима–ро Лундегарден /1912/ пешниҳод кард.

ИНВАГИНАЦИЯ – инвагинатсия /аз юн. ин–доҳили ва вагина–маҳбал/– як усули пайдошавии гастрӯла мебошад. Дар ин маврид қисми наштии бластула ба доҳили бластула фуру рафта, қабати дуоми чанин, яъне энтодермаро ҳосил мекунад. Инвагинатсия ба кирмҳо, бугумпойҳо, нармбаданҳо, хорпӯстон ва нештарақҳо ҳос аст.

ИНТЕРСТИЦИАЛЬНЫЕ КЛЕТКИ – хучайраҳои интерстициалӣ, ё худ мобайнӣ. Нг.– клетки интерстициальные.

ИНТЕРФЕРЕНЦИОННАЯ МИКРОСКОПИЯ–микроскопи интерференционӣ. Нг. – микроскопия интерференционная.

ИНЖЕНЕРИЯ КЛЕТОЧНАЯ – инженерияи хучайравӣ – ба парвариши хучайраҳо ва биотехнологияи хучайраҳо вобаста аст. Усули парвариши бофтаҳо, хучайраҳо берун аз организм дар илми тиб, растанипарварӣ, ҳайвонпарварӣ васеъ истифода бурда мешавад. Парвариши хучайраҳо кори бениҳоят душвор буда барои ин гизоро аз сафедаҳо, аминокислотаҳо тайёр мекунад.

ИСКУССТВЕННОЕ РАЗМНОЖЕНИЕ—афзоиши сунъй. Нг. — размножение.

ИСКУССТВЕННОЕ ОСЕМЕНЕНИЕ — чуфткунии сунъй. Нг. — осемененение.

ИСКУССТВЕННЫЙ ПАРТЕНОГЕНЕЗ — партеногенези сунъй. Нг. — партеногенез.

ИСЧЕРЧЕННЫЕ МЫШЕЧНЫЕ ТКАНИ — бофтаи мушаки хатдор-дар скелети мушаки бадани ҳайвонот ва одам чойгир шудааст ва онро боз бофтаи мушаки кундаланграҳ ҳам меноманд. Ин мушак сохти ҳучайравӣ надорад, аз ҳамин сабаб воҳиди асосии он торҳои мушакӣ ба ҳисоб мераванд. Бофтаи мушаки хатдор дар чунин узвҳои ҳайвонот ва одам чойгир шудааст: мушаки гардан, қисми сар, гулӯ, дастҳо, пойҳо, қисми болои сурхруда ва забон. Нг. — перечнополосатая мышечная ткань.

ИОННЫЙ ТРАНСПОРТ — кашонидани ионҳо—асоси мубодилаи моддаҳо ба ҳисоб рафта дар ҳучайраҳои ҳайвонот ва наботот мегузарад. Се намуди кашонидани ионҳоро дар ҳайвонот фарқ мекунанд: кашонидани ионҳои мубодилаи барқ, кашонидани моддаҳои гуногун ва мубодилаи аҳбор. Ҷараёни ионӣ ба сабзиш ва инкишофи ҳайвонот ва наботот бевосита ва бавосита алоқаманд мебошад. Дигаргуниҳои шаклҳои чанинӣ низ ба кашонидани ионҳо вобастагӣ доранд.

ИОНОФОРЫ — ионофорҳо /аз юн. фореин—гузаронидан/ — сафедаҳои, ки ионҳои пардаҳои ҳучайраҳоро мегузаронанд.

К

КАЛЬЦИТОНИН — калситонин — як намуди гормони ҳучайраҳои ғадуди сипаршакл мебошад.

КАЛЬЦИТОНИНОЦИТЫ — калситониноситҳо — эндокриноситҳои парафолликулаві ба ҳисоб рафта, дар организми болиғ ин ҳучайраҳо дар қабати девори ҳубобчаҳои ғадуди сипаршакл чойгир мебошанд. Ҳучайраҳояшон андозаи калон ва шакли мудаввар доранд. Дар ситоплазмаи онҳо тӯри дурушти эндоплазма,

чихози Голҷй бисёр ёфт шудааст. Калситониноситҳо нейроаминҳоро ноадреналин ва серотонинро ҳосил мекунамд.

КАРДИОМИОЦИТЫ – кардиомиоситҳо /аз юн. кард–дил ва мио–мушак, ситос–хучайра/– хучайраҳои мушаки дил. Ин хучайраҳо шакли кунҷи ростро дошта дарозияшон 120 ва барашон ба 20мкм. баробар аст. Дар маркази хучайра 1–2–то ядро ҷойгир мешавад. Шакли ядроҳо гирд, ё дарозрӯя мебошанд. Дар ситоплазмаи онҳо миофибриллҳо ба шакли кундаланг ҷойгир шудаанд. Ситоплазмаи кардиомиоситҳо бо органоидҳои зерин бой аст: ҷихози Голҷй, тӯри дурушти эндоплазма, митохондрияҳо. Ин хучайраҳо бо торҳои мушак, бо ёрии лавҳачаи ёварӣ алоқаманданд. Кардиомиоситҳо се хел мешаванд: кишишхуранда, чунбагузаронанда ва тарашшухӣ.

КАРИОГРАММА – кариограмма /аз юн. карион–ядро ва грам–ма–навиштан/ – шакли хромосомаҳои ба таври ҷадвал гузошташудаи ядро. Нг. – идиограмма.

КАРИОКИНЕЗ – кариокинез /аз юн. карион – ядро ва кинезис – ҳаракат/ – тақсимшавии ядро, митоз. Истилоҳи онро Флемминг чорӣ кардааст.

КАРИОЛИМФА – кариолимфа /аз юн. карион –ядро ва лимфа–намай/ – шираи ядро, ки дар таркиби он ферментҳо, нуклеотидҳо, гистонҳо мавҷуданд. Синонимҳо: шираи ядро, плазмаи ядро, нуклеоплазма.

КАРИОЛОГИЯ – кариология /аз юн. карион – ядро ва логос омӯзиш/ – омӯхтани шакл, миқдор, андоза ва ҷойгиршавии ядроҳо.

КАРИОТИП – кариотип /аз юн. карион – ядро ва типос – намуд, шакл, тип/ – адади хромосомаҳои навъҳои гуногуни ҳайвонот ва наботот.

КАРОТИН – каротин /аз лот. карота – сабзӣ/ – моддаи рангин /пигмент/–и норинҷию–зардҷабоби гуруҳи каротиноидҳо ба ҳисоб меравад. Каротинро витамини «А» ё ретинол ҳам меноманд. Ӯ дар организми ҳайвонот бо гизо дохил мешавад. Хлоропластҳои наботот одатан каротинро бо ҳамроҳии дигар пигментҳо ва хлорофилл нигоҳ медоранд. Каротин дар решаи сабзӣ, меваи настрин ва баргҳои сабз ёфт мешавад.

КАРОТИНОИДЫ – каротиноидҳо /аз лот. карота–сабзӣ ва ей-дос – шакл, намуд/ – пигментҳои рангҳои гуногундошта /сурх, зард, норинҷӣ/ – ки дар бофтаи растаниҳо баъзан дар ҳайвонот дучор мешаванд. Онҳо бо ёрии микроорганизмҳо дар замбуруғҳо синтез мешаванд. Ба каротиноидҳо, ксантофиллҳо низ мансубанд. Каротиноидҳо ба фаъолияти рафти фотосинтез иштирокдоранд.

КАРТА ГЕНЕТИЧЕСКАЯ – харитаи генетикӣ – ба таври графӣки /нақша/ тасвир ёфтани хромосомаҳои, ки дар онҳо ҷойҳои генҳо нишон дода шудааст. Аҳамияти харитаи генетикӣ дар ҳамин аст, ки вобаста ба ҷойгиршавии генҳо дар хромосомаҳо, аломатҳои организмро муайян кардан мумкин аст. Син. – хромосомные карты.

КАРТА ПРЕЗУМТИВНЫХ ОРГАНОВ – харитаи узвҳои тахминӣ – дар соҳаи чаниншиносӣ, барои муайян намудани раванди инкишофи чанин истифода бурда мешавад. Омӯхтани харитаи узвҳои тахминӣ ба воситаи тағмагузорӣ ба амал иҷро мешавад. Тағмагузорӣ бо ёрии рангшавандаҳо, лигандаҳои радиоактивӣ гузаронида мешавад.

КАПАЦИТАЦИЯ – капацитатсия /аз англ. капацитатсион-қобилияти ба дастдарорӣ/ – барои муайян кардани реаксияи акросомӣ, пайваस्तшавии онҳо бо тухмхӯҷайра ва қобилияти пайдо кардани тағиротҳои физиологӣ лозим аст. Моҳияти ин ҳолат пурра муайян карда нашудааст. Аммо маълум кардаанд, ки барои капацитатсия шудан, таъсири луоби тухмроҳа зарур аст. Мӯҳлати таъсири ин луоб дар гӯсфандон ба 1,5 соат, барои калламуш 3–соат, барои харгӯш ва одам 5–соат мебошад.

КАПИЛЛЯР – капилляр /аз лот. капиллярис – борик/ – раги борикӣ муймонанди хун, ки раги венагиро бо раги артериявӣ мепайвандад; рагҳои хурди лимфагӣ низ мансуб аст.

КАПСИД – капсид /аз лот. капса – қолиб, ғилофак/ – пардаи сафедагии вирусҳо ба ҳисоб меравад. Дар бисёри вирусҳои одам, қолиби иловагӣ, яъне қолиби сафедагӣ–ҷарбӣ мавҷуд. Қолиби иловагиро, суперкапсид меноманд. Вирусҳои, ки қолиби дуюмро надоранд, беғилофакдорон меноманд. Вируси гепатит, полиомиелит /шал/ дорони 3–4 молекулаи сафеда мебошанд. Маълум аст, ки дар

қисми болон вирус, сафедаҳои часпанда вучуд доранд онҳо бо дарроқҳо алоқаманданд.

КАПСУЛА – капсула /аз лот. капсула – қуттича, парда/ – пардае, ки узаҳоро ҷудо мекунад, ё худ мепушад, мисол ғилофаки хитинии ҳашаротҳо, ғилофаки гурда, чигар, инчунин пардаи ҳосилаҳои вайроншуда, таначаҳои бегона, ғилофаки чирк, варам, қабати луоби атрофи бактерияҳо, хамиртуруш ва баъзе микроорганизмҳо.

КАПСУЛА ШУМЛЯНСКОГО – ғилофаки Шумлянский – пардаи гурда ба ҳисоб рафта, А. М. Шумлянский /1793/ ёфтааст, баъзан онро пардаи Боуменӣ ҳам меноманд, азбаски дуоимин бор ин пардаро у кашф кард.

КЕДРОВОЕ МАСЛО – рағани чалғуза – аз дарахти сузанбарг тайёр карда шуда барои баланд бардоштани қобилияти ҳалқунии линзаҳо истифода мебаранд. Нг. – иммерсионное масло.

КАТАБОЛИЗМ КЛЕТКИ – катаболизми ҳуҷайраҳо /аз юн. катаболе – ба поён партофтан/ – ҳолатҳои физиологӣ–биохимиявӣ ҳуҷайраҳо, ки дар натиҷаи он моддаҳои физогӣ аз худ карда шуда, танаи ҳуҷайраҳо сохта мешаванд, инчунин дар савияи ҳуҷайравӣ мунтазам барқ ҷудо карда бароварда мешавад. Нг. – диссимиляция.

КАРУНКУЛА – карункула. Дар ҳамроҳаки навъи котиледонӣ, муякҷаҳои машина /хорион/ шакли буттачаро доранд. Онҳо ба девори гафси бачадон часпидагианд. Чунин ҳолатро карункула меноманд.

КЕЙЛОНЫ - кейлонҳо–омилҳои, ки ба рафти тақсимшавии митоз дар ҳуҷайраҳо муқобилият нишон медиҳанд, мисол, колхитсин ва г/. Нг. – колхицин.

КЕРАТИНОЦИТЫ – кератиноситҳо – ҳуҷайраҳои қабати бофтаи бисёрқабатаи шохшуда. Ин ҳуҷайраҳо ба тавлифи сафедаҳо, ҷарбҳо иштирок доранд. Ҳуҷайраҳои онҳо доирашакл буда, ядро аз ҚДН бой аст. Дар ситоплазмаи ҳуҷайраҳо, торҳои тонофибрилӣ ва пигментҳо ёфт шудаанд. Вазифаи кератиноситҳо тавлиф намудани моддаи шохин мебошад.

КИЛЛЕР – киллер /аз англ. килл—нобуд кардан/ – ҳуҷайраи но-будқунандаи лимфоситӣ. Ин ҳуҷайраҳо номи Т–лимфоситҳоро гирифтаанд. Қисми бисёри Т–лимфоситҳо ба ҳуҷайраҳои таъсирбахши Т–киллер табдил меёбанд. Барои муҳофизати организм ва пайдо намудани иммунитет Т–ҳуҷайраҳо аз 100 то 1 млн. км. роҳро дар организм тай мекунанд.

КИНАЗЫ – киназо – ферментҳои катализатории АСФ /аденозин се фосфат/. Дар натиҷаи таъсири ин катализаторҳо гидроксил, об, карбоксил ва аминҳо кашонида мешаванд.

КИНЕТОСОМА – кинетосома /аз юн. кинезис–ҳаракат ва сома–ҷисм/ – Нг. – базальное тельца.

КИНЕТОХОР–кинетохор- доираи якуми кашишхӯрии хромосома ба ҳисоб меравад ва аз микронайчаҳо сохта шудааст. Ду намуди кинетохорро фарқ мекунанд: кинетохори сеқабата ва доирашакл. Кинетохори сеқабата дар ҳайвонот ва растаниҳои дараҷаи паст мавҷуд аст, вале кинетохори доирашакл бошад дар ҳуҷайраҳои растаниҳои дараҷаи олӣ ёфт мешавад. Кинетохорҳои сеқабата, қабати зич дошта, ғафсиашон ба 300–400 нм. мерасад. Ҳаракати хромосомаҳо, дар вақти тақсимшавии ҳуҷайраҳо бо ёрии кинетохори ҳуҷайравӣ ба амал иҷро мешавад.

КИНЕТИН – кинетин – маводи ҚДН–и вайроншуда. Онҳо ҳамчун гормони растаниҳо, сабзиш, тақсимшавӣ ва барқароршавиро метезонанд. Ин моддаро дар соли 1955 ёфтаанд.

КИНКИ – кинки – норасогии қабати чарбии пардаи плазмавии ҳуҷайраҳо мебошад. Норасогии қабати дучанди чарби пардаи плазмавӣ дар вақти баландшавии ҳарорат ба вучуд меояд.

КЛАТРИН – клатрин – сафедаи мономерии пардаи ситоплазмаи ҳуҷайраҳо мебошад. Массаяи ин сафеда ба 180.000 далтон баробар аст.

КЛЕТКА – ҳуҷайра /аз лот. селлула ва аз юн. ситос – ҳуҷайра/ – воҳиди ягонаи оддитаринӣ, томи, сохти тамоми мавҷудоти зинда мебошад. Ҳар як ҳуҷайра аз парда, ситоплазма, органоидҳо ва ядро сохта шудааст. Ҳуҷайраҳо ба худ хос навъ /прокариотҳо ва эукариотҳо/, шакл /мудаввар бисёрқунҷа, дарозрӯя,

мокушакл, қаноатшакл, сабатшакл, нокшакл, ситорашакл, қамчинақдор, чоркунча, маншурй ва г/, инчунин сохт,микдор,вази ва андоза доранд. Дар дохили организми одам зиёда аз 100 намуди ҳуҷайраҳо ҷойгир шудаанд. Ҳуҷайраҳои наботот ва ҳайвонот фарқият ва монанди доранд. Ҳуҷайраҳои танағй ва чинсиро фарқ мекунанд. Истилоҳи ҳуҷайраро Роберт Гук /1665/ ҷорй кардааст.

КЛЕТКИ АДВЕНТИЦИАЛЬНЫЕ – ҳуҷайраҳои адвентисиали /аз лот. адвентис–берунй/ – аз ҷиҳати андоза хурд, шакли дук дошта, каммаксусгардидаанд. Ин ҳуҷайраҳо қад–қади капиллярҳои хун, дар таркиби бофтаи пайвастунанда ҷойгир шудаанд. Дар сито – плазмаи онҳо органоидҳо кам дида мешаванд ва хусусияти базофилия доранд. Дар маркази ситоплазмаи онҳо ядрои байза – шакл мавҷуд. Син.–камбиальные клетки. Мезенхимные и перицитные клетки.

КЛЕТКИ АЛЬВЕОЛЯРНЫЕ – ҳуҷайраҳои ҳубобчавай /аз лот. алвеолус–чуқурча, новача/ – шакли ҳамвор доранд ва дар таркиби ҳубобчаҳои шуш ҷойгир шуда, онро руйкаш мекунанд. Ду намуди онҳо маълум аст: қисми ядродор ва беядроғй. Қисми ядродори ҳуҷайраҳои ҳубобчавай дар байни ҳалқаи капиллярҳо ҷойгиранд. Бо ёрии ин ҳуҷайраҳо мубодилаи газ дар шуш меғузарад. Қисми беядроғии он аз лавҳачаи гафсиаш қариб 0,5 мк. сохта шудааст.

КЛЕТКИ АМАКРИНОВЫЕ – ҳуҷайраҳои амакринй /аз юн. «а»–чисмчаи муқобил,макрос–калон ва инос–тор/.Ин ҳуҷайраҳо дар шабакияи чашм ҷойгир шуда, ба ҳуҷайраҳои асаби якшоха мансубанд.

КЛЕТКИ АМЕБОИДНЫЕ – ҳуҷайраҳои амёбоидй. Нг. – амёбоциты.

КЛЕТКИ АНИЧКОВА – ҳуҷайраҳои Аничкова–мушаки дили одам ва ҳайвонотро ташкил мекунанд. Ин ҳуҷайраҳоро якумин бор Аничкова Н.Н. муайян кардааст.Син.–миоциты. Нг. – кардиомиоциты.

КЛЕТКИ АРГИРОФИЛЬНЫЕ – ҳуҷайраҳои аргирофилия / аз юн. аргирос – нуқра ва филе – дўст доштан / – дар луобпардаи рӯда ҷойгир шуда, дар ситоплазмаи худ доначаҳоро нигоҳ медоранд. Доначаҳо гормони секретинро қор қарда мебароранд ва ба фаъо-

лияти баровардани моддаи тарашшуҳоти ғадуди зери меъда ва талха ёри мерасонанд. Азбаски дончаҳо бо ёрии намакҳои нуқра муайян мешаванд, бинобар ин номи аргирофилиро гирифтаанд. Син. – клетки аргентаффинные, энтерохромаффинные, клетки Кулчицкого, клетки желтые.

КЛЕТКИ АРГЕНТОФИЛЬНЫЕ – ҳуҷайраҳои аргентофилий / аз лот. аргентум–нуқра ва филеа–дуст доштан/ – дар луобпардаи рӯда ҷойгир шудаанд. Ин ҳуҷайраҳо нуқраро ба худ тез қабул меку­нанд. Нг. – клетки аргирофильные.

КЛЕТКИ АСТРОЦИТНЫЕ – ҳуҷайраҳои астроситӣ, ё худ ҳуҷайраҳои ҳамсафари асаб. Нг. – син. астроциты.

КЛЕТКИ АЦИНАРНЫЕ – ҳуҷайраҳои атсинарӣ /аз лот. ацинус – сӯроҳ/ – ҳуҷайраҳои тарашшуҳотбарори /атсинозии/ ғадуди зери меъда. Нг. – клетки ацинозные.

КЛЕТКИ АЦИНОЗНЫЕ – ҳуҷайраҳои атсинозӣ /аз лот. ацинус – сӯроҳ/ – ҳуҷайраҳои тарашшуҳотбарорӣ қисми охири /атсенарии/ ғадуди зери меъда, ки шираи панкреатиро қор қарда мебароранд.

КЛЕТКИ БЕЦА – ҳуҷайраҳои Бетс. Ин ҳуҷайраҳо дар таркиби моддаи хокистарранги қишри майнаи сар ҷойгир шуда, шакли ахром /пирамида/ доранд. Бетса, соли 1874 ин ҳуҷайраҳоро баён қар­дааст. Нг. – син. клетки пирамидные.

КЛЕТКИ БИПОЛЯРНЫЕ – ҳуҷайраҳои дуқутба /аз лот. би–ду ва полярис–қутб/ – дар таркиби шабақияи чашм, гиреҳи тобхӯрдаи узви шунавой ҷойгир шудаанд. Ин ҳуҷайраҳо аз ду шоха иборатанд: дендрит ва нейрит, ё худ аксон. Ҳуҷайраҳои дуқутбаи асабро биполярӣ ҳам меноманд.

КЛЕТКИ БЛУЖДАЮЩИЕ – ҳуҷайраҳои гумроҳшаванда. Ҳуҷайраҳои ҳаракаткунандаи организми ҳайвонот ва одам ба ҳисоб мераванд ва дорои якчанд намудҳо мебошанд: микрофаҳо, ретикулоситҳо, эндотелиоситҳо. Ҳуҷайраҳои гумроҳшаванда дар бофтаи организм бо ҳаракати амёбодӣ ҷойи худро иваз мекунанд, бинобар ин ҳамчун синоним номи ҳуҷайраҳои амёбодиро гирифтаанд. Син. – амёбоциты.

КЛЕТКИ БОКОЛОВИДНЫЕ – ҳуҷайраҳои қадаҳшакл – дар лубпардаи рӯда, ҷойгир шуда аз худ моддаи тарашшуҳотӣ кор карда мебароранд. Моддаи тарашшуҳотии онҳо аз пардаи ҳуҷайраҳо бо роҳи мерокринӣ /нг./ мебароянд.

КЛЕТКИ ВОЛОСКОВЫЕ – ҳуҷайраҳои муякҷадор. Ин ҳуҷайраҳо ҳассос буда, дар дохили ва берунӣ таркиби узви шунавойи, қисми кортиева ҷойгир шудаанд. Онҳо дар қисми болои худ ба миқдори бисёр муякҷҳои садоқабулкунанда доранд. Ин ҳуҷайраҳо бо гирехҳои морпечи асаб ва ҳуҷайраҳои глиалии узви кортиева алоқаманданд.

КЛЕТКИ ВТОРИЧНОЧУВСТВУЮЩИЕ – ҳуҷайраҳои такроран - ҳисқунанда. Ин ҳуҷайраҳо ба таркиби глиаи асаб мансуб буда, дар узвҳои таъмиқсқунанда, мувозинат ва узви шунавойи дохил мешаванд. Ҳуҷайраҳои такроранҳисқунанда қобилияти қабулкунӣ ва фиристодани дарроқҳоро ба нейронҳои маҳсус доранд.

КЛЕТКИ ГАНГЛИОЗНЫЕ – ҳуҷайраҳои ганглиозӣ /аз лот. ганглион– гирех, тугун/ –1) ҳуҷайраҳои калони асаб, ки дар қишри мағзча ҷойгир шудаанд. Нг.син. –клетки Пуркинье; 2) ҳуҷайраҳои калони асаби шабақияи чашм.

КЛЕТКИ ГЕКАТЕРОМЕРНЫЕ – ҳуҷайраҳои гекатеромерӣ / аз лот. гекате – сад, ё худ бисёр ва мерос – қисм/ – ба ҳуҷайраҳои асаби тахтапушт мансуб мебошанд. Як шоҳаи он бо нейронҳои алоқаманд аст, шоҳаи дигари он бошад ба қисми моддаи хокистарранг мегузаранд.

КЛЕТКИ ГЕНЗЕНА – ҳуҷайраҳои Гензена – ба ҳуҷайраҳои тақяғоҳии узви кортиева мансубанд. Онҳо нисбат ба ҳуҷайраҳои Дейтер /нг./ болотар ҷойгир шудаанд. Гензен якумин ин ҳуҷайраҳоро ёфтааст.

КЛЕТКИ ГИГАНТСКИЕ – ҳуҷайраҳои калонҷусса. Ин ҳуҷайраҳо як, ду ва бисёр ядро доранд. Ядрои ҳуҷайраҳои калонҷусса, одатан полиплоидӣ, ё анэуплоидӣ мешаванд. Ба ин ҳуҷайраҳо, мегакариоситҳои мағзи сурхи устухон, ҳуҷайраҳои Лангансӣ, як қисми ҳуҷайраи машинаи ҳамроҳак ва ғ. мансубанд.

КЛЕТКИ ГЛАВНЫЕ – ҳуҷайраҳои асосӣ, ё сарҳуҷайраҳо. Ин ҳуҷайраҳо якҷанд ҳел мешаванд: 1/ сарҳуҷайраҳои атрофи тана ва қаъри ғадуди устувори меъда, ки проферменти пепсиноген ва ферменти химозинро қор қарда мебароранд; 2/ сарҳуҷайраҳои равшани ғадуди назди сипаршакл, ки гормони паратиреоидиро ҳосил мекунанд; 3/ сарҳуҷайраҳои сустрангирандаи /хромофибии/, ҳуҷайраҳои ҳиссачаи пеши гипофиз ва сарҳуҷайраҳои равшани эпифиз /ё худ ҳуҷайраҳои пинеали/.

КЛЕТКИ ГЛАДКОМЫШЕЧНЫЕ – ҳуҷайраҳои мушаки суфта, ё худ миоситҳо. Ин ҳуҷайраҳо дукшакл буда, дарозияшон ба 20–500 мкм. ва барашон ба 5–8 мкм. мерасад. Ядроии қаламчашакли онҳо, одатан дар марказ ҷойгир мешавад. Дар саркоплазмаи онҳо, миофибриллҳои кашишхӯрандаи суфта ҷойгир шудаанд, ки хатчаҳои кӯндаланграҳ надоранд.

КЛЕТКИ ГЛИАЛЬНЫЕ – ҳуҷайраҳои глиали, ё худ ҳуҷайраҳои ҳамсафари асаб. Ин ҳуҷайраҳои нейроглиаи асаб дар таркиби узвҳои ҳиссиёт ва охири тори асаб ҷойгир шудаанд. Нг. – клеткаи астроцитные, эпидемные, Шванновские, мантийные, клеткаи-сателлиты, клеткаи микроглии.

КЛЕТКИ ГЛОМУСНЫЕ – ҳуҷайраҳои гломусӣ – аз ҷиҳати андоза қалон буда, девори артерияро – венаҳоро иҳота мекунанд. Ин ҳуҷайраҳо хусусияти кашишхӯрӣ дошта аз мезенхима ҳосил шудаанд.

КЛЕТКИ ГОЛЬДЖИ – ҳуҷайраҳои Голҷӣ – ҳуҷайраҳои қалони донадори қишри майначай асаб, ки бо ёрии ҳуҷайраҳои Пуркине пайванд шудаанд. Се намуди ин ҳуҷайраҳоро фарқ мекунанд: 1/ ҳуҷайраҳои Голҷии, аксони кӯтоҳдошта; 2/ ҳуҷайраҳои Голҷии аксони дароздошта; 3/ ҳуҷайраҳои Голҷии дукшакл, ки дар онҳо ба таври уфуқӣ, шохаҳо равона шудаанд. Ин ҳуҷайраҳоро якумин К. Голҷӣ ёфтааст.

КЛЕТКИ ГОМОМЕРНЫЕ – ҳуҷайраҳои гомомерӣ /аз юн. гомос – якхела ва мерос – қисм/ – ҳуҷайраҳои асаби ҳаромағз, ки шоҳаҳояшон ба нисфи дигари моддаи хокистарранг нагузашта, бо нейронҳои ҳамин доира пайвастагӣ ҳосил мекунанд.

КЛЕТКИ ГОРТЕГА – ҳуҷайраҳои Гортега. Ҳуҷайраҳои микро-
глияро, ҳуҷайраҳои Гортега меноманд. Ин ҳуҷайраҳоро якҷумин бор
Гортега ёфтааст. Нг. – микроглия.

КЛЕТКИ ДЕЙТЕРСА – ҳуҷайраҳои Дейтерс. Ҳуҷайраҳои ёри-
расони табиати глиалидошта, ки дар байни онҳо ҳуҷайраҳои
мӯякчадори узви кортиеваи сомеа, чойгир шудаанд. Дейтерс ин
ҳуҷайраҳоро ёфтааст.

КЛЕТКИ ДЕЦИДУАЛЬНЫЕ – ҳуҷайраҳои детсидуали /аз лот.
десидуус–чудошавӣ, афтиш/–аз ҳуҷайраҳои бофтаи пайваस्तкунан-
даи танаи пардаи бачадон ва тухмроҳа дар даври муайяни
ҳайзбинӣ /сикли менустралӣ/ ҳосил мешаванд. Ин ҳуҷайраҳо аз
чиҳати пайдоишашон ба ҳуҷайраҳои интерститсиалии нутфадон ва
тухмдон монанди доранд ва аз ҳамин сабаб ин номро гирифтаанд.

КЛЕТКИ ДОБАВОЧНЫЕ – ҳуҷайраҳои иловагӣ – дар асоси
ғадуди меъда чойгир шуда аз худ моддаи тарашшуҳотии, мукоиди-
ро қор қарда мебароранд. Ба ғайр аз ҳуҷайраҳои иловагӣ, девори
мустаҳқаи ғадуди меъдаро ҳуҷайраҳои асосӣ, мобайнӣ ва
рӯйпӯшкунанда, ташкил мекунанд.

КЛЕТКИ ДОГЕЛЯ ПЕРВОГО ТИПА – ҳуҷайраҳои Догелии на-
вӣи якҷум – дар таркиби асаби вегетативӣ дохил мешаванд. Ин
ҳуҷайраҳои ҳаракаткунандаи асаб дорои дендрити кӯтоҳ ва якто
нейрити дароз мебошанд.

КЛЕТКИ ДОГЕЛЯ ВТОРОГО ТИПА – ҳуҷайраҳои Догелии на-
вӣи дуҷум дар таркиби асаби вегетативӣ мансуб буда хусусияти
ҳиссиётгузаронӣ доранд. Ҳуҷайраҳои Догелии навӣи дуҷум
дендритҳои шохаи дароз доранд. Таснифи нейронҳои системаи ве-
гетативии асабро А.С. Догел пешниҳод қардааст.

КЛЕТКИ ЖЕЛТЫЕ – ҳуҷайраҳои зард – дар луобпардаи рӯда
чойгир шуда, номи аргирофилиро гирифтаанд. Ин ҳуҷайраҳоро,
ҳуҷайраҳои Кулчитский ҳам меноманд. Аз сабаби он ки дар сито-
плазмаи ҳуҷайраашон дончаҳои зардро нигоҳ медоранд, номи
ҳуҷайраҳои зардро гирифтаанд.

КЛЕТКИ ЖИРОВЫЕ – ҳуҷайраҳои чарбӣ – аз фибробластҳо
инкишоф ёфта дар дохили бофтаи пайваस्तкунандаи наҳдори қовқ

чойгир мебошад. Дар ситоплазмаи ҳуҷайраҳои чарб, омезаи чарби ба шакли доначаҳо чой гирифтаанд. Ҳангоми бо ранги судани III рангомезиш намудан, ранги норинҷи ҳосил мешавад. Ҳуҷайраҳои чарб, ё адипоситҳо ба мубодилаи барқ, ғизо, об иштирок мекунанд. Нг. – адипоциты, липоциты.

КЛЕТКИ ЗВЕЗДЧАТЫЕ – ҳуҷайраҳои ситорашакл. Ин ҳуҷайраҳо дар чунин узвҳои бадан чойгир шудаанд: 1/ дар ҳуҷайраҳои купферии чигар /нг./; 2/ дар ҳуҷайраҳои ҳамсафари асаб, ки мағзчаро бо ҳуҷайраҳои Пуркине алоқаманданд мегардонанд; 3/ дар ҳуҷайраҳои уфуқии асаби чашм, ки алоқаи байни пардаи анабияи чашм ва хусусияти шуоъҳискуниро ба роҳ мемонанд; 4/ дар ҳуҷайраҳои ситорашакли қишри майнаи сар.

КЛЕТКИ ИЗОГЕННЫЕ – ҳуҷайраҳои изогенӣ /аз юн. изос-якхела ва генезис–пайдоиш/. Ҳуҷайраҳои изогенӣ, ки аз ҷиҳати пайдоишашон якхелаанд, ҳуҷайраҳои изогенӣ номида мешавад. Ҳуҷайраҳои изогенӣ дар як қолиб 2–7 то меҳобанд ва дар натиҷаи тақсимшавии амитоз аз як ҳуҷайра ҳосил мешаванд, мисол хондроситҳои бофтаи тағояк.

КЛЕТКА ЗЕРНА – ҳуҷайраҳои донагӣ дар таркиби моддаи хокistarранги мағзча чойгир шудаанд. Ин ҳуҷайраҳо дар атрофи ядроҳои худ дорои доираҳои камбари ситоплазмавӣ дошта ба дона монанди доранд.

КЛЕТКИ ИЗОМОРФНЫЕ – ҳуҷайраҳои изоморфӣ /аз юн. изос – якхела ва морфе –шакл/–аз ҷиҳати шакли худ ба ҳамдигар монанданд.

КЛЕТКИ ИНДИФФЕРЕНТНЫЕ–ҳуҷайраҳои индифферентӣ / аз лот. индифференс–бетараф/ – ба ҳуҷайраҳои каммахсусшудаи камбиалии ибтидоӣ чанин ва қисми камбиалии бофта, мансуб аст.

КЛЕТКИ ИНТЕРСТИЦИАЛЬНЫЕ–ҳуҷайраҳои интерстициалӣ /аз лот. интер–мобайн ва сто–фосила, масофа/– табиати мезенхимӣ дошта дар табақаҳои бофтаи пайвастунандаи байни найчаҳои печитобхӯрдаи нутфадон чойгир шудаанд ва барои коркарди гормони нарина ёри мерасонанд. Ин ҳуҷайраҳо инчунин дар

стромаи тухмдон мавчуданд ва номи ҳуҷайраҳои Лейдигаро гирифтаанд.

КЛЕТКИ КАЁМЧАТЫЕ – ҳуҷайраҳои хошиядор–дар эпителияи рӯдаҳо ҷойгир шуда, дар тарафи болои худ микропатчаҳоро доранд, ки онҳоро хошияи ҷаббанда, ё кутикула /нг./ меноманд. Миқдори микропатчаҳо дар рӯдаи борик ва 12–ангушта бениҳоят бисёр аст, мисол дар як мм.мураббаъ 22–40–дона микропатча ҷойгир мешаванд. Дар одам баландии микропатчаҳо ба 0,9–1,25 мкм. баробар аст. Ҳуҷайраҳои хошиядор дар рӯдаҳо вазифаи ҷаббиширо мебозанд.

КЛЕТКИ КАМБИАЛЬНЫЕ – ҳуҷайраҳои камбиалӣ /аз лот. камбиум–ивазкунӣ, азнавсосӣ/ – асоси аз нав пайдошавии ҳуҷайраҳои махсусгардида мебошанд. Аз ҳисоби ин ҳуҷайраҳо таркиби бофтаҳо аз нав сохта мешаванд. Ҳуҷайраҳои камбиалӣ доимо дар ҳолати тақсимшавӣ ва сабзиш мебошанд. Син. – индифферентные и меристемные клетки.

КЛЕТКИ КЛАУДИУСА – ҳуҷайраҳои Клаудиус – ба нейроғлияҳо дахл дошта шакли чоркунча ва ҳамворро доранд. Онҳо дар сатҳи ғишои асосии қисми кортиеваи узви сомеа ҷойгир шуда онро рӯйпӯш мекунанд. Ин ҳуҷайраҳоро Клаудиус кашф кардааст.

КЛЕТКИ КОЛБОЧКИ – ҳуҷайраҳои кӯзачашакл–дар таркиби шабакияи чашм ҷойгир шуда, равшаниро ҳис мекунанд. Дар таркиби шабакия, ҳуҷайраҳои банди дароз ва банди васеъ дошта мавҷуд аст. Ҳуҷайраҳое, ки банди дароз доранд, дастаи пардаҳои ҳуҷайравӣ ба шакли мутавозӣ меҳобанд ва онҳо ҳосилаҳои пардаи плазмавӣ мебошанд. Ҳуҷайраҳои банди васеъ дошта, дорои митохондрияҳо, эргастоплазма ва танаи базалӣ мебошанд. Дар ҳуҷайраҳои кӯзачашакл, бар хилофи ҳуҷайраҳои қаламчашакл моддаи ранговар /пигментии/ родопсин вучуд надорад. Дарозии кӯзачаҳо дар маркази доғи зард қариб ба 75 мкм. баробар аст, ғафсиашон бошад ба 1–1,5 мкм. мерасад. Дар қабати ядродорӣ дохили шабакияи чашм се навъ ҳуҷайраҳо ҷойгир шудаанд: ҳуҷайраҳои асаби дуқутба, амакринӣ ва уфуқӣ.

КЛЕТКИ КОСТНЫЕ—хучайраҳои бофтаи устухон. Нг.—
остеобласты, остеоциты, остеокласты:

КЛЕТКИ КОРЗИНЧАТЫЕ – хучайраҳои сабатшакл – андозаи
хурд дошта дар қишри мағзча чойгир шудаанд. Аксони ин
хучайраҳо пайкари хучайраҳои Пуркинеро сабатмонанд печида
иҳота мекунанд.

КЛЕТКИ КУЛЬЧИЦСКОГО- хучайраҳои Кулчитский – дар эпи-
телиаи рӯда чойгир шудаанд. Ин хучайраҳоро якумин бор Кулчит-
ский кашф кардааст. Нг. – аргирофильные.

КЛЕТКИ КУПФЕРОВСКИЕ – хучайраҳои Купферй – дар тарки-
би ҳиссаҷаҳои муйрағҳои чигар чойгир шудаанд. Онҳо хучайраҳои
эндотелии ситорашакл буда хусусияти фагоситозӣ доранд, бинобар
ин ба тартиби ретикулоэндотели дохил мешаванд. Якумин бор ин
хучайраҳоро Купфер /1878/ кашф намудааст.

КЛЕТКИ КУТИКУЛЯРНЫЕ- хучайраҳои кутикулавӣ—дар эпите-
лиаи рӯда чойгир шуда дар қисми болои худ хошияҷаҳоро нигоҳ
медоранд. Хошияҷаҳо дорои микропатҷаҳо мебошанд. Син. – клет-
ки каёмҷаые.

КЛЕТКИ ЛАНГЕРГАНСА – хучайраҳои Лангерганс. Ин
хучайраҳо табиати глиалӣ дошта, дар қабати сабзандаи эпидермиси
пӯсти ҳайвоноти муҳрадор ва одам ёфт мешаванд. Мувофиқи
маълумотҳои дигар хучайраҳои Ленгерганс, хучайраҳои шохшаван-
даи пӯст мебошанд. Лангерганс ин хучайраҳоро якумин муайян
кардааст.

КЛЕТКИ ЛЕЙДИГА – хучайраҳои Лейдига. Хучайраҳои Лейди-
га, ё худ ёридиҳанда, хучайраҳои мебошанд, ки дар таркиби боф-
таи пайвасткунандаи ғадуди чинсии нарина, яъне нутфадон чойгир
шудаанд. Ин хучайраҳо шакли кашолхӯрда дошта миқдори хрома-
тин кам, ядрои гирдшакли (баъзан кунҷшакли) онҳо дорои ядрочаи
ба назар намоён аст. Фишои хучайраҳо фарох гардида, бо тарафи
дигари худ ба дохили найҷаҳои нутфадон нигаронида шудааст. Дар
хучайраҳои Лейдига тӯри эндоплазмаи суфта, рибосомаҳо,
митохондрияҳо нағз тараққӣ ёфтаанд. Хучайраҳо омегаҳои чарбӣ
ва ангиштобиро нигоҳ медоранд. Дар онҳо микрофиламентҳо

микронайчаҳо мавҷуд. Хучайраҳои ёридиҳанда, вазифаи ба ғизо таъминкуниро мебозанд. Ин хучайраҳо ба хучайраҳои чинсӣ табдил намеёбанд. Нг. – интерстициальные клетки.

КЛЕТКИ ЛЮТЕИНОВЫЕ – хучайраҳои Лютеинӣ. Қисмчаи зарди тухмдон аз хучайраҳои лютеинӣ сохта шудаанд. Дар ситоплазмаи худ моддаи рангини лютеин доранд ва аз хучайраҳои ҳубобчаи Грааф инкишоф меёбанд. Баъд аз овулятсия гормони прогестеронро қор қарда мебароранд ва онҳо ба луобпардаи бачадон таъсири худро доранд.

КЛЕТКИ МАКРОГЛИИ – хучайраҳои макроглия /аз юн.макрокалон ва глиа–ширеш/– дар таркиби системаи асаб ҷойгиранд ва вазифаҳои ғизодиҳӣ, таъягоҳӣ ва худудиро мебозанд. Ин хучайраҳо ба якҷанд намуд ҷудо шудаанд: эпендимӣ, астроситӣ, олигодендроситӣ /нг./. Олигодендроглия дорои хучайраҳои Шваннӣ ва пайрав мебошанд.

КЛЕТКИ МАЛИГНИЗИРОВАНИЕ – хучайраҳои ба малигнизатсия дучоршуда /аз лот. малигнус –бадсифат/. Ба ин навъи хучайраҳо, хучайраҳои варами хафнок /саратон/ дохил мешаванд. Ин хучайраҳо бо хусусиятҳои тахсис, сабзиш, тақсимшавӣ, муносибати ядро бо ситоплазма, бо афзудани фаъолияти тақсимшавии митоз, амитоз ва дигар аломатҳои худ дар худуди бофтаҳо фарқ мекунанд. Дар хучайраҳои бадсифат хусусиятҳои органоидҳои он низ тағир меёбанд.

КЛЕТКИ МАНТИЙНЫЕ – хучайраҳои мантиядор /аз юн. мантио–пӯшоки васеъи дароз/. Ба хучайраҳои мантиядор, хучайраҳои олигодендроглия мансуб аст, ки танаи хучайраи асабро ихота мекунанд. Син. –клетки саттелиты.

КЛЕТКИ МЕЗОГЛИИ – хучайраҳои мезоглия, ё Гортега /нг./ – ба микроглия мансуб аст, андозаи хурд доранд ва шохадор мебошанд. Ядроҳои онҳо шакли дарозрӯя, ё шакли секунҷаро доранд ва аз моддаи хроматофиллӣ бой аст. Ҳангоми муттаасиршавӣ, микроглия шакли худро тағир медиҳад.

КЛЕТКИ МЕЗОТЕЛИАЛЬНЫЕ – хучайраҳои мезотелиалӣ–ба бофтаи якҷабатаи якҷаторои ҳамвор мансубанд. Мезотелий пардаи

шуш, меъда, рӯдаҳо ва дилро аз боло мепушад. Мезотелиоситҳо шакли ҳамвори дандонақдор доранд. Ҳучайраҳо дорои як, ду ва се то ядро мебошанд. Мезотелий ба часпиши узвҳо муқобилият нишон медиҳад. Ин ҳучайра аз қабати сеюми чанини—мезодерма пайдо мешавад.

КЛЕТКИ МЕРИСТЕМНЫЕ – ҳучайраҳои меристемӣ /аз юн. меристес—тақсимшаванда/—ба ҳучайраҳои чавони бошиддат тақсимшаванда мансубанд. Син. – клетки камбиальные /нг./.

КЛЕТКИ МЕРКЕЛЯ – ҳучайраҳои Меркел—ин ҳучайраҳо ба охири асаби ҳиссиётгузаронанда мансуб аст. Ҳучайраҳои Меркел ситоплазмаи равшан, ядрои ҳамвор дошта дар он моддаи хроматинӣ бисёр аст. Дар ситоплазмаи онҳо доначаҳои зич ҳастанд, ки медиаторҳоро дар худ нигоҳ медоранд. Ҳучайраҳои ламсии Меркел ба дарроқҳои махсусгардидаи эпителии мансуб мебошанд. Онҳо бо дендритҳои ҳиссиётгузаронандаи нейрон, пайвастагии синапси доранд. Ин ном бахшида ба номи бофташинос Меркел /1875/ гузошта шудааст.

КЛЕТКИ МЕРЦАТЕЛЬНЫЕ – ҳучайраҳои ларзанда—роҳҳои нафаскаширо /ковикии бинӣ, хирноӣ, бронхахоро/ рӯйпуш намуда барои аз ҳар хел микробҳо тоза намудан ёрӣ мерасонанд. Ин ҳучайраҳо дар таркиби бофтаи эпителии якҷабатаи бисёрқатора дохил мешаванд. Онҳо дар қисми болои худ мичгонакҳо доранд, бинобар ин доимо дар ҳаракат мебошанд.

КЛЕТКИ МИКРОГЛИИ – ҳучайраҳои микроглия /аз юн. микрос—хурд ва глия—ширеш/—ба бофтаи асаб мансубанд ва аз мезенхима инкишоф меёбанд. Микроглияҳо қобилияти ҳаракати амёбодӣ доранд, бинобар ин онҳо дар мағзи сар қобилияти фагоситозиро иҷро карда, ҳисмчаҳои бегона ва микробҳоро фуру мебаранд. Дар ин ҳолат микроглиоситҳо шакли аввалаи худро гум карда доирашакл мешаванд. Син. – клетки Гортеса, клетки мезоглии.

КЛЕТКИ МИОНЕЙРАЛЬНЫЕ – ҳучайраҳои мионейралӣ. Ҳучайраҳои хусусияти кашишхурӣ дошта, ки дар таркиби гавҳараки чашм ва инабияи чашм ҷойгир шудаанд.

КЛЕТКИ МИОЭПИТЕЛИАЛЬНЫЕ – хучайраҳои миоэпителиалӣ /аз юн. мио–мушак/. Ин хучайраҳои навъи мушакӣ буда дар атрофи қисми тарашшухотҳосилкунандаи ғадуди арақ, ғадуди даҳон, ғадуди ширҳосилкунанда чойгир шудаанд ва дар ситоплазмаи худ миофибриллҳоро нигоҳ медоранд. Миофибриллҳо хусусияти кашишхурӣ дошта ба баромади моддаҳои тарашшухотӣ ёри мерасонанд. Син. –клетки корзинчатые.

КЛЕТКИ МИТРАЛЬНЫЕ – хучайраҳои митралӣ /аз юн. митра–кулоҳ, сарпӯш/– ба хучайраҳои асаб мансуб буда, беҳи пӣэзаки ҳисси шоммаро ташкил мекунанд. Хучайраҳои митралӣ чунбаҳоро ба қишри қисми шоммаи майнаи сар мегузаронанд.

КЛЕТКИ МНОГОЯДЕРНЫЕ – хучайраҳои бисёрядродор – дар худ ба миқдори бисёр ядроҳоро нигоҳ медоранд. Хучайраҳои бисёрядродор дар натиҷаи тақсимшавии амитозӣ пайдо мешаванд.

КЛЕТКИ МЮЛЛЕРА – хучайраҳои Мюллер – ба нейроғлия мансуб аст ва дар таркиби шабакияи чашм во меҳуранд. Мюллер яқумин ин хучайраҳоро кашф кардааст.

КЛЕТКИ ОБОНЯТЕЛЬНЫЕ – хучайраҳои шомма–ба таркиби узви шомма дохил шуда, таъсиротҳоро /буйҳои гуногунро/ хусусияти қабул кардан доранд.

КЛЕТКИ ОКОЛОКЛУБОЧКОВЫЕ – хучайраҳои назди тўпчагӣ–дар гурда чойгир шуда, тўпчаҳои артериолавиро ҳосил мекунанд. Ин хучайраҳо сафедаҳои махсусро кор карда мебароранд, ки ба фишори хун таъсири худро мебахшанд. Син. –клетки юкстагломерула.

КЛЕТКИ ОМНИПОТЕНТНЫЕ – хучайраҳои омнипотентӣ /аз лот. омнис – ба қуллӣ ва потенциа–қобилият/–хучайраҳои камбиалии махсуснашудаи рӯдаковокон ва баъзе ҳайвоноти дараҷаи паст ба ҳисоб рафта дар мўҳрадoron ва одам ёфт нашудааст.

КЛЕТКИ ОСТРОВКОВЫЕ – хучайраҳои чазирагӣ–дар ғадуди зерӣ меъда чойгир шуда ба ғадудҳои эндокринӣ мансубанд. Ин хучайраҳо якчанд намуд доранд: А–, В–, С–, Д. Хучайраҳои чазирагӣ гормонҳои глюкагон, инсулинро кор карда мебароранд, ки онҳо миқдори қандро дар организм идора мекунанд.

КЛЕТКИ ПАЛОЧКИ – ҳуҷайраҳои қаламчашакл–дар шабакияи чашм вазифаи рушноихискуниро мебозанд. Дар онҳо банди дохили ва берунӣ мавҷуд аст. Дар банди берунӣ ба шакли кундаланг ба миқдори бисёр пардаҳо ҷойгир мешаванд. Дар банди дохилии ҳуҷайраҳои қаламчашакли чашм ба шакли дарозрӯя қариб 16–17–то торҳо мегузаранд. Дар ҳуҷайраҳои қаламчашакл пигменти родопсин мавҷуд. Миқдори ҳуҷайраҳои қаламчашакл дар шабакаи чашм ба 120 млн. мерасад.

КЛЕТКИ ПАНЕТОВСКИЙ – ҳуҷайраҳои Панетовӣ – дар эпителияи рӯдаҳо ҷойгир шудаанд. Онҳо дорои криптҳо мебошанд. Дар ситоплазмаи қисми озодаи ҳуҷайраҳо, доначаҳои оксифилӣ мавҷуд аст ва дар он ҷо луоби рӯда тайёр мешавад. Панетов якумин бор ин ҳуҷайраҳоро кашф кардааст.

КЛЕТКИ ПАРАТИРЕОИДНЫЕ – ҳуҷайраҳои паратиреоидӣ /аз юн. пара–наздик, тиреос–сипар ва ейдос–монанд/ – дар таркиби эпителияи ғадудии назди ғадуди сипаршакл ҷойгир шудаанд. Ин ҳуҷайраҳо гормони паратиреоидинро кор карда мебароранд, ки ба мубодилаи калсий иштирок доранд.

КЛЕТКИ ПЕРИВАСКУЛЯРНЫЕ – ҳуҷайраҳои периваскулярӣ /аз лот. перӣ–дар наздикӣ, дар пеш ва вас–раг/– ба ҳуҷайраҳои каммахсусшудаи бофтаи пайваस्तкунанда мансубанд. Онҳо дар атрофи муйрағҳои хун ҷойгир шудаанд. Нг. –син.клетки адвенти –циальные, перециты, камбиальные клетки, клетки Руже.

КЛЕТКИ ПЕЧЕНОЧНОЕ – ҳуҷайраҳои чигар. Дар таркиби вассачаҳои чигар ҷойгир шудаанд. Дар байни вассачаҳо муйрағҳо ҷойгиранд. Ҳуҷайраҳои чигар, талхаро кор карда мебароранд. Нг. – гепатоциты.

КЛЕТКИ ПИГМЕНТНЫЕ – ҳуҷайраҳои рангин /пигментӣ/– дар ситоплазмаи худ моддаҳои рангинро ба шакли доначаҳо нигоҳ медоранд, мисол ранги пӯст, муй, чашм, ё худ пигментҳои рангдиҳандаи растаниҳо, пигментҳои нафаскашӣ. Ҳуҷайраҳои пиг –менти вазифаҳои ҳимоякунӣ, физотайёркунӣ ва ғ. мебозанд. Нг. – меланобласты, меланоциты, хроматофоры.

КЛЕТКИ ПИРАМИДНЫЕ – ҳуҷайраҳои ахромшакл – дар нимқураҳои мағзи сар ҷойгир шудаанд. Ин ҳуҷайраҳо, як шакли нейронҳои бисёрқутба мебошанд. Нейронҳои ахромшакл қисми бисёри нимқураи мағзи сарро ташкил мекунанд. Андозаи онҳо аз 10 то 140 мкм. мерасад. Онҳо дорои дендритҳо ва нейрит мебошанд. Ҳуҷайраҳои ахромшакли қисмҳои гуногуни мағзи сар, вазифаҳои ҳархела доранд: ҳуҷайраҳои ахромшакли хурд ҳамчун нейронҳои ёвар қисмҳои гуногуни нимқураи сарро бо ҳам алоқаманд мегардонанд. Нейритҳои ахромшакли андозаи калон дошта бо даррокҳои худ тахтапушт ва дигар қисмҳои организмро алоқаманд мегардонанд. Нг. – клетки Беца.

КЛЕТКИ ПЛАЗМАТИЧЕСКИЕ – ҳуҷайраҳои плазмавӣ–дар бофтаи пайваस्तкунандаи нахдори ковок ҷойгир шудаанд. Онҳо антитанаҳоро кор карда мебароранд. Ядрои ин ҳуҷайраҳо ба парраи чарх монанд аст. Ситоплазмаи онҳо базофилии баланд доранд. Ин ҳуҷайраҳо аз ҳуҷайраҳои ретикулавӣ, лимфоситӣ ва макрофагӣ пайдо мешаванд.

КЛЕТКИ ПЛЮРИПОТЕНТНЫЕ – ҳуҷайраҳои плюрипотентӣ /аз лот. плюр–бисёр ва потенсия–қобилият, иқтидор/ – ҳуҷайраҳои мебошанд; ки дар инкишофёбӣ иқтидори калон доранд. Нг. – син.полипотентные и тотипотентные клетки.

КЛЕТКИ ПОЛИМОРФНЫЕ – ҳуҷайраҳои гуногуншакл.

КЛЕТКИ ПОЛИПЛОИДНЫЕ – ҳуҷайраҳои полиплоидӣ /нг. полиплоидия/ – аз ҷиҳати ҳаҷм калон буда миқдори хромосомаҳо якчанд карат зиёд мешаванд.

КЛЕТКИ ПОЛИПОТЕНТНЫЕ – ҳуҷайраҳои полипотентӣ–қобилияти ба ҳар тараф инкишофёбӣ доранд. Син. –клетки плюрипотентные и тотипотентные.

КЛЕТКИ ПОЛОВЫЕ – ҳуҷайраҳои ҷинсӣ – дар раванди инкишофи тақсимшавии мейоз ҳосил мешаванд. Ҳуҷайраҳои ҷинсӣ дорои як адад хромосомаҳо мебошанд. Ин ҳуҷайраҳо тамоми аломатҳои ирсиро нигоҳ медоранд ва ин аломатҳоро аз насл ба насл мегузаронанд. Нг.–сперматогенез ва оогенез /ё овогенез/.

КЛЕТКИ ПРОМЕЖУТОЧНЫЕ – ҳуҷайраҳои мобайни–дар қисми гарданаки пойдевори гадуи меъда ҷойгир мешаванд. Онҳо вазифаи камбияро иҷро мекунанд. Дар байни ин ҳуҷайраҳо, ҳуҷайраҳои руйпушкунанда, изофағӣ ва асосӣ ҷойгиранд.

КЛЕТКИ ПСЕВДОУНИПОЛЯРНЫЕ – ҳуҷайраҳои псевдоуниполярӣ /аз юн. псевдос–қалбақӣ ва полярис–кутбнок/–хусусияти ҳиссиётгузарониро доранд. Онҳо дар таркиби уқдаи ҳароммағз ҷойгир шуда, дорои як шоха мебошанд.

КЛЕТКИ РЕПРОДУКТИВНЫЕ–ҳуҷайраҳои репродуктивӣ /аз лот.репродуктио–барпокуний, аз нав ба вучуд овардан/–ҳуҷайраҳои чинсӣ. Нг. –гаметы.

КЛЕТКИ ПУРКИНЫЕ – ҳуҷайраҳои Пуркине–ҳуҷайраҳои калонҷуссаи нокшакли мағзча. Ин ҳуҷайраҳо дар қишри мағзча ҷойгир шуда, дорои як нейрит ва дендрити сершоха мебошанд. Я.Э. Пуркине якумин ин ҳуҷайраҳоро дар соли 1874 кашф карда аст. Син. –ҳуҷайраҳои ганглиозӣ.

КЛЕТКИ ПЫЛЕВЫЕ – ҳуҷайраҳои гардмонанд–дар алвеолаҳои шуш ҷойгир шуда гардҳоро фуру мēбаранд. Ин ҳуҷайраҳо аз моноситҳо, лимфоситҳои хун ва аз гистиоситҳои бофтаи пайвасткунандаи шуш пайдо мешаванд.

КЛЕТКИ РЕСНИЧАТЫЕ – ҳуҷайраҳои мичғонақдор–дар эпителиаҳои роҳҳои нафаскашӣ ҷойгир шуда дар қисми болоии худ мичғонақҳо доранд. Нг. –син.мёрцательные.

КЛЕТКИ РЕТИКУЛЯРНЫЕ – ҳуҷайраҳои ретикулавай /аз лот. ретикулум тӯр/–дар таркиби мағзи сурхи устухон, дар гиреҳҳои лимфағӣ, дар испурч, гурда, луоблардаи рӯдаҳо ҷойгир шудаанд. Ҳуҷайраҳои ретикулавай ҳамчун ҳуҷайраҳои камбиалий, барои инкишофи фибробластҳо хизмат мекунанд. Аз ҳуҷайраҳои ретикулавай чунин ҳуҷайраҳои бофтаи пайвасткунанда ҳосил мешаванд: гемоситобластҳо /нг./, макрофағҳо /нг./, фибробластҳо /нг./.

КЛЕТКИ РУЖЕ–ҳуҷайраҳои Руже–ҳуҷайраҳои адвентициалиро Руже якумин бор ёфтааст. Нг. –адвентициальные клетки.

КЛЕТКИ САТТЕЛИТЫ – ҳуҷайраҳои пайрав /аз лот. саттеллес–ҳамсафар/– 1/ ба ҳуҷайраҳои нейроғлия, ки танаи нейронро

иҳота мекунанд, дахл дорад. Син. –клетки мантийные и олигодендроглии; 2/ ҳуҷайраҳои навъи миобластии, ки дар байни пардаи базалии ва сарколеммаи торҳои мушаки кундаланграҳ ҷойгир шудаанд. Ин ҳуҷайраҳо бо шиддат афзоиш ёфта, бо ҳам омехта шуда миосимпластҳоро ҳосил мекунанд ва ба торҳои нави мушак табдил меёбанд.

КЛЕТКИ СЕРТОЛИ – ҳуҷайраҳои Сертоли–дар эпителияи найҳои печитобхурдаи нутфадон ҷойгир шуда онҳоро бо ғизо таъмин мекунад ва вазифаи таҷриро иҷро мекунанд. Яқумин маротиба Сертоли ин ҳуҷайраҳоро кашф кардааст.

КЛЕТКИ СЕЦЕРНИРУЮЩИЕ – ҳуҷайраҳои сетсернерӣ /аз лот. сетсерно–чудоқунӣ/–мунтазам аз худ моддаҳои тарашшӯхотиро қор қарда мебароранд /мисол, ҳуҷайраҳои эпителияи меъда/.

КЛЕТКИ СОМАТИЧЕСКИЕ – ҳуҷайраҳои танагӣ /аз юн. соматическӣ/–танаи тамоми организмҳои наботот, ҳайвонот ва одам аз ҳуҷайраҳои соматикӣ сохта шудаанд. Ҳуҷайраҳои чинсӣ бошад, танҳо дар узвҳои чинсӣ инкишоф меёбанд ва аз ҳуҷайраҳои танагӣ фарқ мекунанд. Бластомерҳо, ҳуҷайраҳои бофтаҳо аз ҳуҷайраҳои танагӣ сохта шудаанд. Ин ҳуҷайраҳо аз ҳамдигар бо тахсисёбии худ фарқ мекунанд. Дар шароити муқаррарӣ, ҳуҷайраҳои танагӣ адади диплоидии хромосомаҳоро нигоҳ медоранд ва баъзан полиплоидӣ ҳам шуда метавонанд.

КЛЕТКИ СТОЛБЫ – ҳуҷайраҳои сутунчашакл. Ҳуҷайраҳои ҳимоякунандаи сутунчашакли глиалии таркиби кортиеваи узви сома ба ҳисоб мераванд. Ин номро мувофиқи шакли худ гирифтаанд.

КЛЕТКИ СУБЭНДОТЕЛИАЛЬНЫЕ – ҳуҷайраҳои субэндотелиалӣ /аз лот.суб–аз тағ, юн.ендон–дарун ва телефаршқунӣ/–ба ҳуҷайраҳои камбиалии бофтаи пайваस्तкунандаи нахдори ковок мансуб буда, дар зери бофтаи эндотелий, қабати борикро ҳосил мекунанд.

КЛЕТКИ ТИРЕОИДНЫЕ – ҳуҷайраҳои тиреоидӣ /аз юн.тиреоос–сипар ва ейдос–монанд/ – ба ҳуҷайраҳои эпителияи

хубобчаҳои ғадуди сипаршакл мансуб буда, гормони тироксинро қор карда мебарорад. Хучайраҳои тиреоидиро, тиреоситҳо меноманд. Тиреоситҳо шакли мукааб ва ядроии доирашакл дошта дар қисми озодашон микропатчаҳо мавҷуд. Нг.— тиреоциты.

КЛЕТКИ ТОТИПОТЕНТНЫЕ — хучайраҳои тотипотентӣ /аз лот. тотус—бутун ва потентиа—иқтидор/—иқтидори калон доранд ва дар шароити мувофиқ қобилияти ҳамаи давраҳои инкишофро гузашта, навъҳои гуногуни хучайраҳоро медиҳанд, мисол хучайраҳои чаниинӣ дар даври ибтидоӣ.

КЛЕТКИ ТУЧНЫЕ — хучайраҳои фарбеҳ, ё худ базофилия. Хучайраҳои фарбеҳ дар ситоплазмаи худ доначаҳои махсусро нигоҳ медоранд, ки онҳо ба резаҳои базофилии лейкоцитӣ монанданд. Ин хучайраҳо ба сустшавӣ, лахташавии хун, баландшавии гузаронандагии моддаҳо, ҳангоми варампайдошавӣ, иммуногенез иштирок доранд. Дар одам хучайраҳои фарбеҳ, ё худ базофилия дар қабатҳои бофтаи пайваस्तкунанда, дар қабати девори узвҳои системаи ҳозима бачадон, ғадуди шир, ғадуди чоғар, ғадуди душоха чойгир шудаанд. Баъзан онҳо дар қабати девори рағҳои хун лимфа ёфт мешаванд. Ин хучайраҳо байзашакл буда, тағирёбанда ҳастанд, 22мкм.дарозӣ ва 14 мкм.бар доранд. Дар ситоплазмаи онҳо органоидҳо суст инкишоф ёфтаанд.

КЛЕТКИ УНИПОЛЯРНЫЕ — хучайраҳои униполярӣ, ё худ якшоха /аз лот. унис—як ва полярис—қутб/—дар нейробластҳои асаб дар хучайраҳои уқдаи ҳароммағзи мӯҳрадори дараҷаи оля чойгир шудаанд. Микдори шоҳаи онҳо якто мебошад.

КЛЕТКА ФОЛЛИКУЛЯРНЫЕ — хучайраҳои хубобчавӣ /аз лот. фолликуллус—чуволча/ — ооситҳоро ихота мекунанд ба хучайраҳои танагӣ мансубанд. Онҳо ҳамчун эпителияи хубобчавӣ дар таркиби хубобчаи Граафӣ инкишоф меёбанд. Хучайраҳои хубобчавӣ дар атрофи қисми шаффофи худ шоҳаҳои дарроқро доранд. Ситоплазмаи онҳо дорои микропатчаҳо буда дар байни шоҳаҳои ин хучайраҳо равона шудаанд. Хучайраҳои хубобчавӣ моддаҳои махсусро мебароранд, ки барои сабзидани тухмхучайраҳо ёрӣ меера-

сонанд. Эпителияи хубобчаҳо вазифаи муҳофизати ро мекунанд.

КЛЕТКИ ФОТОРЕЦЕПТОРНЫЕ—хучайраҳои даррокии равшаниқабулкунанда /аз юн.фотос—равшани ва лот. ресипера—гирифтани— дар пардаи шабакии чашм, хучайраҳои қаламчашакл ва кӯзачашакл чойгир шудаанд. Онҳо гурӯҳи сафедаҳои равшаниҳискунанда ва пигментҳоро нигоҳ медоранд. Хучайраҳои қаламчашакл ба равшании суст ҳассосанд. Хучайраҳои кӯзачашакл се намуд доранд ва ба қабулкунии равшани ёри мерасонанд. Бандҳои берунии дарроқҳо равшаниро қабул мекунанд ва қисман ба эпителияи фуру рафта, шакли тағирёфтаи мичгонакҳоро ба ҳотир меоранд. Дар онҳо пардаҳои сафедагӣ мавҷуданд, ки ба равшани ҳассосанд ва бо пигменти қувваи босира алоқаманданд. Охири хучайраҳои дохилии қаламчашакл ва кӯзачашакл алоқаи синапси нейронҳои ёвари инабии чашмро ҳосил мекунанд. Хучайраҳои равшаниҳискунанда, ё фоторесепторӣ /дарроқӣ/ хусусияти тақсимшавӣ надоранд, аммо доимо барқарор мешаванд.

КЛЕТКИ ФОТОСИНТЕЗИРУЮЩИЕ — хучайраҳои фотосинтезшаванда —дар обсабзҳои кабуду—сабз, бактерияҳо мавҷуд буда, қобилияти фурубарии барқро аз равшани доранд. Дар обсабзҳои кабуду—сабз пардаҳои равшанисинтезшаванда дар ламеллаҳои онҳо нигоҳ дошта мешаванд. Дар ин маврид пигментҳо барқро фуру бурда моддаҳои химиявӣ ва АСФ—ро ҳосил мекунанд. Ин хучайраҳо CO_2 ро ҳамчун манбаи ангиштов истифода мекунанд.

КЛЕТКИ ХРОМАФФИННЫЕ — хучайраҳои хромаффинӣ /аз лот. хром—ранг ва аффинис—хешовандӣ, наздик/ — дар таркиби моддаи мағзии ғадуди болои гурда чойгир шуда, гормони адреналин ва ноадреналинро кор карда мекунанд.

КЛЕТКИ ХРОМОФИЛЬНЫЕ — хучайраҳои хромофилӣ /аз юн. хрома—ранг ва филия—дӯст доштан/—дар қисми ҳиссаи гипофиз чойгир шуда аз ҷиҳати андоза калон, ҷисмҳои тарашшухотиро нигоҳ дошта, бошиддат рангро қабул мекунанд. Ин хучайраҳо ба хучайраҳои базофилӣ /нг./, ва асетофилӣ /нг./ ҷудо мешаванд. Базофилҳо глюкотеинҳоро кор карда мекунанд ва бо

моддаҳои тарашшухотии онҳо бо рангунандаҳои асосӣ рангро мегиранд. Яке аз онҳо гонадотропинҳо, дигаре гормони лютеиниро кор карда мебарорад. Навъи дигари ҳуҷайраҳои базофилия (ё худ ҳуҷайраҳои тиротропӣ), гормони тиротропино ҳосил мекунанд. Ин ҳуҷайраҳо серғуша буда, донаҳои онҳо андозаи 80–150нм.ро доранд. Асидофилҳо дар ситоплазмаашон, донаҳои хеле калон дошта бо ранги норинҷӣ ранг мегиранд. Асетофилҳо тухмшакл буда, дар ситоплазмаи онҳо тӯри эндоплазмавӣ нағз инкишоф ёфтааст. Ҳуҷайраҳои асетофилия ду навъ доранд: яке аз ин ҳуҷайраҳо гормони гонадотропин, дуюм гормони лактотропино кор карда мебарорад.

КЛЕТКИ ШВАННОВСКИЕ – ҳуҷайраҳои Шваннӣ, пардаи торҳои асаби миелиндорро ташкил намуда, вазифаи таърихро мебозанд. Якумин бор олими Т. Шванн ин ҳуҷайраҳоро ёфтааст. Син. –леммосити. Нг. Шванн Т.

КЛЕТКИ ЭКВИПОТЕНТНЫЕ – ҳуҷайраҳои эквипотентӣ /аз лот. экуус–баробар ва потентиа –қобилият, иқтидор /–син. –ҳуҷайраҳои тотипотентӣ. Ин ҳуҷайраҳо бо зигота ва ба ибтидои саршавии булакшавӣ дахл доранд.

КЛЕТКИ ЭНДОТЕЛИАЛЬНЫЕ – ҳуҷайраҳои эндотелия /аз юн. ендон–дохилӣ ва теле–фарққунӣ/–табиати мезенхимӣ дошта, рағҳои хунгардро, лимфгардро ва дилро аз дохил рӯйрӯш мекунанд. Ин ҳуҷайраҳо қобилияти тақсимшавӣ доранд ва шакли ҳуҷайраҳо паҳнак ва дандонақдор мебошад.

КЛЕТКИ ЭНТЕРОХРОМАФФИННЫЕ–ҳуҷайраҳои энтерохромаффинӣ /аз юн.энтерен –рӯда, лот.хром–хром ва аффинис–наздиқ/–дар эпителияи рӯда чойгир шуда ҳангоми бо намақҳои хром рангомезиш намудан намудор мешавад. Нг. – син.аргиروفильные клетки, клетки Кульчицкого.

КЛЕТКИ ЭПЕНДИМНЫЕ – ҳуҷайраҳои эпендимӣ /аз юн. эпендима–пушиш/– аз ҳама қадимтарин ҳуҷайраҳои глиия асаб ба ҳисоб рафта, цилиндршакл мебошанд. Ҳуҷайраҳои эпендимоситӣ бо мичғонаҳо пушида шудаанд. Ин ҳуҷайраҳоро дар қабати девори меъдаҷаҳои мағзи сар, найи ҳароммағз дидан мумкин аст.

КЛЕТКИ ЭРЛИХА – ҳуҷайраҳои Эрлих–ҳуҷайраҳои фарбеҳ /нг./ ё гепариноцитҳоро яқумин бор Эрлих кашф намудааст. Нг. – гепариноциты.

КЛЕТОЧНАЯ ГЕНЕРАЦИЯ – ҳуҷайраҳои тавлидӣ–гурӯҳи ҳуҷайраҳои мебошанд, ки дар натиҷаи пай дар пай афзудани ҳуҷайраи сарнасл ҳуҷайраҳои бофтаи навъи муайян ҳосил мешаванд. Нг. – клеточная линия, популяция, клоны.

КЛЕТОЧНАЯ ОБОЛОЧКА – чилди ҳуҷайра дар прокариотҳо аз сафеда, карбогидратҳо ва кислотаи мурамай; дар растаниҳо бошад аз селлюлоза, дар ҳайвонот аз липопроteidҳо сохта шудаанд. Чилди ҳуҷайра вазифаи муҳофизатӣ ва тақиягӯро иҷро мекунад. Нг. – оболочка животной клетки. Оболочка растительной клетки.

КЛЕТОЧНАЯ ПОПУЛЯЦИЯ – популятсияи ҳуҷайраҳо /аз лот. популатио–аҳоли/ – ҷамъи ҳуҷайраҳои, ки аз ҷиҳати пайдоиш ва қобилияти тақсимшавӣ якхела мебошанд. Дар популятсия чунин ҳуҷайраҳоро фарқ мекунанд: 1/популятсияи ҳуҷайраҳои тақсимнашаванда, мисол нейронҳо; 2/ ҳуҷайраҳои доимо таҷдидшаванда /эпителияҳо, ҳуҷайраҳои бофтаи пайваस्तкунандаи наҳдори ковок ва зич/; 3/ ҳуҷайраҳои сабзанда /ҳуҷайраҳои чигар, гурда, ғадуди сипаршакл, зери меъда, болои гурда, луоби даҳон ва мушаки кӯндаланграҳ/.

КЛЕТОЧНАЯ ТЕОРИЯ–назарияи ҳуҷайравӣ – яке аз муҳимтарин ҷамъбасти далелҳои биологӣ мебошад ва ҳуҷайраҳоро ҳамчун воҳиди ягонаи организмҳои зинда мешуморад. Назарияи ҳуҷайравиро аввалин шуда М. Шлейден ва Т. Шванн /1839/, баъд Р. Вирхов /1858/ қор карда баромаданд. Моҳияти назарияи ҳуҷайравӣ чунин маънидод карда мешавад: 1/ тамоми организмҳои зинда до-рои ҳуҷайраҳо мебошанд; 2/ ҳуҷайраҳои гуногун аз бисёр ҷиҳат бо ҳам монандӣ доранд; 3/ ҳуҷайраҳо бо роҳи тақсимшавӣ меафзоянд /дар ин масала Т. Шванн ва М. Шлейден ба хатогиҳо роҳ дода будаанд/; 4/ организмҳои бисёрҳуҷайравӣ аз дастаи ҳуҷайраҳо иборатанд, ки онҳо тартиби бофта ва узвҳоро ташкил мекунанд ва бо гормонҳо ва ба воситаи системаи асаб идора карда мешаванд.

КЛЕТОЧНЫЙ ЦЕНТР – маркази ҳуҷайра, ё сентросома. Маркази ҳуҷайра аз ду сентриола /ё худ диплосома/, ситоплазми атрофи сентриоларо иҳотакунанда ва торҳои маҳини ба таври радиус кашолёфта сохта шудааст. Сентросома ҳангоми тақсимшавӣ ба ҳаракати хромосомаҳо ёрӣ мерасонад. Якумин бор Ван Бенеден /1876/ маркази ҳуҷайраро /ё сентросомаро/ муайян кардааст. Нг. – сентросома.

КЛЕТОЧНЫЙ ЦИКЛ – Даври ҳуҷайравӣ. Нг. –митотический цикл.

КЛОН КЛЕТКИ – клони ҳуҷайравӣ /аз юн. клон-авлод,насл,пушт/ – авлоди тозаи ҳуҷайравӣ, ки дар натиҷаи пайдарпай зиёдкунии ҳуҷайраҳои ибтидоӣ ба даст дароварда мешавад. Ин тавр ҳуҷайраҳоро дар муҳити тоза бо роҳи парваришкунӣ ҳосил мекунанд. Дар ин маврид моддаҳои гуногун /аминокислотаҳо, сафедаҳо ва ғ/ ҳамчун ғизо истифода бурда мешаванд. Нг. – клеточные генерация.

КОАГУЛЯЦИЯ – коагулятсия. Маҳлули коллоидии моддаҳои сафедагӣ, кислотаҳои нуклеинат ва ғ. муддати тӯлони устувор нигоҳ дошта мешаванд, вале дар натиҷаи таъсири намаҷо кислотаҳо, ишқорҳо заррачаҳои коллоидии онҳо тақсон шуда бо ҳам мечаспанд. Чунин ҳолатро коагулятсия меноманд. Дар ҳуҷайраҳо бошад дар вақти коагулятсия хирашавии ҳуҷайраҳо ва лахташавии онҳо мушоҳида карда мешавад.

КОД НАСЛЕДСТВЕННЫЙ ИНФОРМАЦИИ–коди ахбори ирсӣ /аз франсои коде–шарти мухтасаркунӣ/–пайдарпай ҷойгир шудани се асоси нитрогении ҚДН /аденин, гуанин, тимин/, ки барои кодони як аминокислотаи сафеда рост меояд. Син. –генетический код. Ниренберг якумин бор соли 1965 ин кодро ёфтааст.

КОДОНИ – кодонҳо /аз франс. –шарти мухтасаршуда/–Нг. – триплеты. Калимаҳое, ки аз се ҳарф иборатанд, мисол АГЦ, ТАГ ва ғайра.

КОЛЬЦО БАЛЬБИАНЫ – ҳалқаи Балбианӣ–ду то аз ҳама пуффҳои азими хромосомаҳои дуболаҳо, ки дар онҳо синтези РНК фаъолона мегузарад. Ҳалқаҳои Балбианиро дар луоби гадуи

даҳони ҳашаротҳо муайян мекунанд. Балбианӣ якумин бор ин ҳалқаро ёфтааст.

КОЛХИЦИН – колхитсин–моддаи алколоидие, ки аз растаниҳо ҳосил мекунанд. Касалии никрас /подагра/ бо ёрии ин модда муолиҷа карда мешавад. Ба ҳучайраҳои тақсимшуда колхитсин таъсир намоем, онгоҳ дукҳои тақсимшавӣ нест шуда, ҳуди тақсимшавӣ қатъ мегардад. Баъд аз дур кардани ин модда митоз аз нав барқарор шуда, ҳучайраҳо ба ҳолати аввалии худ бармегарданд. Колхитсинро дар соҳаи растанипарварӣ низ истифода мебаранд.

КОЛЛАГЕН – коллаген /аз юн. колла–шилм ва гене–ҳосилшавӣ/– аз сафедаҳо ташкил ёфта дар таркиби бофтаи пайвасткунандаи наҳдори ковок, зич, тағоякҳо ва устухон мавҷуд аст.

КОЛЛАГЕНОВЫЕ ВОЛОКНА – торҳои шилмдиханда. Нг. – волокна коллагеновые.

КОМПЛЕМЕНТАРНОСТЬ – комплементарӣ /аз лот.комплементум – иловагӣ, ё худ мукамал/ – дар занҷири ҚДН вучуд дорад. Агар нуклеотидҳои чуфти А–Т (Аденин–Тимин) ва Г–С (Гуанин–Ситозин) бо ҳам муқобил хобанд, онгоҳ онро комплементар меноманд.

КОМПЛЕКС ГОЛЬДЖИ – ҷиҳози Голҷӣ, ё аппарати Голҷӣ, ё аппарати түрин. Нг.–аппарат Гольджи.

КОНВЕЙЕР ВНУТРИКЛЕТОЧНЫЙ – конвейери дохили ҳучайравӣ /аз англ. конвейер–бе фосила/. Алоқамандии сохторҳои ҳучайравиро бо синтези сафедаҳо муайян мекунанд. Дар ин маврид КРН–и нақлиётӣ дар натиҷаи транскрипсия, ба воситаи ферменти КРН–полимерза, ҷойгиршавии нуклеотидҳоро муайян мекунанд. Аз ядро КРН–и нақлиётӣ ба рибосома рафта мерасад ва дар ин ҷо бо ёрии аминокислотаҳо, КРН, АСФ, КРН–и нақлиётӣ, транслятсия ба вучуд омада, сафедаҳо синтез мешаванд. Сафедаҳои дар рибосомаҳо синтезшуда ба түри эндоплазма ҷиҳози Голҷӣ дохил мешаванд. Истилоҳи конвейерро Хиршем /1957/ пешниҳод кардааст.

КОНДЕНСИРОВАННЫЙ ХРОМАТИН – хроматини конденсатсияшуда, ё худ зичшуда. Мувофиқи маълумотҳои ҳозира, гетерохроматини сохтори /конститутив/ ва факултативиро фарқ мекунад. Гетерохроматини факултативӣ ба хроматини конденсатсияшуда, ё худ зичшуда, рост меояд. Мисол, дар ядроҳои лейкоцитҳо ва эритроцитҳо дар натиҷаи тағирёбии ҳолати ядро қисми бисёри хроматини чафшуда ба ҳолати гетерохроматинӣ мегузарад. Дар ин маврид қисман, ё тамоман синтези КРН қатъ мегардад, аммо ин ҳолат барнагарданда аст. Ҳангоми барқароршавии фаъолияти ядро, хроматин ковок шуда ба ҳолати эухроматинӣ мегузарад.

КОНСЕРВАЦИЯ – консервация-муваққатан бозмондани хусусиятҳои ҳаётии ҳуҷайраҳо /ё организми том/ бо ёрии ҳарорати паст.

КОНТРАСТИРОВАНИЕ ОБЪЕКТОВ – тазод, ё муқолиф кардани объектҳо. Ин усулро барои зиёдкунии аниқии объектҳо истифода мебаранд. Аз ҳамин сабаб металлҳои вазнинро ва намаҳои онро ба кор бурда сохти пурраи қисмҳои алоҳидаи вирусҳо, кислотаҳои нуклеинат ва ғ. санҷида мешавад. Дар микроскопи электронӣ барои усули тазодӣ аз металлҳои зерин истифода мебаранд: металли уранилатсетат, кислотаи волфрамо-фосфатӣ, молибдени-аммоний, металлҳои платина, палладий, уран, уранилатсетат.

КОНЪЮГАЦИЯ – конъюгатсия /аз лот. конъюгио-наздиқшавӣ, пайвандшавӣ/: 1/ ҳолати чинсии инфузорияҳо, ки муваққатан ду фарди онҳо бо ҳам пайванд мешаванд. Дар ин маврид ду фарди инфузория бо қисмҳои ядро ва ситоплазмашон ҷой иваз мекунад. Макронуклеус ба қисмҳои алоҳида ҷудо шуда, ҷаббида мешавад. Микронуклеус ду маротиба бо роҳи митоз тақсим шуда, чор ядроро ҳосил мекунад, баъд се тои ин ядро ҳал мешавад, чоруми он боз тақсим шуда ба гаметҳои нарина /ҳаракатнок/ ва гаметҳои модина /беҳаракат/ табдил меёбанд. Ҳолати ҷойивазшавии онҳоро, кариогамия ва ядроҳои ҳосил шударо синкарион меноманд; 2/ ҳолати чинсӣ дар баъзе замбуруғҳои дарёҷам паст ва обсабзҳо /мисол, обсабзи диатомӣ/; 3/ ҳолати гуза-

ронидани маводи генетикӣ аз як бактерия ба бактерияи дигар; 4/ конюгатсияи хромосома–наздиқшавии хромосомаҳои гомологӣ дар вақти мейоз, ки дар натиҷаи он кроссинговер (чиллиқшавии хромосомаҳо) ба вучуд меояд. Нг. –кроссинговер.

КОРТИКАЛЬНЫЕ ГРАНУЛЫ – доначаҳои кортикалӣ. Доначаҳои кортикалии тухми ҳайвонот аз ҷиҳати сохт ва андоза фарқ мекунад. Доначаҳои зич, ё кортикалӣ дар кирмҳои ҳалқагӣ ва одам 1мк.қутр доранд, дар моҳиҳои осетрагӣ қутри доначаҳои кортикалӣ ба 3–4мк. мерасад. Аз тарафи боло доначаҳо бо парда пӯшида шудаанд. Таркиби ин доначаҳо гуногун буда моддаҳои полисахаридӣ, сафедаҳоро нигоҳ медоранд. Ин доначаҳо барои омехта шудани гаметаҳо аҳамияти хеле калонро мебозанд. Боиси мавҷуд будани доначаҳои кортикалӣ ба тухмҳо миқдори бисёри нутфаҳо дохил шуда наметавонанд.

КОРТИКАЛЬНЫЙ СЛОЙ – қабати кортикалӣ /аз юн. кортекс–пӯстлоқ, пӯст/; 1/ қабати кортикалии тухми мӯҳрадорон; 2/ қабати кортикалии ситоплазмаи ҳуҷайраҳо. Ин қабат бо пардаи берунии липопротеидӣ алоқаманданд. Хусусияти ҳаракатнокии пардаи плазмавӣ боиси қабати кортикалӣ мебошад. Дар ин қабати ситоплазма гарчанде, ки рибосомаҳо, ҳубобчаҳои пардавӣ набошанд ҳам, вале унсурҳои ситоплазмавӣ /микрофиламентҳо, микронайчаҳо/ дида мешаванд. Асоси фибриллҳо ё худ риштаҳои қабати кортикалиро тӯри актинии микрофибриллӣ ташкил мекунад. Дар ҳуди ҳамин ҷо сафедаҳои ёрирасон, ки ба ҳаракати ситоплазма ёри медиҳанд ба монанди винкулин, алфа–актин, фимбрин, филамина, клатрин ёфт мешаванд.

КОРКОВЫЙ СЛОЙ – қабати пӯст–қабати зичи бофта ба ҳисоб рафта, дар байни мағзи мӯй ва пардаи он ҷойгир шудааст. Нг. –волосы.

КОРТИЕВ ОРГАН – узви Кортиев –ҷиҳози мураккаби садоқабулкунаки узви шунавой. Ин узв дар қисми дохилии гуш ҷойгир шудааст ва вазифаи мувозинатро дар организм иҷро мекунад.

КОРТИКАЛЬНАЯ РЕАКЦИЯ – реаксияи кортикалӣ–дар натиҷаи дигаргуншавии қисми болои тухм дар вақти бордоршавӣ ба амал меояд. Пас аз нутфа ба тухм наздик шудан, нутфа бевосита ба болои тухмхучайра мечаспад ва ҳолати ба тухм ворид шуданро сар мекунад. Олоти асосии воридшавии нутфа акросома мебошад. Дар ҳамин вақт тағиротҳои кулӣ ба амал меояд, ки онро реаксияи акросоми меноманд. Дар ин маврид чунин ҳолатҳоро мушоҳида кардан мумкин аст: 1/ дар қисми муайяни болои тухмхучайра, пардаи плазмавии сараки нутфа ҳал мешавад; 2/ канорҳои озодшудаи парда бо ҳам пайванд мешаванд; 3/ дончаҳои акросомавии аз парда озод шуда аз худ фермент ҷудо мекунанд; 4/ пардаи плазмавии акросома шакли найчаро мегирад ва дар дохилаш маводи он ҷойгир мешавад; 5/ найчаи акросомаи кашол хурда бо пардаи плазмавии тухм алоқаманд мегардад; 6/ дар доираи бо ҳам наздикшавии найчаи акросома аз болои ооплазма, пардаи плазмавии гаметаҳо бо ҳам омехта мешаванд ва зигота ба вучуд меояд. Ҳамин тавр реаксияи акросома ба охир мерасад. Дар ҳайвонотҳои гуногун ин реаксия бо тарзҳои гуногун мегузарад.

КОРТИКОТРОПОЦИТЫ – кортикотропоситҳо – ба гурӯҳи хучайраҳои хромофилия мансубанд, онҳо эндокриноситҳо ҳам меноманд. Кортикотропоситҳо одатан дар қисми пеши ҳиссаи гипофиз ҷойгир шуда, гормони табиати сафедадоштаро ҷудо карда мебароранд. Ин хучайраҳо бисёрғуша, ё кунҷдор ва ядрои ҳиссагӣ доранд. Дар ситоплазмаи онҳо митохондрияҳо ва турҳои эндоплазма нағз инкишоф ёфтаанд. Ғурушчаҳои тарашшуҳии онҳо сохти хубобчагӣ дошта бо пардаи пӯшида шудаанд ва дар дохилшон дилаки зичи сафедагиро нигоҳ медоранд.

КОСТЕОБРАЗОВАНИЕ–устухонпайдошавӣ. Инкишофи устухон: 1/ аз бофтаи пайваस्तкунандаи ҷанин устухони сарпӯшаки косаҳои сар ва руй ба вучуд меоянд; 2/ аз бофтаи тағояк бошад мӯҳраҳо, устухони дасту пой, косаҳои сар ҳосил мешаванд. Манбаи ҳар ду устухонпайдошавӣ, мезэнхима мебошад. Инкишофи устухон аз бофтаи пайваस्तкунанда нисбат ба бофтаи тағояк барвақтар сар мешавад. Устухонпайдошавӣ аз бошиддат

тақшишавии ҳуҷайраҳои мезенхимӣ оғоз меёбад. Дар байни ин ҳуҷайраҳо моддаи луобӣ торҳои нозук ва остеоситҳои оянда намудор мешаванд. Дар натиҷаи таҳсиси остеобластҳо, сохтори фибриллӣ ва оҳакшавӣ ба анҷом мерасад. Инкишофи бофтаи устухон дар ҷойи тағояк аз думоҳагии батни дар диафиз сар мешавад. Дар байни бофтаи тағояк рағҳои хунгард мегузаранд ва сонитар бошад мезенхима ба остеобластҳо табдил меёбад ва дар натиҷаи он бофтаи устухони дағалнок ба вучуд меояд.

КОСТЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ КЛЕТКИ – ҳуҷайраҳои устухон ҳосилкунанда. Устухон аз ҳуҷайраҳои болои устухонӣ, яъне устухонпарда шакл меёбад. Остеобластҳо, ё худ ҳуҷайраҳои ҷавонӣ устухонӣ барои устухонташқилшавӣ, вазифаи муҳимро мебозанд.

КОСТНЫЙ ЛАБИРИНТ – лабиринти устухон, ё чигали устухон–дар чакка, дар он ҷойе, ки узви шунавоӣ /ё somea/ мавҷуд аст, ҷойгир шудааст.

КОСТНАЯ МАНЖЕТКА – остинҷаи устухон. Дар вақти устухонташқилшавӣ аз бофтаи тағоякӣ, остинҷаи устухон ҳосил мешавад. Ҳосилшавии остинҷаи устухон ба қатъ гардидани ғизогирӣ ва инкишофи тағоякҳо вобаста аст. Дар атрофи ҳуҷайраҳои тағояк ба шакли ҳалқа, остинҷаи устухон пайдо мешавад. Ин ҳолати таҳнишинии маводи устухонӣ дар даври перихондр /нг./ ба вучуд меояд ва аз ҳамин сабаб устухонпайдошавии перихондралӣ меноманд. Остинҷа афзуда ба тарафи эпифиз меравад. Дар ин маврид ҳосилшавии остеобластҳо ба пайдошавии якчанд қабатҳои остинҷа сабаб мешавад.

КОСТНЫЙ МОЗГ – мағзи сурхи устухон–маводи ниммоъи устухон буда, ду намуд дорад: мағзи сурхи устухон ва мағзи зарди устухон /аз лот. медула оссеум/–маркази узви хунофарӣ ба ҳисоб рафта дар он ҳуҷайраҳои азими мегакариоситӣ инкишоф меёбад. Дар мағзи сурхи устухони одами болиғ ба ғайр аз ҳуҷайраҳои мегакариоситӣ, боз ҳуҷайраҳои тӯрин /ретикулавӣ/, адипоситҳо ва гемоситобластҳо ҷойгир шудаанд. Мағзи зарди устухон дар одами болиғ, дар диафизи устухони найшакл ҷойгир шудааст. Дар таркиби

он ба миқдори зиёд ҳуҷайраҳои чарбӣ /адипоситҳо/ мавҷуданд. Нг. –желтый костный мозг.

КОСТНЫЕ ПЛАСТИНКИ – лавҳачаҳои устухонӣ. Нг. – пластинчатая костная ткань.

КОСТНЫЕ ТКАНИ – бофтаи устухон - яке аз бофтаҳои маҳ-сусгардидаи ба ҳисоб рафта, 70%–и онро пайвастагиҳои ғайри органикӣ аз он ҷумла фосфати калсий ташкил мекунад. Аз моддаҳои органикӣ, асосан сафедаҳо ва чарбҳо бисёртар мавҷуданд. Бофтаи устухон дар организми одам ва ҳайвонот вазифаи тақияҳ, ҳаракат, ҳунофарӣ, муҳофизати роҳи меҳозад. Ин бофта аз ҳуҷайраҳои остеобластҳо /нг./, остеоцитҳо /нг./ ва остеокластҳо /нг./ ташкил ёфтааст. Моддаи байнихуҷайравии онҳо аз торҳои шилмдиханда ва моддаи асосӣ иборат аст. Вобаста ба ҷойгиршавӣ ва хусусиятҳои моддаи асосӣ ва шилмӣ, ду намуди бофтаи устухониро фарқ мекунад: дағалнах /ё тордурушт/ ва лавҳачанок. Мувофиқи фаъолияти мушаққ, синну сол, гизогири, тарашшуҳотбарорӣ, хусусиятҳои бофтаи устухон тағир меёбад.

КОСТНЫЕ СОЕДИНЕНИЕ – пайвандшавии устухон. Якҷанд намуди пайвандшавии устухон вучуд дорад: синтесмозӣ, синхондрозӣ /нг./ ва синостозӣ, инчунин ба воситаи бугум. Дар пайвандшавии синтесмозӣ бофтаи пайвастукунандаи тории зич иштирок дошта у танҳо ба косахонаи сар хос аст. Пайвандшавии синхондрозӣ бо ёрии тағояҷо мегузарад ва дар муҳраҳо мавҷуд. Пайвандшавии синостозӣ ба устухони кос хос буда дар ин маврид, бофтаи пайвастукунанда иштирок надорад. Пайвандшавии усту – хонҳо бо бугум бо ёрии тағояҷо ба вучуд омада, сохти маҳсули мураккаби худро дорад.

КОЭФФИЦИЕНТ СЕДИМЕНТАЦИИ – коэффисиенти седимен – татсия. Коэффисиенти седиментатсияро бо воҳиди Сведберг (бо ҳарфи «S» ифода карда) чен мекунад. Ин маънои ҳолати тезии тақшоншавии ҷисмҷаҳоро дар асбоби сентрифуга дорад. Ҳоло ко – эффисиенти седиментатсияи бисёр объектҳо маълум аст, мисол рибосомаҳои хурд «70» S, рибосомаҳои калон бошад «80» S до – ранд. Нг. –единица Сведберга.

КРАСИТЕЛИ – рангунандаҳо. Рангунандаҳо ба табиӣ /кармин, гематоксилин/; сунъӣ /метилени кабуд, фуксин/; ба нордон /кислотаи пикринӣ, эозин, флоксин, азокармин/, ба рангунандаҳои асосӣ /сафранин, пиронин, тионин ва ғ./; ва ба махсус /судани III, кислотаи осмий/чудо мешаванд. Аз растаниҳои гуногун /мисол, аз пусти пиёзи сурх, аз пусти анор, аз лаблабу, олуҷабандак ва ғ./ рангунандаҳо тайёр кардан мумкин аст.

КРАСНОЕ ЯДРО – ядроӣ сурх–дар қисми мобайни мағзи сарду намуди ядроӣ сурх ҷойгир шудааст: нейронҳои хурди ядроӣ сурхдор ва нейронҳои калони ядроӣ сурхдор. Нейронҳои хурди ядроӣ сурхдор, чунбаҳоро аз мағзи саргирифта, барангезонида ба дигар қисмҳо мефиристонанд. Нейронҳои калони ядроӣ сурхдор, чунбаҳоро аз гиреҳҳои базалии охири мағзи саргирифта ба майнаи мобайни мегузаронад.

КРИОБИОЛОГИЯ – криобиология–фан дар бораи чуқуряхкунони ҳуҷайраҳо, бофтаҳо ва организми том (то–273 дараҷа) мебошад. Дар ҳолати яхкунони ҳуҷайраҳои зинда миқдори ғалисии намакҳо баланд шуда, РН /муҳит/ тағир меёбад ва кристалҳои ях ба вучуд меояд. Барои ин ба муҳити ҳуҷайра ва бофтаҳо криопроектоҳо дароварда мешавад. Нг. –криопроекторы. Криобиология, ё муваққатан бозмондани хусусиятҳои ҳаётии ҳуҷайраҳо ва бофтаҳо бо яхкунони дар соҳаҳои гуногуни табиатшиносӣ ба кор бурда мешавад.

КРИОКОНСЕРВАЦИЯ – криоконсервация – як усули криобиология ба ҳисоб рафта барои чуқуряхкунони объектҳо ба кор мебаранд. Ин усул барои тайёр кардани буришҳои парафинӣ /барои сохтани мустаҳзарҳои доимӣ/, кучонидани ядро, чанинҳо, нигоҳдории ҳуҷайраҳои чанинӣ /нутфаҳо, тухмуҷайраҳо/ ва ғ. зарур аст.

КРИОПРОЕКТОР – криопроектор–ба мо имкон медиҳад, ки муҳити ҳуҷайра ва бофтаҳоро тағир диҳем, дараҷаи хунокиро паст намуда оби дохили ҳуҷайравиро баста аз ҳар хел вайроншавиҳои онро нигоҳдорем. Ба криопроекторҳо инҳо мансубанд: глицерин, диметилсулфоксид, полиэтиленгликол ва ғ. Ба ғайр аз ин ҳамчун

криохромоякунандаҳо қандҳо, зардин тухм ва ғ. истифода бурда мешавад.

КРИОУЛЬТРАТОМ – криоультратом-асбобест, ки ба воситаи он объектҳои яхқунидашударо мебуранд, баъд аз ин буришҳо мустаҳзарҳо тайёр мекунанд. Мустаҳзарҳои аз хучайра ва бофтаҳо тайёр шуда барои санҷидани қонуниятҳои гуногуни онҳо ба кор бурда, омӯхта мешавад.

КРИПТЫ - криптҳо–қисми фурурафтаи эпителияи рӯдаҳо мебошад. Резишгоҳи ӯ дар равоқи байни патчаҳо қушода мешавад. Дар як мм. мураббаъи сатҳи рӯда то 100–то криптҳо ҷойгир шудаанд ва миқдори умумии он дар рӯдаи бориқ қариб ба 150млн. баробар аст. Ҳар як крипти рӯда дарозии 0,25–5мм. дошта, қутри онҳо ба 0,07мм. мерасад. Майдони умумии криптҳо дар рӯдаи бориқ ба 14 метри мураббаъ мерасад. Сатҳи эпителияҳои рӯдаи бориқ хучайраҳои зеринро нигоҳ медоранд: эпителиоситҳои сутуншакл, экзокриноситҳои қадахмонанд ва эндокриноситҳои донадор /ё хучайраҳои Панета/.

КРИСТЫ МИТОХОНДРИАЛЬНЫЕ – кристаҳои митохондриявӣ /аз лот. криста–точ/ – пардаҳои тоҷмонанди даруни митохон – дрияҳо. Ғафсии ҳар як парда ба 7 нм. мерасад ва масофаи байни пардаҳо ба 10–20 нм. баробар аст. Кристаҳои митохондриявӣ мавқеъи гуногун доранд: амудӣ /дар чигар/, дарозрӯя /дар мушаки дил/ ва ғ. Шакли кристаҳо дандонақдор /дар мағас/, найшакл /дар соддатаринҳо/, мавҷмонанд /дар амёбаҳо/ мешаванд. Дар кристаҳо яқҷанд намуди сафедаҳо ёфт шудааст.

КРОВЕТВОРЕНИЕ – ҳунофарӣ, гемоситопоз. Ҳунофарӣ ҳолати инкишоф ва болиғ гардидани унсурҳои ҳақиқии хун мебошад. Инкишофи хун ҳамчун бофта аз аввал дар даври ҷанинӣ, дар қабати девори халтаи зардӣ, баъд дар чигар, мағзи сурхи устухон ва ӯзвҳои лимфоидаи Лигар, испурч, пирехҳои лимфалӣ/ мағузарад. Ҳунофарӣ дар одам аз саршавии ҳафтаи сеюми инкишофи ҷанин ба вуҷуд меояд. Гемоситопоз пас аз инкишофи ҷанинӣ дар бофтаи махсус мағузарад. Дар ин ҷо эритроситҳо, лейкоцитҳои донадор, лавғиҷаҳои хун /тромбоситҳо/, моноцитҳо, инҷунин таҳсибҳои ва

афзоиши Т–ва В–лимфоситҳо ба амал меоянд. Ҳамин тавр ҳамаи ҳучайраҳои хун аз як ҳучайраи умумӣ, яъне аз ҳучайраҳои танағӣ инкишоф ёфта, пас ба ҳучайраҳои гуногуни хун табдил меёбанд.

КРОВООБРАЩЕНИЕ – гардиши хун. Ҳаракати хун дар рағҳои хунгард, гардиши хун номида мешавад. Дар ин маврид вазифаи муҳимро дил мебозад., азбаски дил узви бараҳаракатоварандаи хун ба ҳисоб меравад. Дар натиҷаи ҳаракати хун ба тамоми ҳучайраҳо ва бофтаҳои организм, мубодилаи ғизо ва газ ба роҳ монда мешавад.

КРОВЯНЫЕ ПЛАСТИНКИ – лавҳачаҳои хун, ё тромбоситҳо–дар хуни тозаи одам ҳамчун таначаҳои беранг, андозаи хурд /нисбат ба дигар ҳучайраҳои хун/, шакли лавҳачаги доранд. Онҳо қисмҳои чудошудаи биядри ситоплазмаи ҳучайраҳои мегакариоситҳо ба ҳисоб рафта, андозаашон ба 2–3мкм. мерасад. Дар таркиби як литр хуни одам аз $200 \cdot 10^9$ то $400 \cdot 10^9$ то лавҳачаи хун мавҷуд аст. Лавҳачаҳо дорои гиаломера /нг./ мебошанд. Вобаста ба ғафсӣ ва андозаашон 5–намуни лавҳачаҳои хунро фарқ мекунанд: 1/лавҳачаҳои чавони гиаломерӣ, ки онҳо хусусияти базофилий доранд ва миқдори доначаҳои азурофилий нисбатан кам аст; 2/ лавҳачаҳои болиғ, ки дар онҳо доначаҳои азурофилии бисёр аст ва гиаломерҳо ба худ рангро сушт қабул мекунанд; 3/лавҳачаҳои пиршуда; 4/ лавҳачаҳое,ки андозаи калон доранд ва ранги бунафшро ҳосил мекунанд. Лавҳачаҳои хун ба басташавии хун ёри мерасонанд. Дар ситоплазмаи онҳо сафедаи махсус /фибриноген/ чойгир шудааст, ки қобилияти шахунонидан дорад. Лавҳачаҳои хуни одам 5–8 рӯз умр мебинанд. Дар ҳайвонот лавҳачаҳои хун номи тромбоситҳоро гирифтаанд, азбаски онҳо сохти ҳучайравӣ доранд ва аз ҷиҳати андоза ва сохт фарқ мекунанд.

КРОВЬ – хун. Хун аз моддаи байни ҳучайравӣ /плазма/ ва унсурҳои ҳақиқии хун /эритроцитҳо, лейкоцитҳо ва лавҳачаҳои хун/ ташкил ёфтааст. Дар хун ҳаҷми плазма ба 55–60% боқимондаи онро унсурҳои хун ташкил мекунанд. Хун дар организм чунин вазифаҳоро дорад: кашонидани моддаҳои ғизоӣ, муҳофизаткунӣ,

нафаскешӣ. Вобаста ба таркиби химиявии эритроситҳои хун, (пигментҳои он), ранги он сурх, кабудчатоб, гулобӣ мешавад.

КРОССИНГОВЕР – кроссинговер /аз англ. кроссинговер– омехташавӣ/. Дар мейоз, дар натиҷаи ду тақсимшавии пайдарпай аз як хуҷайраи диплоидӣ, чор хуҷайраи гаплоидӣ ҳосил мешавад. Дар ҳайвонот давраҳои инкишофи тухмхуҷайраҳо ба нутфаҳо монанди доранд. Дар ҳар ду маврид марҳалаи якуми мейоз бартарӣ дошта, 90%–и вақти онро ташкил мекунад. Дар ин давр ҳар як хромосома аз ду хроматиди бо ҳам наздикшуда сохта мешаванд. Кроссинговер Амиллиқшавии маводҳои генҳои хромосомавӣ/ байни хромосомаҳо дар даври пахинемаи профазани I–гузашта, конъюгатсияи ҳар як ҷуфт хромосомаи гомологӣ ба вуҷуд меояд ва бо комплекси Чамъӣ/ синаптонемалӣ мустаҳкам карда мешавад. Комплекси синаптонемалӣ, асоси сохти ҷойивазшавии хромосомаҳо мебошанд. Кроссинговер барои ҷудошавии ду хромосомаи гомологӣ барои ядроҳои духтарӣ, вазифаи муҳимро мебозад. Комплекси синаптонемалӣ аз сафедаҳои махсус иборат буда, пеш аз конъюгатсияи хромосомаҳо ба вуҷуд меоянд.

КУЛЬТУРА КЛЕТКИ И ТКАНИ – парвариши сунъии хуҷайраҳо ва бофтаҳо. Парвариши сунъии хуҷайраҳо, бофтаҳо, узвҳои наҷандон калони ҳайвонот ва растаниҳо берун аз организм дар муҳити гизогии махсус ба роҳ монда мешавад. Аминокислотаҳо, сафедаҳо, витаминҳо, намуҳо ё худ пайвастагиҳои дигар, ҳамчун глюкоза, пенициллин, стрептомицин, зардоб ва ғ. ба сифати гизо ба қор бурда мешавад. Ба мақсади парвариши хуҷайраҳо ва бофтаҳо, аз хуҷайраҳои танаи зинда истифода мебаранд. Парвариши хуҷайраҳои ширхурон нишон дод, ки тақсимшавии онҳо бо теzi қатъ мегардад, вале дар байни онҳо баъзан хуҷайраҳои мутантии алоҳида пайдо мешаванд, ки аз онҳо «қаторҳои хуҷайравӣ»–ро ба даст даровардан мумкин аст, тарзи якуми парвариши хуҷайравиро «парвариши якуминдараҷа» ва дуумини онро бошад «парвариши дууминдараҷа» меноманд. Ҳамин тариқ парвариши хуҷайра ва бофтаҳоро, ҳафтаҳо, моҳҳо давом додан мумкин аст. Баъзе хуҷайраҳо чунин хосиятҳои худро ҳангоми бо роҳи сунъӣ парварӣ

намудан нигоҳ медоранд: ҳуҷайраҳои асаб, аксонҳои синапсдорро пайдо мекунанд, фибробластҳо коллагенро (ширешро) ҳосил мекунанд, ҳуҷайраҳои эпители қабатҳои бисёреро ба вучуд меоваранд, ҳуҷайраҳои мушаки скелетии чанинӣ бо ҳам омехта шуда, торҳои калонро ҳосил мекунанд. Хусусияти якҷинсагии қаторҳои ҳуҷайравиро бо усули клонгирӣ боз ҳам мустаҳкамтар кардан мумкин аст.

КУТИН—кутин. Омехтаи моддаи чарбмонанди ҳуҷайраҳои наботот, ки дар қисми болои баргҳо, тана ва дигар қисмҳои онҳо ҳам мешавад. Дар ҳашаротҳо /харчангшаклҳо/ низ кутин во меҳурад, аммо таркиби он аз сафедаҳо ва полисахаридҳо сохта шудааст. Кутин дар растаниҳо пардари ҳосил мекунанд ва ин парда онро аз оби зиёдатӣ озод мекунанд.

КУТИНИЗАЦИЯ – кутиншавӣ. Таҷрибаи шудани моддаҳои кутиноӣ дар қисми болои пардаи ҳуҷайраҳои растаниҳо, ё худ дар ғафсии селлюлоза кутинишавӣ меноманд.

Л

ЛАКТОИДЫ - лактоидҳо— ҳуҷайраҳои ғадудие, ки ширро коркарда мекунанд. Ғадудҳо дар натиҷаи таъсири гормон ширро тавлиф мекунанд. Сохти ғадуд аз эпителии ҳуҷайраҳои кӯзаҷа – шакл иборат буда, бо роҳи апокринӣ маҳсулоти худро, яъне ширро мекунанд. Нг. –апокринные железы.

ЛАБРОЦИТЫ—лаброситҳо. Нг. базофилы тканевые. Тучные клетки.

ЛАКУНЫ – лакунҳо—қовоқиҳо ва холигии байни узвҳои дохилии тана. Дар ҳайвоноти бемӯҳра қовоқиҳо бо хун пур мешаванд.

ЛАМЕЛЛЫ – ламеллаҳо /аз юн. ламелла—лавҳа, қабат, парда/—дар хлоропласти болиғи растаниҳои дараҷаи олий дорой ду намуд мебошанд: ламеллаи пайкар ва ламеллаи тилакоид. Ламеллаи пайкар дар дохили хлоропласт бо ҳам шакли мавҷеъи мутавозиро мегиранд ва алоқаманданд. Ҳамин тавр ламеллаи пайкар теғаҳои хлоропластҳоро бо ҳам алоқаманд мегардонанд. Ламеллаҳоро

пардаи такагоҳӣ ҳам меноманд. Лейкопластҳо системаи ламеллярӣ надоранд.

ЛАМЕЛЛЫ МИТОХОНДРИЙ – ламеллаи митохондриявӣ /аз юн. ламелла–лавҳа, қабат, парда/ – пардаи сеқабатаи девори дохили митохондрияҳо. Нг. – кристы митохондрий.

ЛАМЕЛЛОПОДИИ – ламеллоподияҳо–ҳосилаи барҷастагии фибробластҳо мебошанд. Онҳо бо ҳам пайванд шуда сохти устувори часпандаро ҳосил мекунанд, ки ситоплазмаи ламеллярӣ меноманд. Дар ин доира миқдори узввораҳо (органoidҳо) хеле кам аст, аммо торҳои маҳин бисёр ҷойгир шудаанд. Доираи ламеллярӣ фаъол буда пойҳои қалбакии фибробластҳо ба таври мавҷ доимо дар болои он ҳаракат мекунанд.

ЛАМОСОМЫ – ламосомаҳо – хубобча ё худ, найчаҳои хучайраҳои наботот, ки аз ҳисоби чинҳои плазмолеммаи онҳо ба вучуд омадаанд. Онҳо дар канори байни девори хучайра ва пардаи плазмавии он ҷойгир шудаанд.

ЛАТЕБРА – латебра–қисми мобайнии тухм ба ҳисоб рафта, шакли кӯзачаро доранд. Кӯзача то ядрои тухм кашол меёбад.

ЛАТЕРАЛЬНЫЙ – латералӣ /аз лот. тараф, канор/– қисми канори узв.

ЛАТЕРАЛЬНАЯ МЕЗОДЕРМА – мезодермаи латералӣ, ё худ мезодермаи канорӣ.

ЛЕЙКОПЕНИЯ - лейкопения–камшавии миқдори лейкоцитҳои хун.

ЛЕЙКОПЛАСТЫ – лейкопластҳо /аз юн. лейкос–сафед ва пластос–сохтан/–пластидҳои беранги гирдшакл, ки дар эпидермис, дар лӯндаҳо ва решаҳои растаниҳо ёфт шудаанд. Лейкопластҳо ферментҳоро нигоҳ медоранд. Бо ёрии ин ферментҳо дар фотосинтез аз глюкоза оҳар ҳосил мешавад. Дар лейкопластҳои баъзе растаниҳо ба ҷойи оҳар, чарбҳо такшин мешаванд. Лейкопластҳо бо тези ба хлорофилл табдил меёбанд. Ба лейкопластҳо амилопластҳо /оҳарро ғун мекунанд/, олеоластҳо /равғанро чамъ мекунанд/ ва протеиноластҳо /сафедаҳоро захира мекунанд/ мансубанд.

ЛЕЙКОЦИТОЗ – лейкоцитоз. Афзудани миқдори лейкоцитҳои хун дар организм.

ЛЕЙКОЦИТАРНАЯ ФОРМУЛА – формулаи лейкоситарӣ. Дар организм унсурҳои хун ба миқдори муайян ҷойгир мешаванд, ки онро формула, ё гемограммаи хун меноманд. Таносуби ғоизи намудҳои хун гуногун аст, мисол барои лейкоцитҳо, формулаи лейкоситарӣ номида мешавад ва чунин ифода меёбад: миқдори базофилҳо–0,5–1%, эозинофилҳо–3–5%, нейтрофилҳо–50–60%, лимфоситҳо–25–35% ва моноцитҳо –3–8%–ро ташкил мекунанд.

ЛЕЙКОЦИТЫ – лейкоцитҳо /аз юн.леукоc–сафед ва ситос–ҳучайра/–ҳучайраҳои сафеди хун, ба ҳисоб рафта ҳаракати фаъолона ва хусусиятҳои гуногуни морфологию вазифаи муҳофизатӣ доранд. Аз сабаби ҳосияти фагоситозӣ доштан, шакли онҳо тағирёбанда аст. Ҳамаи лейкоцитҳо ба ду гурӯҳи калон ҷудо мешаванд: лейкоцитҳои донаҷадор, ё гранулоситҳо ва лейкоцитҳои бедона, ки агранулоситҳо ном гирифтаанд. Вобаста ба рангомезшавӣ бо рангҳои турш, асосӣ ва бетараф, лейкоцитҳои донаҷадорро ба эозинофилҳо, базофилҳо ва нейтрофилҳо ҷудо мекунанд. Гурӯҳи лейкоцитҳои бедона аз лимфоситҳо ва моноцитҳо иборатанд. Лейкоцитҳо барои муҳофизати организм иштирок мекунанд, инчунин дар пайдоиши сироятнопазирии хилтию–ҳучайравӣ иштирок доранд. Дар одами солим миқдори лейкоцитҳо дар як мм.мурабаъ ба 5–8 ҳазор мерасад.

ЛЕПТОНЕМА–лептонем /аз юн.лепто–тунук, маҳин ва нема–ришта/– даври аввали профазои тақсимшавии мейоз мебошад. Гарчанде лептонема аз ҷиҳати хусусиятҳои морфологиаш ба профазои митоз монанд бошад ҳам, вале дар онҳо андозаи ядро нисбатан калон ва хромосомаҳо маҳин мебошанд. Миқдори хромосомаҳо дучанд зиёд шуда дар баъзе растаниҳо дар охири лептонема шакли печакро /синезис/ мегиранд. Лептонема даврест, ки дар якҷанд қисмҳои хромосомаҳо тугунҷаҳо, яъне хромомерҳоро ҳосил мешаванд. Хромомерҳо андоза, миқдор ва ҷойгиршавии гуногун доранд: мисол дар сусмор 12–то хромосома дорои 2,5 ҳазор хромомер мебошад, дар чирчирак қариб 200, дар биринҷ 24 хромо-

сома 645—то хромерхоро нигоҳ медорад. Шакли хромомерҳо куравӣ, тухмшакл мешаванд. Маълум шудааст, ки дар лептонома миқдори умумии хромомерҳо /тугунаҳо/—и хромосомаҳо ба миқдори хиазм /нг./ баробар аст. Дар лептонома ҳолати конъюгатсия /яъне бо ҳам пайвандшавии хроматидҳои хоҳарӣ/ ба вучуд меояд. Ҳар як хромосомаи чуфтшуда дар атрофи худ сафедаи кашолёфтаре ҳосил мекунад, ки онро «комплекси синаптонемалӣ» меноманд. Ин комплекс барои пайдошавии хромомерҳо ёри мерасонад. Истилоҳи лептономаро Грегуар /1907/ чорӣ кардааст.

ЛИГАЗА — лигаза—ферменти махсус, ки барои барқароршавӣ, тавлиф ва пайвастшавии қисми охири ҚДН иштирок мекунад.

ЛИЗОСОМЫ — лизосомаҳо /аз юн.лизис—ҳал кардан ва сома-чисмча/ узвораи начандон калони /0,2—0,5мкм./ халтачамонанди пардадор ва ҷойи таҷзиякунии макромолекулаҳо мебошанд. Лизосомаҳо ферментҳои гидролизшавандаро нигоҳ медоранд. Ҳоло қариб 40—намуди ферментҳои нордони гидролаза ёфт шудааст. Ин ферментҳо перекиси гидрогенро кор карда мебароранд, худашон истеъмол мекунанд, ё худ катализаторҳоро нобуд мекунанд. Тавлифи гидролазаҳо дар тури эндоплазма мегузарад, баъд ба тағиротҳо дучор шуда ба воситаи ҳубобчаҳои чиҳозӣ Голҷӣ ба лизосомаҳо равона мешаванд. Муҳити (РН) лизосомаҳо қариб ба 5 баробар аст. Ба ферментҳои гидролизшавандаи онҳо, чунин ферментҳо тааллуқ доранд: протеаза, нуклеаза, глюкозидаза, липаза, фосфолипаза, фосфотаза ва сульфатазаҳо. Де Дюва лизосомаҳоро якҷамин шуда кашф кардааст.

ЛИМФА — лимфа /аз лот. лимфа—оби зулол,намай/—луоби бе-ранги танаи ҳайвоноти муҳрадор, ки аз плазмаи хун таровушшуда ба ковоқиҳои байни бофтаҳо ва аз он ҷо ба муйрағҳои лимфагӣ равона мешаванд. Лимфа аз лимфоплазма ва унсурҳои ҳақиқии он /95%—онро лимфоситҳо ва боқимондааш лейкоцитҳо, эритроцитҳо/ ташкил меёбад. Лимфа нисбат ба плазмаи хун, сафедаҳоро нисбатан камтар нигоҳ медорад. Лимфоплазма дорои ферментҳо, чарбҳо, қандҳо ва пайвастагиҳои гуногун мебошад. Лимфа мубоди-

лаи моддаҳоро дар байни хун ва бофтаҳои организм ба роҳ мемо-над. Дар бадани одам қариб 1–2 литр лимфа мавҷуд аст.

ЛИМФОЦИТЫ – лимфоситҳо /аз юн. лимфа–нам ва ситос–хучайра/–дар хучайраҳои хуни одами болиғ, лимфоситҳо 20–35%–ро ташкил мекунад. Андозаи онҳо тағирёбанда буда ба 4,5–10мкм. баробар аст. Ядрои онҳо доирашакл, ё лубиёмонанд буда рангро бошиддат қабул мекунад. Якчанд намуди лимфоситҳоро фарқ мекунад: хурду равшан, хурду тираранг, мобайнӣ ва плазмоситҳо /ё лимфоплазмоситҳо/. Вобаста ба хусусияти ҳимоякунӣ, лимфоситҳо ба ду навъ чудо мешаванд: Т–лимфоситҳо ва В–лимфоситҳо. Лимфоситҳо дар ситоплазми худ дончаҳоро нигоҳ намедоранд. Онҳо дар гирехҳои лимфа, испурч, мағзи сурхи устухон ҳосил мешаванд. Лимфоситҳо ба реаксияҳои иммунитетӣ иштирок меку-нанд. Давомнокии ҳаёти лимфоситҳо аз якчанд ҳафта то якчанд солҳо мебошад.

ЛИМФОКИНЫ - лимфокинҳо–Т–супрессорҳо /лимфоситҳои мазлумкунанда/– В–лимфоситҳоро ҳангоми кор карда баровардан қобилияти антитанаҳои онҳоро суст мегардонад ва аз ҳамин сабаб барои таъсири онҳоро пурзур намудан аз худ моддаҳои ҳалшаванда /ё медиаторҳоро/ мебароранд, ки номи лимфокинҳоро гирифтаанд. Лимфокинҳо бо таъсири антигенҳои худашон кор кар-да бароварда мешаванд

ЛИМФАТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА – тартиби лимфагӣ–аз муйрағҳои гуногуни лимфагии узвҳои пайкар оғоз меёбанд, ки баъд ба рағҳои калон, венаҳои гардан мерезад. Дар рафти рағҳои лим-фа, гирехҳои лимфа чойгир шудаанд ва дар рағҳои калони лимфа сарпушакҳо /клапанҳо/ мавҷуданд. Дар девори рағҳои лимфагард, қабатӣ мушакӣ чойгир буда, қобилияти кашишхурӣ доранд. Вази-фаи асосии тартиби лимфагӣ нигоҳ доштани мубодилаи доимии бофтаҳо, бозгашти сафедаҳо ба хун ва луоби байни бофтаҳо, хусу-сияти муҳофизатӣ, ҳосилшавии лимфоситҳо, антитанаҳо ва ба кашонидани моддаҳои ғизоӣ /маҳсусан чарбҳо/ иштирок намудан аст.

ЛИМФАТИЧЕСКИЕ СОСУДЫ – рағҳои лимфагард–як қисми тартиби лимфа ва гирехҳои лимфагӣ мебошанд. Дар рағҳои лим-

фагард луоби бофтаҳо ҳосил шуда ба пеш ҳаракат мекунад. Луоби бофтаҳо аз плазмаи хун бо муйрағҳо ба фазои байнихуҷайравӣ дохил мешавад. Дар худуди бофта ин луоб ҳаракати суст дорад. Аз фазои байни ҳуҷайравӣ моеъи лимфа ба пеш ҳаракат карда ба лимфа табдил меёбад, ки у аз лимфоситҳо иборат аст. Муйрағҳои лимфагард барои аз бофта баровардани маводи мубодилаи модда хизмат мекунад. Дар рағҳои лимфагард ҳалқамушақҳои бисёр мавҷуданд. Рағҳои калони лимфагард дорои се қабат мебошанд: қабати эндотелий, зери эндотелий ва мушақӣ. Дар чунин узвҳо рағҳои лимфагард нест: қарияи чашм, гавҳараки чашм, чигар, эпителияҳо, системаи маркази асаб, испурч, мағзи сурхи устухон, бофтаҳои тағояк.

ЛИМФОЦИТОПОЭЗ – лимфоситопозэ–дар гиреҳҳои лимфагӣ дар синни 7–8 ҳафтinaи инкишофи чанини одам оғоз меёбад. Лимфоситопозэро чунин тасвир кардан мумкин аст: лимфобласт–пролимфосит–лимфосит. Ҳолати тахсиси Т–лимфоситҳо бошад дар узви канорӣ мегузарад ва ба ҳосилшавии Т–бластҳо оварда мерасонад. Дар ин маврид лимфоситҳои калон, баъд лимфоситҳои миёна ва хурд /киллерҳо, хелперҳо, супрессорҳо/ инчунин Т–лимфосити хотираро пайдо мекунад. Ҳолати тахсиси унипотентҳои пешинаи В–лимфоситӣ ба ҳосилшавии плазмобла – стҳо, проплазмоситҳо ва дар охир В–ҳуҷайраҳои плазмоситӣ ва ҳуҷайраҳои В–хотира оварда мерасонад.

ЛИПИДЫ МЕМБРАННЫЕ – чарбҳои пардавӣ–вобаста ба соҳти умумиашон ва таркибашон фарқ мекунад. Пурра будани пардахоро чарбҳо муайян мекунад ва онҳо матрикси дуқабата доранд. Нисбат ба дигар чарбҳо фосфолипидҳо бисёртар во мекӯранд. Фосфолипидҳо ҳосилаи глицерин /ё сфингозин/ ва кислотаи равған мебошанд. Стеринҳо як намуди чарби пардаҳои ҳуҷайра мебошанд. Дар ҳайвонот холестерин дар растанӣҳо бошад стигмастерин ва ситостеринро муайян кардаанд. Ба ғайр аз ин кислотаи стеарин дар пардаи ҳуҷайраҳои ҳайвонот, кислотаи олеинӣ, линоленӣ дар растанӣҳо, пептидогликанҳо ва кислотаи тейхоевӣ дар пардаи ҳуҷайраҳои бактерияҳо ёфт шудаанд. Мембранҳои, ки

дар фотосинтез иштирок мекунад дорои гликолипидҳо, диасилгалактозилглитсеринҳо мебошанд. Обсабзҳои диатомӣ сулфолипидҳоро нигоҳ медоранд. Ба ҳисоби миёна чарбҳо 40%—и вази хушки пардари ташкил мекунад, аммо ин адад дар пардаи миелиндори асаб ба 80%, митохондрияҳо 30%, дар пардаи фоторетсепторӣ —50–60%, дар пардаи плазмавӣ— 35–40%—ро ташкил мекунад. Ташкилҳои молекулаҳои билипидӣ /дучарбӣ/ дар пардаҳо, молекулаҳои онро ба тартиб дароварда, алоқамандии онҳоро мустаҳкам мегардонад.

ЛИПОЦИТЫ – липоситҳо /адипоситҳо/—ҳуҷайраҳои чарбӣ. Нг. —жировые клетки.

ЛИПОХРОМЫ - липохромҳо—гурӯҳи пигментҳои растаниҳо, ки ранги зарду—норанҷиро доранд, каратиноидҳо номида мешаванд.

ЛИПОТРОПИН – липотропин—гормони ҳиссаи мобайнии гипофиз мебошад. Ин гормон мубодилаи чарбҳоро танзим мекунад.

ЛИПОФУЦИН – липофутсин – пигмент /рангин/. Липофутсин одатан дар пиронсоли дар мағзи сар, чигар, торҳои мушак ҳам мешавад. Дар вақти пиршавии организми одам ва вайрон шудани қобилияти таҷзия кардан надоранд, бинобар ин моддаҳои нолозимӣ тақсон шуда таначаҳоро ҳосил мекунад. Ин таначаҳоро пигменти липофутсин ташкил мекунад. Пигменти липофутсинро, пигменти пиршавӣ ҳам меноманд ва то марги ҳуҷайраҳо боқӣ мемонад.

ЛИСТКИ ЗАРОДЫШЕВЫЕ – баргакҳои чанинӣ. Нг. – зародышевые листки.

ЛИОФИЛИЗАЦИЯ – лиофилизатсия—усули омӯхтани сохти ҳуҷайраҳо бо ёрии яхкунии объектҳо. Ҳамчун объект аз вирусҳо, замбурӯҳо, спораҳо, бисёри бактерияҳо, тухми растаниҳои дараҷаи оӣ истифода бурдан мумкин аст.

ЛОКУС ХРОМОСОМЫ – локуси хромосомаҳо /аз лот.локус—ҷой, булак/—як қисм, ё порчаи хромосома, ки дар он ҷой ген ҷойгир шудааст.

ЛУЧИСТЫЙ ВЕНЕЦ – тоҷи рахшон. Пардаи дуумини тухмхучайраҳои ширхурони ҳамроҳақдор ва одам аз хучайраҳои фолликулавӣ сохта шудаанд. Шохаҳои хучайраҳои фолликулавӣ бо плазмолеммаи тухмхучайра алоқаманданд. Хучайраҳои фолликулавӣ ду минтақа доранд: минтақаи равшан ва «тоҷи рахшон». Дар минтақаи якӯм хучайраҳои фолликулавӣ шохаҳои шаффоф ва маҳин доранд ва номи минтақаи равшанро гирифтаанд. Дуюм «Тоҷи рахшон» ном гирифтааст ва дар ин ҷо ядроҳои хучайраҳои фолликулавӣ ҷамъ мешаванд.

ЛУЧИ ЛАЗЕРА – нури лазерӣ – дар соҳаҳои гуногун истифода бурда мешавад, мисол барои муайян намудани хучайраҳои чашм дар соҳаи офтомология, хучайраҳои саратон дар соҳаи илми тиб ва ғайра. Ҳоло олимони микроскопи лазериро ихтироъ кардаанд ва дар соҳаҳои гуногун истифода бурда мешавад.

М

МАЗКИ—молишакҳо. Бо ёрии молишакҳо шакл, сохт ва хусусиятҳои хучайраҳоро меомӯзанд. Як усули тайёр намудани мустаҳзари молишакиро пешниҳод менамоем: 1. Як—ду чакра хунро ба болои шишаи ашёгузорӣ тоза мегузорем. 2. Бо шишаи ашёгузори дигар онро меомлем ва ба косачаи Петрии нам гузошта болои онро мепушонем. 3. Молишакро аз он гирифта дар ҳаво хушк мекунем. 4. Пас аз хушк шудан бо моеъи 1%—и бриллианткрезилия ва спирти 100% этили рангomez кунонида сохти хунро меомӯзем. Дар ин маврид эритроситҳо ранги гулобӣ ва лейкоцитҳо бошанд ранги кабудро мегиранд.

МАКРОГЛИЯ – макроглия /аз юн. макрос—калон ва глия—ширеш/—як намуди хучайраҳои ҳамсафари асаб ба ҳисоб рафта, сершоха мебошанд. Макроглия дар навбати худ ба се навъ ҷудо мешавад: астроситҳо, эпендимоситҳо ва олигодендроситҳо. Макроглия дар системаи асаб вазифаи физодихӣ ва таъягоҳиро мебозад.

МАКРОМЕРЫ – макромерҳо /аз юн.макрос–калон ва мерос–қисм/– дар порашавии пурраю нобаробар дар натиҷаи нобаробар ҷойгиршавии моддаи зарди ба вучуд меояд. Баъд ду намуди бластомерҳо ҳосил мешаванд: бластомерҳое, ки дорои ҳуҷайраҳои хурд мебошанд /ё худ микромерҳо/ ва бластомерҳои ҳуҷайраҳои андозаашон калон /ё худ макромерҳо/.

МАКРОНУКЛЕУС –макронуклеус /аз юн.макрос–калон ва нуклеус–ядро/. Инфузорияҳо ду ядро доранд: макронуклеус ва микро-нуклеус. Ядрои макронуклеус полиплоидӣ буда, адади бисёри хромосомаҳоро нигоҳ медоранд ва мувофиқи ҳамин аз ҚДН бой аст. Дар макронуклеуси баъзе инфузорияҳо ҚДН нисбатан бисёр, ҳатто баъзан ба 6500 мерасад. Макронуклеус аз ҷиҳати андоза калон ва шаклҳои гуногун дорад: гирд, тасмағӣ, лубёғӣ ва шохронда. Ба уҳдаи ядрои макронуклеуси инфузория, вазифаи муҳими ҳолати идоракунии мубодилаи моддаҳо ва дигар ҳолатҳои вегетативӣ ме-ҳобад.

МАКРОФАГИ – макрофаҳо /аз юн.макрос–калон ва фагос–фурубари/–ҳуҷайраҳои гумроҳи, фаъоли фагоситӣ, ки аз узввораҳо бой мебошанд. Онҳо сафедаҳои бегонаро фуру мебаранд ва аз ҳуҷайраҳои танагии гемопозтӣ ба вучуд меоянд. Макрофаҳо дар атрофи рағҳои хунгард ҷойгир мешаванд. Миқдори онҳо дар вақти варампайдошавӣ меафзояд. Шаклҳои онҳо гуногун буда якто, ё як-чанто ядро доранд, мисол дар остеокластҳо. Ядрои онҳо аз ҷиҳати андоза хурд ва дар ситоплазмаашон миқдори бисёри лизосомаҳоро нигоҳ медоранд.

МАЛИГИНИЗАЦИЯ - малигинизатсия–як ҳолати ҳуҷайра дар бофтаҳои саратон мебошад.

МАТРИКС МИТОТИЧЕСКИХ ХРОМОСОМ – матрикси хромо-сомаи митозӣ. Дар хромосомаи митозӣ маводи ғайри хромосомавӣ ёфт шудааст, ки онро матрикси хромосома меноманд. Матрикс аз фибриллҳои маҳин ва риштаҳои ғафсиашон 4нм. сохта шудааст. Ба ғайр аз ин фибриллҳо боз ҷисмчаҳои ба рибосомаҳо монанд до-ранд. Матрикси хромосома аз даври метафаза намоён мегардад.

Ҳамин тавр матрикси хромосомаҳои митозии ҳуҷайраҳои растаниҳо ва ҳайвонот, инчунин одам, қисми таркибии он мебошад.

МАТРИКС МИТОХОНДРИИ – матрикси митохондрияҳо – до-рои доначаҳо, нахҳо ва резаҳо мебошанд. Андозаи нахҳои борик ба 2–3 нм. ва андозаи резаҳо бошад ба 15–20 нм. мерасад. Дар матрикси митохондрияҳо, баъзан доначаҳои калон ёфт мешаванд, ки андозаи онҳо ба 20–40 нм. баробар аст ва ҷойи таҳнишинии намакҳои магний ва калий мебошанд. Нахҳо аз молекулаҳои ҚДН ва резаҳо бошанд аз рибосомаҳо сохта шудаанд. Ба ғайр аз ин дар матрикс ба миқдори зиёд ферментҳо, сафедаҳо ва пайвастагиҳои органикӣ мавҷуданд.

МАТРИКС ЦИТОПЛАЗМЫ – матрикси ситоплазма. Матрикси ситоплазмаро, плазмаи асосӣ, ё худ гиалоплазма ҳам меноманд. Мувофиқи далелҳои микроскопи электронӣ, матрикс аз моддаи якҷинсаи зичии яхела иборат буда қисмҳои алоҳидаи он бо таъсири омилҳои гуногун тағир меёбад, мисоли он сафедаҳои тубулинӣ мебошад, ки онҳо ба микронайчаҳо табдил меёбанд, ё худ баръакс. Матрикси ситоплазма гарчанде дар назар бешакл намояд ҳам, вале дар айни ҳол ӯ аз ҷамъи сохторҳои фибриллӣ ва нахҳо иборат аст. Агар гомогенатҳои ҳуҷайра, ядро, сохторҳои пардавӣ ва рибосомаҳоро тақсон намоем, онгоҳ боқимондаи онро қисми таркибии матрикс ташкил мекунад /нг. цитозол/. Дар таркиби матрикси ситоплазмаи ҳуҷайраҳои зукариотӣ сафедаҳои глобулярӣ ва ферментҳои гликолиз мавҷеъи муҳимро иҷро мекунанд. Вазифаи асосии матрикси ситоплазма дар он мебошад, ки ӯ тамоми сохторҳои ҳуҷайравиро бо ҳам мепайвандад. Аз матрикс қисми зиёди аминокислотаҳо, кислотаҳои ҷарбӣ, нуклеотидҳо, қандҳо ва органидҳои ҳуҷайра ва ғ. кашонида мешаванд. Ба ғайр аз ин матрикс пайдарпай ионҳоро ба тарафи пардаи плазмавӣ гузаронида, ҷойи асосии ва қисми муҳими ҷойивазшавии массаи молекулаи АСФ мебошад. Дар матрикси ситоплазма гликоген, ҷарбҳо захира мешаванд. Мувофиқи нишондоди микроскопи электронии мегаволтӣ, матрикс сохти микротрабекулярӣ дорад. Нг. – микротрабекулярная система.

МАММОТРОПОЦИТЫ-маммотропоситҳо. Ин ҳуҷайраҳоро эндокриноситҳои маммотропӣ, ё худ пролактин ҳам меноманд. Маммотропоситҳо гормони лактотропин ҳосил мекунанд. Ин гормон биосинтез ва коркарди ширро фаъол мегардонад ва маҳс аз ҳамин сабаб дар занҳое, ки тифлдоранд бо шир таъмин карда мешавад. Ба ғайр аз ин пролактин дар тухмдон кори танаи зардиرو устувор мегардонад.

МЕГАКАРИОБЛАСТЫ - мегакариобластҳо—ҳуҷайраҳои чавони андозаи калони шакли сергуша дошта мебошанд, ки дар ситоплазмашон хусусияти базофилӣ мавҷуд аст. Дар тараққиёти ояндаи мегакариобласт /промегакариосит, мегакариосит/ хусусиятҳои ядро, ситоплазма тағир меёбанд. Андоза ва ҳиссаҳои ядро, ситоплазма хеле меафзояд ва ҳуҷайраҳои азимҷуссаи якчанд микрометра ҳосил мешаванд. Дар ситоплазма дончаҳои полихроматофилӣ, ё оксифилӣ пайдо шуда, сентриолаҳо намоён мешаванд ва аз як қисми пайкари мегакариосит лавҳачаи хун ба вучуд меояд.

МЕГАКАРИОЦИТЫ - мегакариоситҳои—ҳуҷайраҳои калони хун ба ҳисоб рафта дар мағзи сурхи устухон инкишоф меёбанд. Нг. – мегакариобласты.

МЕДУЛЯРНАЯ БОРОЗДКА – чӯяки медулярӣ—новачае, ки дар пушти чанини хордадорон дар даври пайдошавии баргақҳои чанинӣ ба вучуд омада ибтидои асабро медиҳад.

МЕДИАЛЬНЫЙ – медиали—мобайни.

МЕДИАТОРЫ – медиаторҳо /аз лот. медиатор—миёнарав/—моддаҳои, ки молекулаҳои онҳо бо ёрии даррокҳои маҳсуси пардаи ҳуҷайравӣ қобилияти мутаассир шудан доранд. ва гузаронандагии онҳоро барои ионҳои маҳсус тағир дода дар онҳо таъсири хабарӣ барқиро ба вучуд меоваранд. Медиаторҳо дар натиҷаи таъсири даррокҳои асаб бароварда мешаванд ва ба гузаронандагии моддаҳо иштирок мекунанд. Медиаторҳо аз қисми охири тори асаб ба узвҳои хоричроқунанда, аз як ҳуҷайра ба ҳуҷайраи дигари асаб мегузаранд. Дар системаи маркази асаб, вазифаи медиаторҳоро чунин моддаҳо мебозанд: асетилохолин, норадреналин, дофамин, серотонин, кислотаи глютамин, глитсин.

МЕЖКЛЕТОЧНОЕ ВЕЩЕСТВО – моддаи байнихучайравӣ– маҳсулоти фаъолияти худи хучайраҳо ба ҳисоб рафта, сохти фибриллӣ, шакли аморфӣ ва моеъ доранд. Нг. –межклеточное вещество костной ткани.

МЕЖКЛЕТОЧНОЕ ВЕЩЕСТВО КОСТНОЙ ТКАНИ – моддаи байнихучайравии бофтаи устухон – аз моддаи оссеинӣ иборат, ки дар худ торҳои оссеинӣ ва намакҳои минералиро нигоҳ медоранд. Дар таркиби моддаи байнихучайравии устухон гликопротеидҳо, гликозамингликанҳои сульфатонидашуда, сафедаҳо, пайвастагиҳои ғайри органикӣ–фосфати калсий, гидроапатит ва микроэлементҳо /мис, рух, барий, магний ва ғ./ ҷойгир шудаанд. 90%–и калсии организми одам дар устухон ҷойгир шудааст. Вобаста ба ташкилбӣи моддаи байнихучайрави бофтаи устухонро ба ду навъ чудо мекунанд: бофтаи устухони дағалнах ва лавҳачанок. Нг. –межклеточное вещество хрящевой ткани.

МЕЖКЛЕТОЧНОЕ ВЕЩЕСТВО ХРЯЩЕВОЙ ТКАНИ–моддаи байнихучайравии бофтаи тағояк. Сохти фибриллии моддаи байнихучайравии тағоякро хондробластҳо ва хондроситҳо ҳосил мекунанд ва ин модда мувофиқи сохташон ба торҳои коллогенинӣ бофтаи пайвасткунанда монанд мебошанд. Инчунин аз ҷиҳати пайдоиш ҳам ба ин торҳо ва торҳои оссеинӣ монанданд. Нг. – межклеточное вещество рыхлой соединительной ткани.

МЕЖКЛЕТОЧНОЕ ВЕЩЕСТВО РЫХЛОЙ СОЕДИНИТЕЛЬНОЙ ТКАНИ – моддаи байнихучайравии бофтаи пайвасткунандаи нахдори ковок – аз торҳои шилмӣ, чандирӣ, моддаи аморфӣ /ё худ асосӣ/ сохта шудаанд. Дар моддаи байнихучайравии бофтаи пайвасткунандаи нахдори ковок мубодилаи ферментҳо, ҷойивазкунии моддаҳои гуногун, унсурҳои хучайравӣ, азнавсозии торҳо бо таъсири омилҳои механикӣ мегузаранд. Дар дохили моддаи байнихучайрави бофтаи пайвасткунандаи нахдори ковок охири торҳои асаби ҳиссиётгузаронанда мавҷуд аст, ки ба системаи асаби маркази мунтазам хабархоро мерасонанд.

МЕЖКЛЕТОЧНЫЕ КОНТАКТЫ – алоқаи /ё худ робитаи/ байнихучайравӣ. Мувофиқи вазифа ва хусусиятҳои морфология–

шон пардаи хучайраҳо ба худ хос робитаи байнихучайравӣ доранд. Якчанд намуди робитаи пардаи байнихучайравӣ мавҷуд аст: алоқаи оддӣ, зич, десмосомавӣ, таркишӣ, қулфакӣ, байнинейронӣ ва дар растаниҳо алоқаи плазмодесмӣ. Алоқаи оддӣ – дар хучайраҳои бофтаи эпителия нисбатан бисёртар дучор мешаванд. Васеъгии таркиши пардаҳои плазмавӣ байни ду хучайра ба 20 нм. баробар аст. Аз тарафи ситоплазма дар ин минтақаи пардаи плазмавӣ сохторҳои махсус ҷойгир нашудаанд. Алоқаи зич дар фибробластҳои бо роҳи сунъӣ парваришшуда, эпителияҳои гадуӣ, эпителияи рӯда, эндотелий, хучайраҳои асаб /эпендима/ хос аст. Дар алоқаи зич ду пардаи плазмавӣ хучайраҳо беҳад бо ҳам наздик ҷойгир мешаванд. Масофаи ин робита ба 2–3 нм. баробар аст. Аз тарафи ситоплазма дар ин доира фибриллҳои бисёре намоён мегарданд, ки қутри онҳо қариб ба 8–нм. баробар буда бо ҳам мутавозӣ дар плазмолемма меҳобанд. Алоқаи типӣ «қулфакӣ» нумӯи барҷастагӣҳои як пардаи плазмавӣ бо пардаи плазмавӣ дигар мебошад. Дар мустаҳзарҳо чунин алоқа, чоки дарзро ба ёд меорад. Фазои байни ин ду парда мувофиқи хусусиятҳои худ ба алоқаи содда монанди дорад. Алоқаи десмосомавӣ аз майдонча иборат буда, қутри он ба 0,5 мкм. мерасад. Дар фазои байни пардаҳои ду хучайраи ҳамсоя доираи зичи электронӣ мавҷуд аст. Аз тарафи ситоплазма дар доираи десмосома моддаи зичи электронӣ меҳобад ва дар зери он боз як доираи дигар–фибрилӣ ёфт шудааст. Алоқаи десмосомавӣ дар хучайраи вазифаи механикиро мебозад. Чунин шакл дар эпителияҳои пӯшиш мавҷуд аст. Алоқаи таркиши пардаҳои хучайравӣ аз доираи дарозиаш 0,5–3 мкм. иборат аст. Масофаи байни таркиш ба 2–3 нм. мерасад. Аз тарафи ситоплазма сохтори махсуси болои пардаи вучуд надорад. Вазифаи ин алоқаи кашонидани ионҳо мебошад, мисол дар мушакӣ дил. Алоқаи плазмодесмӣ растаниҳо дар плазмаи хучайраҳо сохти қубури тунуки наймонанд дорад. Ду хучайраи ҳамсояи растаниҳо бо ҳам бо ин қубури 40–50–нм. алоқаманданд. Ба дохили хучайра ба воситаи ин алоқамандӣ унсурҳои тӯри эндоплазмаи дурушт, систернаҳои он метавонанд дохил шаванд. Плазмодесмаҳо дар

Ҳамин тавр матрикси хромосомаҳои митозии ҳуҷайраҳои растаниҳо ва ҳайвонот, инчунин одам, қисми таркибии он мебошад.

МАТРИКС МИТОХОНДРИИ – матрикси митохондрияҳо – до-рои доначаҳо, нахҳо ва резаҳо мебошанд. Андозаи нахҳои борик ба 2–3 нм. ва андозаи резаҳо бошад ба 15–20 нм. мерасад. Дар матрикси митохондрияҳо, баъзан доначаҳои калон ёфт мешаванд, ки андозаи онҳо ба 20–40 нм. баробар аст ва ҷойи таҳнишинии намақҳои магний ва калий мебошанд. Нахҳо аз молекулаҳои ҚДН ва резаҳо бошанд аз рибосомаҳо сохта шудаанд. Ба ғайр аз ин дар матрикс ба миқдори зиёд ферментҳо, сафедаҳо ва пайвастагиҳои органикӣ мавҷуданд.

МАТРИКС СИТОПЛАЗМЫ – матрикси ситоплазма. Матрикси ситоплазма, плазмаи асосӣ, ё худ гиалоплазма ҳам меноманд. Мувофиқи далелҳои микроскопи электронӣ, матрикс аз моддаи якҷинсаи зичии яхела иборат буда қисмҳои алоҳидаи он бо таъсири омилҳои гуногун тағир меёбад, мисоли он сафедаҳои тубулини мебошад, ки онҳо ба микронайчаҳо табдил меёбанд, ё худ баръакс. Матрикси ситоплазма гарҷанде дар назар бешакл намояд ҳам, вале дар айни ҳол ӯ аз ҷамъи сохторҳои фибриллӣ ва нахҳо иборат аст. Агар гомогенатҳои ҳуҷайра, ядро, сохторҳои пардавӣ ва рибосомаҳоро такшон намоем, онҳо боқимондаи онро қисми таркибии матрикс ташкил мекунад /нг. цитозол/. Дар таркиби матрикси ситоплазмаи ҳуҷайраҳои эукариотӣ сафедаҳои глобулярӣ ва ферментҳои гликолиз мавҷеи муҳимро иҷро мекунанд. Вазифаи асосии матрикси ситоплазма дар он мебошад, ки ӯ тамоми сохторҳои ҳуҷайравиро бо ҳам мепайвандад. Аз матрикс қисми зиёди аминокислотаҳо, кислотаҳои ҷарбӣ, нуклеотидҳо, қандҳо ва органоидҳои ҳуҷайра ва ғ. кашонида мешаванд. Ба ғайр аз ин матрикс пайдарпай ионҳоро ба тарафи пардаи плазмави гузаронида, ҷойи асосии ва қисми муҳими ҷойивазшавии массаи молекулаи АСФ мебошад. Дар матрикси ситоплазма гликоген, ҷарбҳо захира мешаванд. Мувофиқи нишондоди микроскопи электронии мегаволтӣ, матрикс сохти микротрабекулярӣ дорад. Нг. – микротрабекулярная система.

МАММОТРОПОЦИТЫ—маммотропоситҳо. Ин ҳуҷайраҳоро эндокриноситҳои маммотропӣ, ё худ пролактин ҳам меноманд. Маммотропоситҳо гормони лактотропин ҳосил мекунанд. Ин гормон биосинтез ва коркарди ширро фаъол мегардонад ва маҳс аз ҳамин сабаб дар занҳое, ки тифл доранд бо шир таъмин карда мешавад. Ба ғайр аз ин пролактин дар тухмдон кори танаи зардиرو устувор мегардонад.

МЕГАКАРИОБЛАСТЫ - мегакариобластҳо—ҳуҷайраҳои ҷавони андозаи калони шакли сергуша дошта мебошанд, ки дар ситоплазмашон хусусияти базофилия мавҷуд аст. Дар тараққиёти ояндаи мегакариобласт /промегакариосит, мегакариосит/ хусусиятҳои ядро, ситоплазма тағир меёбанд. Андоза ва ҳиссаҳои ядро, ситоплазма хеле меафзояд ва ҳуҷайраҳои азимҷуссаи якчанд микрометра ҳосил мешаванд. Дар ситоплазма дончаҳои полихроматофилия, ё оксифилия пайдо шуда, сентриолаҳо намоён мешаванд ва аз як қисми пайкари мегакариосит лавҳачаи хун ба вуҷуд меояд.

МЕГАКАРИОЦИТЫ - мегакариоситҳои—ҳуҷайраҳои калони хун ба ҳисоб рафта дар мағзи сурхи устухон инкишоф меёбанд. Нг. – мегакариобласты.

МЕДУЛЯРНАЯ БОРОЗДКА – ҷуяки медуляри—новачае, ки дар пушти ҷанини хордадорон дар даври пайдошавии баргаҳои ҷанинӣ ба вуҷуд омада ибтидои асабро медиҳад.

МЕДИАЛЬНЫЙ – медиали—мобайни.

МЕДИАТОРЫ – медиаторҳо /аз лот. медиатор—миёнарав/—моддаҳое, ки молекулаҳои онҳо бо ёрии даррокҳои махсуси пардаи ҳуҷайравӣ қобилияти мутаассир шудан доранд. ва гузаронандагии онҳоро барои ионҳои махсус тағир дода дар онҳо таъсири хабарӣ барқиро ба вуҷуд меоваранд. Медиаторҳо дар натиҷаи таъсири даррокҳои асаб бароварда мешаванд ва ба гузаронандагии моддаҳо иштирок мекунанд. Медиаторҳо аз қисми охири тори асаб ба узвҳои хоричроқунанда, аз як ҳуҷайра ба ҳуҷайраи дигари асаб мегузаранд. Дар системаи маркази асаб, вазифаи медиаторҳоро чунин моддаҳо мебозанд: асетилохолин, норадреналин, дофамин, серотонин, кислотаи глутамин, глитсин.

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200